

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**SÜRGÜN EDİLEN HALKIN
VATANA DÖNÜŞ MÜCADELESİNDE
LİDERİN ROLÜ: AHİSKA TÜRKLERİNDE
ENVER ODABAŞI ÖRNEĞİ**

İZMİRA ODOBASHEVA

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AĞUSTOS 2017

**SÜRGÜN EDİLEN HALKIN VATANA DÖNÜŞ MÜCADELESİNDE
LİDERİN ROLÜ: AHISKA TÜRKLERİNDE ENVER ODABAŞI ÖRNEĞİ**

İzmira ODOBASHEVA

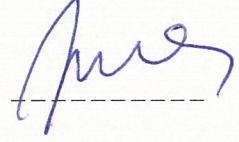
**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

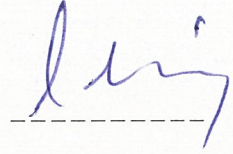
AĞUSTOS 2017

İzmira ODOBASHEVA tarafından hazırlanan; “Sürgün Edilen Halkın Vatana Dönüş Mücadelesinde Liderin Rolü: Ahıska Türklerinde Enver Odabaşı Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı / Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

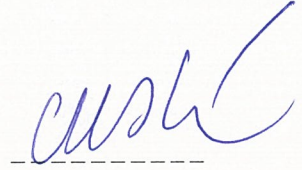
Danışman: Prof. Dr. Fırat PURTAŞ
Uluslararası İlişkiler, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan : Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN
Uluslararası İlişkiler, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

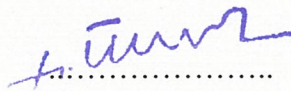

Üye : Doç. Dr. Muhammet Savaş KAFKASYALI
Uluslararası İlişkiler, Kırıkkale Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 04/ 08 / 2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İzmira ODOBASHEVA

04/08/2017

SÜRGÜN EDİLEN HALKIN VATANA DÖNÜŞ MÜCADELESİNDE LİDERİN ROLÜ:
AHISKA TÜRKLERİNDE ENVER ODABAŞI ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Izmira ODOBASHEVA

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2017

ÖZET

Toplumlar kendilerini yönetecek ve hedeflerine götürecek bir lidere her zaman ihtiyaç duymaktadırlar. Belirli bir amaç ve hedef doğrultusunda toplumları harekete geçirme yeteneği bir liderde olması gereken en önemli niteliktir. Ahıska Türkleri 1944 senesinde sürgün edilen ve 12 sene boyunca sıkıyönetim altında yaşayan bir halktır. 1956 yılında düzenlenen Komünist Parti'nin XX. Kurultayı'nda, Sovyet Yönetimi tarafından sürgün edilen Karaçay, Çeçen, İnguş, Balkar ve Kalmuklara kendi vatanlarına geri dönme hakkı tanındı. Fakat Ahıska Türkleri ve Kırım Türkleri bu uygulamanın dışında tutuldu. Yaşanan bu olaylar, halklar arasında vatana dönüş mücadelesine önderlik eden liderlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Bu çalışmada Ahıska Türklerinin yaşadıkları sürgün ve sonrasında başlayan vatana dönüş mücadelesine liderlik etmiş Enver Odabaşı ve onun hayatı üzerinde Ahıska Türklerinin tarihi ve günümüzdeki durumu ele alınmıştır.

Bilim Kodu : 114113

Anahtar Kelimeler : Enver Odabaşı, Ahıska Türkleri, SSCB, Sürgün, Lider.

Sayfa Adedi : 129

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Fırat Purtaş

THE ROLE OF LEADER IN STUGGLE OF DEPORTED PEOPLE TO RETURN
HOME: ENVER ODABASHI EXAMPLE FROM MESKHETIAN TURKS
(M.S. Thesis)

Izmira ODOBASHEVA

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
August 2017

ABSTRACT

Societies need leaders in order to lead and achieve the common goals. The leader must have special skills and convincing abilities to bring and mobilize people together to achieve common purposes and goals. Ahıska (Meskhetian) Turks were exiled in 1944 and for 12 years were in siege. In the 20th Congress of the Communist Party in 1956, the Soviet Administration recognized Karachai, Chechen, Ingushetian, Balkar and Calmucks right to return to its own countries, but Meskhetian Turks and Crimean Tatar were excluded from this right. Because of these events leaders emerged from these communities during the battle to return in their homeland in the future. In this study, we will analyse the exile of Ahıska Turks and the battle for returning to homeland after the exile under the leading of Enver Odabashi and his life. Also we will see in nowadays the situation of Ahıska Turks

Science Code : 114113
Key Words : Enver Odabashi, Ahıska (Meskhetian) Turks, Exile, Leader
Page Number : 129
Supervisor : Prof. Dr. Fırat Purtaş

TEŞEKKÜR

Tez konusunu belirlememde etkisi olan hususların başında, 1944 senesinde Ahıska bölgesinden Kırgızistan'a sürgün edilen ailemin, vatani olduğu topraklarla ilgili detaylı bilgilere ulaşma isteğim vardır. Kırgızistan'a yerleşen ailemin bölgeye uyum sağlayarak, geleneklerini, kültürlerini, dillerini, acı hatıralarını ve vatan özlemini nesillerden nesile aktarmaları bende merak uyandırmıştır. Ben küçükken babam, dedemin amcası olan Enver Odabaşı'nın vatana dönüş mücadelesini anlatırdı, bunun neticesinde yüksek lisansı kazandıktan sonra bu konuyla ilgili bir çalışmayı kendime borç bildim.

Çalışmamın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Fırat PURTAŞ'a, hayat boyu manevi destekleri esirgemeyen annem Lutviya ODOBASHEVA ve kardeşim Seiful ODOBASHEV'e ve Türkiye'de eğitim hayatım boyunca bana güvenen ve desteklerini esirgemeyen Ali KURT ve Aziza KURT'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca tezin başlangıcından bitişine kadar olan süreçte, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen arkadaşlarıma, Orhan FAİGOV abime ve Özden BULCA kardeşime teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİNİN ANAVATANLARINDAN SÜRGÜNÜN TARİHSEL BOYUTU

1.1. Sürgün ve Göç Kavramları	7
Göç.....	8
1.2. Sovyet Döneminde Kafkasya Bölgesi'nden Sürgün Edilen Halklar	9
1.2.1. Kırım Türkleri	13
1.2.2. Karaçay-Malkar Türkleri	16
1.2.3. Çeçen-İnguş Halkları	17
1.3. Ahıska Türklerinin Sürgünü Ve Sürgünde Ahıska Türkleri	18
1.3.1. 1944 Ahıska Türklerinin Sürgünü.....	24
1.3.2. 1989 Fergana Olayları.....	27
1.3.3. Krasnodar Olayları ve Amerika'ya göç	29
1.3.4. 3835 Sayılı Kanuna Göre Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Göçü	31
1.4. Sürgün Sonrası Oluşan Travma	33

2. BÖLÜM

ANAVATANA DÖNÜŞ MÜCADELESİNDE MUSTAFA ABDÜLCEMİL KIRIMOĞLU VE ENVER ODABAŞI'NIN LİDERLİĞİ

2.1. Lider Kavramı	37
--------------------------	----

Sayfa

2.2. Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu	39
2.2.1. Vatana Dönüş Mücadelesi.....	43
2.2.2. Kırım Türklerinin Güncel Durumu	49
2.3. Enver Odabaşı.....	51
2.3.1. Vatana Dönüş Mücadelesi.....	54
2.3.1.1. Pasif Mücadele Dönemi	55
2.3.1.2. Aktif Mücadele Dönemi	59
2.3.1.3. Mücadelenin Uluslararası Arenaya Taşınması	69

3. BÖLÜM**DÜNYA'YA DAĞILMIŞ BİR AZINLIK HALK: AHISKA TÜRKLERİ**

3.1. . Azınlıklar ve Diaspora Kavramları	73
Diaspora	77
3.2. Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Ülkeler.....	78
3.3. Ahıska Türklerin Kurdukları Dernekler ve DATÜB	83
3.4. Vatan Kavramı Ve Günümüzde Vatana Dönüş Mücadelesi.....	89
KAYNAKLAR	99
EKLER.....	107
EK-1. Ahıska'nın Haritası	108
EK-2. Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu ve Enver Odabaşı.....	109
EK-3. Enver Odabaşı ile İlgili Makale	111
(Ahıska Dosyası Dergisi, Sayı 2, Kasım 2008)	111
EK-4. Kazakistan'da Yayınlanan Bir Gazete	112
EK-5. Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Rusça).....	113
EK-6. Enver Odabaşı ile İlgili Makale	126
EK-7. 01.08.1964 Moskova-Kızılmeşdan, SSCB Meclis Başkanlığına Giden Delegeler	127

Sayfa

EK-8. 28. 06.1964 Moskova Kızılmeydan	128
ÖZGEÇMİŞ	129

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKATÜB	Akdeniz Ahıskalı Türkler Birliği Derneği
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
DATÜB	Dünya Ahıska Türkleri Birliği
DSK	Devlet Savunma Komitesi
KGB	Devlet Güvenlik Komitesi
GKO	Develet Güvenlik Komitesi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KP	Komünist Partisi
KTMM	Kırım Tatar Milli Meclisi
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NKVD	İçişleri Halk Komiserliği
RF	Rusya Federasyonu
RSFSC	Rusya Sovyetler Federasyonu Sosyalist Cumhuriyetleri
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
VOKO	Kurtuluş İçin Geçici Organizasyon Komitesi
YSP	Yüksek Sovyet Prezidyumu

GİRİŞ

Bu tezde, İkinci Dünya Savaşı sırasında sürgün edilen Ahıska Türkleri üzerine odaklanılmış ve sürgün edilen Ahıska Türklerinin vatana dönüş mücadelesinde, Enver Odabaşı'nın rolünün araştırılması amaçlanmıştır.

Ahıska bölgesi, eskiden Osmanlı'nın Çıldır Eyaleti'nin merkezi olan, bugün Türkiye-Ermenistan sınırının kuzeyinde, Gürcistan'ın Acara Özerk Cumhuriyeti'nin doğusunda, Tiflis'in güneybatısında, Türkiye'nin kuzeydoğusunda bulunan ve Ardahan ile sınır olan bir bölgedir (EK-1.). 220 civarında köyden oluşan bu bölge, XX.yuzyılın sonlarında kurulan Ahıska, Adıgön, Aspinza, Ahılkelek Azgur, Hirtiz ve Bogdanovka gibi önemli yerleşim birimlerini kapsamaktadır. Türkiye sınırına 15 km uzaklıkta olan Ahıska, kara yoluyla Tiflis, Batum ve Türkiye'yi bağlamaktadır. Ayrıca Türk sınırının çok yakınına kadar uzanan bir demiryolu, Ahıska'yı Tiflis'e bağlar (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 35-36).

Yaklaşık 250 sene Osmanlı idaresinde kalan Ahıska, 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması ile savaş tazminatı olarak, Rus hakimiyetine girmiştir. Çarlığın parçalanmasının ardından Ahıska Türkleri Sovyet yönetimi altında yaşamaya başlamışlardır. İkinci Dünya Savaşında Nazi Almanyası ile işbirliği yaptıkları ve Gürcistan SSC sınırlarını korumak için gereken şartların sağlanması bahanesiyle Devlet Savunma Komitesi, Ahıska Türklerini sürgün etme kararı almıştır. Ahıskalıları sürgünden önce verilen, "kısa süre içinde geri döneceksiniz" sözleri günümüze kadar gerçekleşmemiştir. 1991 yılı sonunda SSCB'nin dağılmasıyla sorun yeni bir boyut kazanmıştır. Günümüzde Ahıskalılar 10 farklı ülkede azınlık olarak yaşamlarını sürdürmektedirler.

Genellikle Orta Asya'ya sürülen Ahıska Türkleri, ilk zamanlar sadece Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan'da yaşamaktaydı. Fakat 1989 yılında Özbekistan'da meydana gelen Fergana olaylarından sonra Ahıska Türkleri bir sürgün daha yaşadılar. Rusya'nın Krasnodar ve Rostov bölgesine kaçan Ahıska Türkleri, yaşam şartlarının zorluklarından dolayı, 2004 yılında ABD'nin BM çerçevesinde kabul ettiği kararla Amerika'ya göç etmişlerdir.

Ahıska Türkleri 12 sene süresince sıkıyönetim altında yaşasa da, bu durum sadece 1956 senesi Stalin'in ölümünden sonra kaldırıldı. 1956 yılında Komünist Partisinin 20.

Kurultayında, Kruşçev'un yaptığı konuşmadan sonra Sovyet Yönetimi tarafından sürgünde bulunan Karaçay, Çeçen, İnguş, Balkar ve Kalmuklara kendi ülkelerine dönme izni verilse de, Ahıska ve Kırım Türklerine bu konuda herhangi hak tanınmadı. Yapılan bu haksızlıklar ve mağduriyet, bu iki toplum arasında zamanla toparlanmak ve vatana dönüş mücadelesi başlatmak için güçlü lider açığının kapatılması amacıyla gereken işlemlerin başlatılmasına yol açtı.

Kırım Türkleri vermiş oldukları zorlu mücadelede iyi bir lider ile ana vatana dönüşü sağlamayı başarmıştır. Özbekistan'da Kırım Türkleri ile birlikte benzer mücadeleyi başlatan Ahıska liderleri de bu konuda pek başarısız sayılmazlar. Örneğin, Ahıskalıların 1956 ve 1989 yılları arasındaki mücadelede Mevlüt Bayraktarov önemli isimlerdendir. Bayraktarov, Ahıska Türklerinin geri dönüş davasında ilk liderleri olmuştur. Kendisi ilk başlarda aktif mücadelede rol alsa da, maalesef 1959 yılında bir grup Ahıskalıyla birlikte Azerbaycan'a gitmiş ve pasif mücadeleye orada devam etmiştir. Bayraktarov'dan sonra Orta Asya'da yürütülen geri dönüş harekâtının liderliğine Enver Odabaşı getirilmiştir. Enver Odabaşı'dan sonra geri dönüş mücadelesini başlatan Yusuf Serverov komitenin faaliyetlerine büyük bir ivme kazandırmıştır. Fakat Özbekistan'da başlayan Fergana olaylarından sonra mücadelede düşüşe doğru gidilmiş ve günümüze kadar devam eden sorunlu lider seçme dönemi başlamıştır. Bugün Ahıska Türkleriyle yapılan mülakatlardan elde edilen sonuçlara dayanarak, bu toplumun en büyük sorunun güçlü ve karizmatik liderin yokluğu olduğunu görmemiz mümkündür.

Ahıska Türklerinin başlattığı vatana dönüş mücadelesini üç döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem, 1945-1967 yıllarını kapsayan "Pasif Mücadele Dönemi"dir. Ahıska Türklerinin vatana dönüş mücadelesi sürgünden hemen sonra, savaştan dönen gazi ve aydınların ayaklanmasıyla başladı. Mevlüt Bayraktarov, Bedir Muradov, Bekir Mustafayev, Mansur Polvadov gibi gazi ve aydınlar, Sovyet yönetiminden Ahıska Türklerine reva görülen adaletsizliği çözmelerini, vatana dönüş izninin verilmesini talep ettiler. Fakat Sovyet yetkilileri Ahıska Türklerinin sürüldükleri köylere geri dönme taleplerini reddederek, kendilerine, "Siz Azeri'siniz! O hâlde Azerbaycan'a dönebilirsiniz..." ifadesini kullandılar (Zeyrek, 2008: 17). Bunun ardından Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Başkanı İmam Mustafayev, Ahıska Türklerini Azerbaycan'a yerleşmeye davet etti. Kendi vatanlarına yakın gördükleri Azerbaycan'a, özellikle Saatlı ve Sabirabad illerine, 1958 yılında pasaportlarında milliyeti "Azerbaycanlı" diye yazılan yaklaşık 25 bin Ahıskalı göç etti (A.

Aydingün, İ. Aydingün, 2015: 52). Yine 1989 yılında meydana gelen Fergana olaylarından sonra yüzlerce Ahıskalı Özbekistan'dan kaçarak Azerbaycan'a sığındılar.

15 Şubat 1964 tarihinde başlayan “Aktif Mücadele Dönemi”ne Özbekistan’ın Buka ilçesinde yapılan halk toplantısından sonra geçildi. Yapılan toplantıda “Milli Hakların Korunması İçin Türk Birliği” oluşturuldu ve birliğin başına savaş gazisi, tarihçi Enver Odabaşı getirildi. Aynı zamanda bu toplantı ile geri dönüş faaliyetlerini planlaması ve koordine edilmesi amacıyla “Kurtuluş İçin Geçici Organizasyon Komitesi” (VOKO) kuruldu (Üren, 2016: 150). Bu dönemden sonra artık Sovyet makamlarıyla açık mücadele ve yeni stratejiler uygulanmaya başlandı. Sovyetler Birliği 1968 yılına kadar Ahıska Türklerinin sürgününü dünya kamuoyundan gizli tutmayı başardı. Fakat bu durum SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu’nun, 30 Mayıs 1968 tarihli kararnamesinden sonra tamamen değişti. 30 Mayıs 1968 tarihli kararname ile Ahıska ve Kırım Türkleri birlikte hareket etmeye başladı. Taşkent’te yapılan toplantılarla her iki gruptan delegeler Moskova’ya gönderildi. Buna karşılık bir taraftan, Sovyet yönetimi her iki grubun liderlerini tutuklamaya başlarken, diğer yandan Gürcistan hükümeti Ahıska Türklerinin geri dönmeleri için kendilerini Gürcü olarak kabul etmeleri ve soyadlarını değiştirmeleri konusunda ısrar etti. Maalesef bütün yaşananlar mücadeleyi olumsuz yönde etkiledi ve hareket önderleri arasında üç farklı görüş ayrılığına yol açtı. Birinci grup, Türk milleti olarak Ahıska’ya dönmek isteyenler, ikinci grup Türkiye’ye göç etmek isteyenler diye ayrılırken, üçüncü grup Gürcü soyadını kabul ederek, Müslüman Gürcü kimliğiyle Gürcistan’a dönmek görüşünü benimsediler. Bununla birlikte Ahıska Türklerinin dağınık bir şekilde yaşamaları, etnik çatışmalar ve liderlere yapılan sert uygulamalar Ahıska Türkleri Milli Harekâtının zamanla parçalanması ile sonuçlandı. Bu parçalanmanın bir sebebi de, liderlerden olan Enver Odabaşı ve Yusuf Serverov’un mücadeledeki tutumları idi. Şöyle ki, Enver Odabaşı Türkiye’ye göç etme taraftarıyken, Yusuf Serverov Gürcistan’a dönülmesi gerektiğini savundu. Bu olayların ardından, yaşanan dayanışma ve iş birliği sorununu çözüme kavuşturmak amacıyla, 18 Mayıs 1990 tarihinde, daha önce faaliyet gösteren Kurtuluş İçin Geçici Organizasyon Komitesi “Vatan Cemiyeti”ne dönüştürüldü. 25 Şubat 1991 tarihinde Ahıska Türkleri Vatan Cemiyeti SSCB Adalet Bakanlığı tarafından onaylanarak resmen tanındı.

Vatan Cemiyeti’nin yaptığı ilk eylemde Ahıska Türkleri, sorunlarını ve sesini dünya kamuoyuna duyurmayı başardı. Böylece vatana dönüş mücadelesinin üçüncü, -Mücadelenin Uluslararası Arenaya Taşınması - dönemi başladı. Ortaya çıkan her fırsatı değerlendirmeye

alışan Ahıska Türkleri, 11-16 Mart 1991 tarihleri arasında Moskova'yı ziyaret eden Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut zal ile görüşmeyi başardılar. Bu görüşmenin ardından Turgut zal tarafından, Ahıskalıların talep ettiği siyasi ve sosyal desteğin karşılanabilmesi için gerekli süreç başlatıldı.

Türkiye Cumhuriyet'i sınırları dışında Anadolu Türkçesinin ağızlarından birini konuşan ve aynı kültürü paylaşan Ahıska Türkleri, Rusların hkimiyeti altına geçtikten sonra tüm zorluklara ve yasaklara rağmen asla Türk kimliklerinden vazgeçmemişlerdir. Bu nedenle böyle bir konunun çalışılması oldukça önem arz etmektedir.

"Sürgün Edilen Halkın Vatana Dönüş Mücadelesinde Liderin Rolü: Ahıska Türklerinde Enver Odabaşı rneği" başlıklı tez, üç ana bölüm altında inşa edildi. "Ahıska Türklerinin, Anavatanlarından Sürgünün, Tarihsel Boyutu" başlıklı birinci bölümünde, Sovyetlerin sürgün politikasına geçmeden önce kısaca sürgün ve g kavramlarından bahsedilmiştir. Çünkü o dönemde yaşanan olumsuzlukların değerlendirilmesi amacıyla bu kavramların doğru şekilde tanımlanması oldukça önemlidir. Bunun ardından Sovyetler döneminde sürgün edilen Kırım Türkleri, Karaçay-Malkar Türkleri ve en-İnguş halklarına değinilmiştir. Adı geçen halklarla birlikte Ahıska Türklerinin ve Ahıska bölgesinin kısaca tarihi, sürgün ve sürgündeki yaşamları ve sürgün sonrası oluşan travmalar anlatılmıştır.

"Anavatana Dönüş Mücadelesinde Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu ve Enver Odabaşı'nın Liderliği" başlıklı ikinci bölümünde, vatana dönüş mücadelesinde başarılı olmuş en iyi örneklerden olan Kırım Türkleri ve liderleri olan Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu konu edilmiştir. Bunun ardından, tezin asıl konusu olan Ahıska Türklerinin vatana dönüş mücadelesinden ve bu mücadeleye nderlik eden Enver Odabaşı'dan bahsedilmiştir.

"Dünya'ya Dağılmış Bir Azınlık Halk: Ahıska Türkleri" başlıklı nc bölümde ise, azınlıklar, diaspora ve vatan gibi kavramlar açıklanmış, Ahıska Türklerinin vatana dönüş sürecinde kurdukları derneklerden ve Türkiye'de aktif faaliyette olan Dünya Ahıska Türkleri Birliği'nden bahsedilmiştir. Bölümün sonunda Ahıska Türklerinin günümüzde devam etmekte olan vatana dönüş mücadeleleri, yapılan politik ve kültürel faaliyetler yer almaktadır.

Tezin hazırlanmasında üç farklı dilde; Türkçe, Rusça ve İngilizce kaynaklar taranmış, konuyla ilgili kitap ve makaleler derlenmiştir. Bununla birlikte, Türkiye ve Kırgızistan'da yaşayan sürgünün canlı şahitleri olmuş Ahıska Türkleri ile yapmış olduğum röportajlar kullanılmış, Türkiye'de ve Kazakistan'da Ahıska Türkleri ile ilgili yayımlanan gazete ve dergiler incelenmiştir.

Tezin son bölümünde Kırım ve Ahıska Türklerinin milli mücadele harekâtları arasında karşılaştırma yapılmış ve güçlü lider ve fikir birliği olmadan her hangi mücadelenin olumlu sonuçlanamayacağının açık kanaatine varılmıştır.

1. BÖLÜM

AHISKA TÜRKLERİNİN ANAVATANLARINDAN SÜRGÜNÜN TARİHSEL BOYUTU

1.1. Sürgün ve Göç Kavramları

Sürgün, Türkçe sürmek fiilinden yapılmış bir isim olup, Türk Dili Kurumu'nun (2011: 2185) yayınladığı Türkçe Sözlük'te bu fiilin şöyle bir açıklaması görülmektedir: “Oturduğu, bulunduğu yerden, ülkeden ceza olarak başka bir yer veya ülkeye göndermek, nefyetmektir”. Tarihte sürgün, otoriter ve sömürücü ülkelerin her zaman kullandığı bir yöntem olarak meydana çıkmaktadır (Sağır, 2012: 359).

Sürgünün başka bir tanımlamada karşılığı ise, belirli kişilerin ya da topluluğun rızasını almadan, onları cezalandırmak veya güvenliğini sağlamak amacı adı altında yaşadıkları yerden başka bir yere kısa süreli ya da ömür boyu yaşamaya zorlanmasıdır. Sürgün edilen insanlar, kendi ülkesinden, malından, mülkünden, kültüründen, sosyal yaşantısından, ailesinden ve mensup olduğu toplumdan koparılmaktadır. Sürgün, sadece ülkeler arasında değil aynı ülke sınırları içinde yaşadıkları yerden başka bir şehire ya da bölgeye de isteği dışında gönderilmesi şeklinde de karşımıza çıkabilir. Toplu sürgünler ise genellikle siyasal ve sosyal nedenlerle bağlı olarak meydana gelebilecek olumsuzluklara karşı tedbir niteliğinde ve özellikle kamu düzeninin korunması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Zamam zaman sürgün kelimesi yerine “Tehcir” kelimesinin kullanıldığını da görürüz (Türcan, 2010: 164).

Tehcir kelimesi bilhassa Ermeniler'in 1915'teki sevk ve iskânını ifade eden terimdir. Sözlükte ise tehcir “göç ettirmek” manasına gelir. Bu kelime daha çok güvenlik sebebiyle, devlet içinde, uzaklarda başka yerlere nakil ve sevk etme karşılığında kullanılır. Günümüzde Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinde, 1915 tehciri, bazı ülkeler tarafından “Soykırım” olarak kabul edilmiş ve bir baskı unsuru haline dönüştürülmüştür. Nitekim Tehcir Kanunu, diğer resmi adıyla Sevk ve İskan Kanunu, diye adlandırılan bir kanunun anlamı, savaş zamanında hükümet uygulamalarına karşı çıkanlar için askeriye tarafından uygulanacak önlemler hakkında geçici kanundur. Batı dillerinde Sürgün Deportation, Rusça ise Deportaziya (депортация) anlamına gelir. Sürgün ve tehcir aynı manayı taşımaz çünkü sürgün edilen kişi

ya da topluluk tutsaktır ve dünya ile irtibatı kesilmiştir, tehcir de ise böyle bir anlam yoktur (Selvi, 2004: 68).

Uluslararası hukukta İkinci Dünya Savaşı sonrası Nuremberg Mahkemesi Statüsünde “İnsanlığa Karşı Suçlar” kavramı yer almaya başladı.

Nuremberg Mahkemesi Statüsünün 6/c maddesinde, insanlığa karşı suçlar; savaş süresince veya savaştan önce öldürme, imha, köleleştirme, sürgün ve sivil insanlara karşı girişilen diğer insanlık dışı muameleler veya mahkemenin yargı kapsamına giren suçlarla ilintili dini, siyasi ya da ırksal nedenlerden dolayı yargılanma diye tanımlanmaktadır (Azarkan, 2003: 275).

Sürgün, “İnsanlığa Karşı Suçlar” kapsamında yer alıp, Nuremberg Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerinde suç olarak kabul edildi (Bolat, 2013: 126-127).

Göç

Dünyada hemen hemen her ülkenin göçten etkilendiği görülmektedir. Özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısı toplu nüfus hareketleri ile bilinmektedir. 2013 yılında Birleşmiş Milletler (BM) küresel göç verilerine göre, dünya üzerinde 232 milyon kişi, yani dünya nüfusunun % 3.2’si uluslararası göçmenlerden oluşmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013).

Göç, insan tarihinde sadece modern toplumlara özgü bir konu olmanın ötesinde insanın tarihinin başlangıcından beri var olan bir olgudur. Göçün sözlükteki anlamına bakıldığında şöyle bir açıklama görülmektedir: “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” (TDK, 2011: 954). Göç edenlerin yaşamını sürdürmek için seçtiği bölgeler aynı ülkenin sınırları içinde ise buna "iç göç", ülke sınırları dışında ise "dış göç" terimleri kullanılır (Avşar, Tunçalp, 1994: 36).

Baskın Oran (2001: 70-72) göçü ikiye ayırmaktadır: zorunlu ve gönüllü olmak üzere. Zorunlu göç siyasal, dinsel vs nedenlerden dolayı toplulukların kendi mekanlarından atılması sonucu meydana gelir. Gönüllü göç ise dört aşamaya ayrılır. Bunun ilki, ticaret amacıyla, ikincisi, çalışmak için, üçüncüsü, sistematik kolonizasyon sonucu ve dördüncüsü, göç rekabeti sonucudur.

McNeill’e göre göçün dört türü vardır. Bunlar:

1. Diğer bir nüfusun zorlamasıyla yer değiştirme (göçebelik),
2. Yaşanılan yerin, başkaları tarafından fethedilmesi ve ardından iki toplumun kaynaşması (fetih girişimleri),
3. Yabancıların, ev sahipleri tarafından memnuniyetle karşılanan gelişleri (ticari faaliyetlerin yerleşmesi),
4. Topraklarından bütünüyle koparılmış birey veya toplumların, başka bir yere götürülmesi (kölelik) (Yaldız, 2014: 384).

Türkiye, tarih boyunca göç alan, göç veren, aynı zamanda göçmenler için transit bir güzergâh olarak kullanılan, çok boyutlu bir göç ülkesidir.

19. yüzyıldan bugüne Türkiye topraklarında, etkin olan üç temel uluslararası göç dalgasından söz edebiliriz:

- 1) Osmanlı’nın son yılları ve erken Cumhuriyet döneminde muhacirlerin gelişi.
- 2) 1960 ve 1970’lerde Avrupa’ya işçi göçü.
- 3) 1990 sonrasında komşu coğrafyalardan İstanbul başta olmak üzere büyük kentlere gelen yeni göçmenler: sığınmacılar, transit göçmenler, bavul ticareti yapanlar, kadın ev çalışanları, Avrupalı emekliler, yüksek vasıflılar, vs.” (Danış, 2004: 14)

Verilen örneklerden anlaşılıyor ki insanları toplu olarak göçlere zorlayan ilk sebep işgaldir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde bu sorun hala devam etmekte ve insanlar işgal sebebiyle vatanlarını terk etmek zorunda kalmaktadır. Gerek Kırım’da gerek Kafkasya’da göçün temel nedeni, bu topraklarda yaşanan istila ve Müslüman ahalinin bu işgali kabul etmemiş/edememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ve pek çok aile kendilerine yeni ve güvenli bir vatan bulmak için harekete geçmektedir (Akyüz, 2008: 38-40).

1.2. Sovyet Döneminde Kafkasya Bölgesi’nden Sürgün Edilen Halklar

Rus İmparatorluğu’nun XIX. yüzyılda, Kafkasya ve Orta Asya’daki fetihleri sonrasında nüfusunun ikinci büyük unsurunu, kendilerini Müslüman olarak tanımlayan çeşitli Türk boyları oluşturmaktaydı. O dönemde çeşitli bölgelerde Ruslaştırılma politikaları uygulanmaktaydı. Ancak Türk Müslümanlara karşı farklı bir yöntem geliştirilmesi gerektiğine karar kılındı. Böylece, dönemin önemli şarkiyatçılarından Nikolay İlminski ve onunla birlikte olan bir grup akademisyenin geliştirdiği “Milliyetler Politikası” stratejisine paralel olarak bölge halklarının (hiçbir zaman var olmamış) özgün tarihleri ve dilleri inşa edildi. Bu bağlamda, kendilerine özerklik verilerek diğer Türk halklardan farklılaşmaları

amaçlandı. Kırım Türklerinden olan İsmail Gaspralı'nın geliştirdiği “Dilde, Fikirde, İşte Birlik” projesi karşısında, milliyetler politikası çeşitli yönleriyle uzun yıllar sürdürüldü ve önemli ölçüde başarı kazandı (Aksakal, 2009).

Sovyetler Birliği'nin kullandığı milliyetler politikası, Türk asıllı olan insanları Kırgız, Özbek, Tatar, Kazak, Türkmen, Tacik gibi isimlerle ayrı ayrı sınıflandırarak, ayrı köklerden geldiklerine inandırarak, Türk halkı olduklarını unutturmaya çalıştı. Sonuç olarak Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bile, günümüze kadar uzanan bu süreç içinde, Türk halkları arasında çeşitli etnik çatışmalar meydana geldi.

Lenin'in ölümünden sonra Merkezi Komite'nin genel sekreteri adıyla anılan Stalin, uzun bir dönem Sovyetler Birliği'ne damgasını vuran despot kimliği ile tanınan bir lider oldu. Yaklaşık 30-35 sene kapsayan bu dönem Stalinizm dönemi olarak tarihe geçti. “Stalinizm, kendi toplumuna karşı devlet kaynaklı şiddeti destekleyen ve sosyal yöneticiliği köstekleyen, her çeşit muhalefeti anında bastıran bir polis teşkilat sistemi olmuştur” (Bayraktar, 2014: 38-39). Bu dönemde Stalin'in terörüne her sınıftan insanlar katılmıştır. Bunların arasında: Siyasi muhalifler, ideolojik hasımlar, şüpheli parti elemanları, gulaglar, düşman kabul edilen etnik gruplar, din adamları gibi kişilerde vardır. 1920'lerden itibaren “yandaş, hain, casus, eşkiya” ilan edilenler, Stalin'e has Kulak–Gulag–Rerpessiya-Ukaz kararıyla Orta Asya ve Sibirya'nın derin ormanlıklarına, toplama kamplarına mahkûm edildi (Bayraktar, 2014: 38-39).

Stalin 1930-1950 yılları arasında, farklı sebeplerden dolayı bir çok halkı sürgüne gönderdi. Bu uygulamara ilk kez, 1 Şubat 1931 tarihinde SSCB Merkez İdare Komitesi ve Yüksek Sovyet Prezidyumu (YSP) tarafından çıkarılan kararname ile “kulak” olarak adlandırılan toprak sahibi zengin köylülerin maruz kaldığı görülmektedir. İki yıllık süre zarfında sürgün edilen bu kişilerin toplam sayısı yaklaşık 1.317.000 olduğu belirtilmektedir. Bunların içerisinde, Ukrayna'dan 63.720 aile, Kuzey Kafkasya'dan 38.404 aile, Moskova'dan 10.813 aile, Batı Sibirya'dan 52.091 aile ve Kırım'dan 4325 ailenin sürgün edildiği günümüzde bilinen bir gerçektir (Özcan, 2002).

1937 yılında Sovyetler Birliği'nde yaşayan binlerce Koreli, Polonya ile Sovyetler Birliği arasında 20 yıl önce yaşanan savaş sonrası, 1940'ta ülkede kalan 380.000 Polonyalı, 1941 Ağustos'unda, Almanların Rusya'ya girişinden iki ay sonra Sovyet Hükümeti, Volga

kıyılarında yaşayan yüzlerce Alman, savaş sırasında Alman ordusuna yardım ettiği gerekçesiyle sürgüne zorlandı. Bunun ardından, 28 Ekim 1943 tarihli SSCB YSP kararnamesiyle Kalmuk Türkü Altay, Krasnoyarsk, Omsk ve Novosibirsk bölgelerindeki özel iskan alanlarına sürgün edildi. 2 Kasım 1943'te ise Karaçay Türkleri vatanlarından zorla çıkartıldı. 23 Şubat 1943'te başlayan bir operasyonla Çeçen-İnguş halkları vatanlarından zorla çıkarılarak Kazakistan ve Kırgızistan'ın çeşitli bölgelerine sürüldüler (Özcan, 2012).

Günümüzde ise bu sürgün olaylarının, bugünkü yöneticiler tarafından "paranoyak" olduğu kabul edildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Almanlarla işbirliği yaptığından suçlanan halklar arasında, tek istisnası olan ve savaş cephesiyle en ufak bir irtibatı olmayan Ahıska Türkleri ise Nazilerle işbirliği ile suçlanamayınca, Türk İstihbaratı ile ilişkiye girmekle suçlandılar. Fakat Ahıska Türkleri o dönemde hiçbir şekilde hiç kimse ile işbirliği yapmadılar. Zaten İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye de tarafsız kaldı.

İkinci Dünya Savaşı döneminde, Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkileri incelediğimiz zaman dikkatimizi çeken bazı hususlar vardır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 17 Aralık 1925 tarihinde Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan Dostluk ve Saldırmazlık Paktı'ndan sonra, iki ülke arasında son derece yakın bir diplomatik ilişkiler görülmeye başlandı. Fakat 1939 yılında Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova ziyareti, Türk-Sovyet ilişkilerinde bir dönüm noktası oldu. Bu tarihten itibaren Türkiye, Milli Mücadele yıllarından beri iyi ilişkiler ve işbirliği içinde bulunduğu Sovyetlerden uzaklaşmaya başlayarak, Batılı devletlerin desteğini aramaya neden oldu (Özçelik, 2010).

Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova görüşmesinde, Sovyetler Birliği yine eski istekleri tekrarlayıp Türkiye'ye bir antlaşma sundu. Antlaşmadaki yer alan bazı şartlar şunlardır:

1. Barış ve savaş zamanında, Türkiye tarafsız veya savaşan olsun; Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlere ait savaş gemilerinin Boğazlardan geçmeleri ve Karadeniz'e girmeleri söz konusu olduğu zaman her defasında Türk ve Sovyet Hükümetleri birbirlerine danışacak ve birlikte karar vereceklerdir.
2. Türkiye, Montreux Sözleşmesi'nin 18. maddesinde öngörülen tonajnt beşte birini aşan, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerini Boğazlar'dan geçirmeyecektir.
3. Türkiye, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin insani bir amaç ile Karadeniz'e gönderecekleri savaş gemilerini Boğazlar'a ve Karadeniz'e sokmayacaktır.

4. Muharip devletlere mensup olup, Milletler Cemiyeti Konseyinin kararı ile gönderilen savaş gemilelerinin geçişi ancak Sovyetler Birliği'nin bu karara katılması halinde mümkün olacaktır.
5. Türkiye ve Sovyetler Birliği, aralarında önceden anlaşma sağlanmadan Boğazlar'dan geçiş rejiminin değiştirilmesiyle ilgili hiçbir görüşmeye katılmayacaklardır" (Osman Umar).

Görüldüğü gibi, Sovyetlerin sunduğu bu istekler, Türkiye'nin güvenliğini ve bağımsızlığını ilgilendiren hususlardır.

Aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı sırasında, Stalin Türkiye'nin izlediği "tarafsızlık" politikasında, Boğazlar Sözleşmesi'ne uymamasından çok rahatsızdı. Türkiye'nin bölgede stratejik önemi büyük olduğu için savaşı her iki taraf Türkiye'yi kendi tarafına çekmeyi istiyordu. Sovyetler Birliği, Almanları yenmeye başladıktan sonra Türkiye'nin savaşa girmesini daha sert bir şekilde istemeye başladılar. Örneğin, Stalin bu konuda şu küstah lisanı kullanmaktan hiç çekinmedi: "Türkleri, gerekirse enselerinden yakalayarak savaşa sokmak gerekir" (Saray, 2010: 251).

O dönemde Türkiye Cumhurbaşkanı olan İsmet Paşa, ülkesinin harbe girmemesi için son derece kararlı bir tarafsızlık politikasını takip etmiştir. Mehmet Saray (2010: 249) bu konuyla ilgili bir örnek vermiştir. Yazdığına göre; Stalin 1944 yılında, Ahıska Türklerini sürgüne gönderdiği sırasında, sürgünden kurtulmak isteyen bir grup Ahıska Türkü, 15 Kasım 1944 tarihinde sınırı geçip Türkiye'ye sığınmışlardır. Sovyetler ise Türkiye'ye sığınan Ahıska Türklerinin iadesini istemektedir. İsmet Paşa ise Sovyetlerle çatışmamak için Ahıska Türklerini iade etmek zorunda kalmış ve İade edilen Ahıska Türkleri, sınırı geçer geçmez, kurşuna dizilmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra, Sovyetler Birliği Türkiye'ye iki nota gönderdi. 7 Haziran 1945 tarihinde Türkiye Hükümeti'ne verdiği nota'da şu hususlara yer veriliyordu:

1. Kars ve Ardahan'ın, Gürcistan ve Ermenistan'a bırakılması.
2. Boğazlar da, Ruslara kara ve deniz üsleri verilmesi.
3. Türkiye'nin Avrupa sınırlarında, yani Trakya'da, Yunanistan ve Bulgaristan lehine sınır düzenlemelerinin yapılması.
4. 1936 Montrö Antlaşması'nın tadili veya Boğazlar statüsünün yeniden tespitini sağlayacak ve ilgili devletlerin katılacağı yeni bir konferansın tespiti (Dokuyan, 2013).

Sovyetlerin verdiği notanın birinci hususundan anlaşılıyor ki, Ardahan vilayetinin sınırında yaşayan Ahıska Türklerinin sürgünleri ve onların yerine oraya Ermeni ve Gürcülerin yerleştirilmesi bir tesadüf değildir. Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki talepleri, Kırım Türklerini bölgeden sürüp, yerlerine Rusları ve Ukraynalıları yerleştirme kararlarıyla yakından ilgilidir (Fisher, 2009: 242).

1.2.1. Kırım Türkleri

1939 nüfus sayımına göre, Kırım'ın nüfusu 1.126.824 olarak tespit edildi. Bu ülkede Türk unsur % 23.3 olup, Kırım Türklerinin bir kısmı hala sürgünde yaşadı. Bundan anlaşılıyor ki, 1921-1941 yılları arasında, 100-700 bin Kırım Türkü imha edildi yada sürüldü. İmha sonucu bölgede Kırım Türklerinin sayısı oldukça azaldı ve böylece Kırım Slav bölgesi haline geldi. II Dünya Savaşı başladıktan sonra Stalin'in Rus olmayan milletlere karşı "güvensizlik", "sadakatsizlik" konusu kuvvetlenmeye başladı. Böylece Kuzey Kafkasya'da yaşayan Çeçenler ve Kırım Türklerinin sürgün edilme meselesi karar altına alındı: fakat 1941'de Almanlar'ın Kırım'a girmesiyle sürgün ertelendi (Hablemitoğlu, 2002: 65-70).

Alman Ordusunun Kırım'a girmesi, Kırım Türkleri için, yirmi yıl süren korkunç zulümün sonu olacaktı. Fakat Kırım Türkleri anlaşamadan iki ateş arasında kaldılar. Burada her iki tarafın Kırım'a dair çeşitli planları vardı: Almanlar, Kırım'ı kendileri için iskân edip, bölgeyi Alman subaylarına bir tatil beldesi yapmayı ve İtalyanlar ile ihtilaf halinde oldukları Güney Tirol Almanlarını buraya yerleştirmeyi planlarken, Ruslar da bilindiği gibi, bölgeyi Türklerden temizlemeyi planladılar. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından binlerce Kırım Türkü, Sovyet Rusya tarafından askere alınarak, Kızıl Ordu saflarında cepheye sürüldü. Aynı zamanda Almanları kurtarıcı olarak gören ve Sovyet hakimiyetinden kurtararak bağımsız bir devlet kurmak isteyen Kırım Türklerinin bir kısmı Alman ordusu bünyesinde kurulan "Gönüllü Nefs-i Müdafaa Taburları" denilen askeri taburlarda yer aldı. Askeri taburlarda yer alan Kırım Türklerinin sayısı Alman askeri belgelerine göre 9255 kişi olarak bildirilmektedir. Fakat Ruslar ise bu sayının yirmi bin kişi civarında olduğunu iddia etmektedir. Bu dönemde, hem Ruslar, hem de Almanlar, Kırım Türklerini birbirine karşı koz olarak kullandılar. Böylece savaşta, aynı milletin insanları iki düşman ordu saflarında birbirlerine karşı savaştırıldı (Şahin, 2015).

Rusların 8 Nisan 1944'te başlayan saldırıları neticesinde, 10-25 Nisan tarihinde Alman orduları Kırım'dan geri çekildiler. Böylece Kırım yeniden Ruslar tarafından işgale uğradı. Kırım Türkleri için asıl felaketler bu tarihten sonra başladı. Ruslar, Kırım Türklerini Almanlar ile işbirliği yaparak Ruslara karşı savaştıkları ve vatana ihanet ettiklerinden suçlayarak çok ağır baskılar uygulamaya başladılar. Bunun neticesinde Kırım Türklerine karşı en büyük soykırımlardan biri, Stalin tarafından 11 Mayıs 1944'te imzalanan, bütün Kırım Türklerinin sürülmesini emreden karar oldu.(Şahin, 2015:).

7 Mayıs 1944 yılında, Serov¹ ve Kabulov tarafından Beriya'ya rapor gönderildi. Raporda, sürgün operasyonu hazırlıklarının, 18-20 Mayıs'a kadar tamamlanmasının, operasyonun ise 25 Mayıs'a kadar sonuçlandırılmasının mümkün olduğu belirtilmektedir. Bunun ardından, Beriya 10 Mayıs 1944'te Sovyet Devlet Başkanı Stalin'e, Kırım Türklerinin Sovyet halkına karşı "ihanet ettiği" göz önüne alınarak, bütün Kırım Türklerinin Kırım bölgesinden çıkarılması hususunda Devlet Güvenlik Komitesi (GKO)'nin onayını talep ediyordu. Beriya, Kırım Türklerinin, Özbekistan SSC bölgelerinde iskan edilmesinin uygun olacağını düşünüyordu. Elde edilen verilere göre, nüfusu 140-160 bin olarak bilinen Kırım Türklerinin sürgünü, 20-21 Mayıs'ta başlayıp 1 Temmuz'da tamamlanması planlandı. Beriya'nın talepleri üzerine Stalin bir gün içinde, kendi imzasının bulunduğu bir kararneme yayınladı. GKO'nin 5859 sayılı "çok gizli" kararnamesi ile bütün Kırım Türklerinin Kırım'dan sürülmesi kararı alınmış oldu. Kararnemede, Beriya'nın, Kırım Türkleri hakkında bahsettiği konular tekrarlanmakta ve onların Almanlarla işbirliği yaptığı inancı pekiştirilmektedir. GKO bu hususları göz önüne alarak, Kırım Türklerinin aileleriyle birlikte toplu olarak Kırım'dan çıkarılması ve "özel sürgünler" olarak Özbekistan'ın belirlenen bölgelerine sürekli olarak yerleştirilmesi kararı alındı. Sürgünün gerçekleştirilmesi için Beriya komutasındaki NKVD kuvvetleri görevlendirildi ve 16 Haziran 1944'e kadar bu operasyonun gerçekleştirilmesi emredildi. Bu kararname de, sürgün edilecek olanların yanlarında özel eşyalarını, elbiselerini, günlük demirbaş eşyalarını ve aile başına 500 kg erzak almalarına izin veriliyordu. Ayrıca sürgün giderlerinin karşılanması için, SSCB Finans

¹ Sürgünler, USSR Dahili Meseleler Halk Komiseri Başyardımcısı İvan Serov'un komutasındaki birlikler tarafından yürütülmüştür. Kendisi farklı görevlerde yer almıştır. Serov Kafkas halklarını Sovyetler Birliği'nin farklı yerlerine sürgün ettikten sonra, o dönemde artık profesyonel sürgün uzmanı olmuştur. Sürgünleri başarıyla tamamlayan Serov, orgeneral olup "Sovyetler Birliği Kahramanı" ünvanına layık görülmüştür (Fisher, 2009: 236).

Bank komiseri Zverev'in Mayıs ayı içerisinde Halk Komiseri Sovyeti (SNK) fonundan 30 milyon ruble tahsis etmesi isteniyordu (Özcan, 2016).

Böylece Kırım Türklerinin sürgünü 18 Mayıs 1944'te saat 03.00 civarında başladı. Sürgün aynı anda Kırım'ın her yerinde uygulandı. NKVD tarafından yataklarından kaldırılan Kırım Türkleri, hazırlanmaları için ancak 15-20 dakika zaman tanınarak ve yanlarına ancak taşıyabilecekleri kadar eşya almalarına izin verilerek, hayvan vagonlarına yüklendiler. Böylece, Kırım Türkleri Özbekistan'a sürüldü.

Sovyet mahkemelerindeki tutanaklara göre, Özbekistan'a sürülen "200-250 bin nüfusun" büyük çoğunluğu ancak 11 günde yerleştiler. Geri kalanlar 8 Haziran 1944 tarihinde yerleşerek bölgelere ulaştılar. 1 Temmuz'da sadece 151.424 nüfuslu 35.750 aile Özbekistan'a varabildi. Sene sonuna kadar 818 aile ve 1945 yılında 2.000 Kırım Türkü daha Özbekistan'a getirildi. Özbekistan Güvenlik Komitesinin resmi kayıtlarına göre 1944 Mayısından 1 Ocak 1945 tarihine kadar ancak 13.598 kişi, 1 Ocak 1945- 1 Ocak 1946 yılları arasında 13.183 kişi (2652 erkek, 4525 kadın ve 16 yaşından küçük 6096 çocuk) öldü. Yalnız Kırım Türk halkı temsilcilerin 1966'da yaptıkları istatistiklere göre sürgün sırasında ve ondan sonraki 18 ay içinde 110.000 kişi öldü. Batılı araştırmacılara göre ise bu rakam 80.000 olarak gösterildi (Hablemitoğlu, 2002: 72).

Sovyetler Birliği, Kırım Türklerinin 3 gün içinde tamamen vatanlarından sürgün edilme operasyonunun neticelenmesi şerefine 19 Temmuz 1944'te bir tören hazırladılar ve operasyonda görev alanlar, Sovyet yönetim tarafından mükafatlandırıldı. Fakat tören sırasında, Arabat adlı bir Türk köyü ile ilgili haber geldi. Habere göre sürgün sırasında bu köyü unutarak boşaltmadılar. Arabat köyü, Azak Denizi ile Sivas arasında yer alıp orada yaşayan halk balıkçılık ve tuz üretimi ile uğraşan köylülerdi. Sürgün operasyonunu kontrol eden Kobolov, adamlarına iki saat içinde orada tek bir Kırım Türkünün kalmaması üzerine emir verdi. Fakat bu tarihte Kırım Türkleri ile dolu yük vagonları çoktan yol aldı ve onlara yetişme imkanları yoktu. Bunun neticesinde Arabat köyünün bütün sakinleri oldukça büyük, eski bir gemiye bindirilerek mahzene kapatıldılar. Gemide bulunan Kırım Türkleri denizin en derin yerine getirilip, ambar kapakları açılarak, içindeki insanlarla birlikte batırıldı. Bu olay sırasında Arabat köyünde yaşayan Kırım Türklerinin arasında kurtulan tek bir kişi bile olmadı. Bu operasyon sonunda Kobulov, Kırım Türklerinden tamamen temizlendiğini belirten raporunu iletebildi (Özcan, 2010: 75-76).

Sovyetlerin zaferi için cephede uzun ve zorlu bir mücadele vermiş olan Kırım Türklerinin askerleri de, diğerleri gibi sürgünden kurtulamadılar. 17 Kasım 1943 yılında “USSR Kahramanı” ünvanlarını alan, çete sıhhiye birliğinin direktörü olan Ahmed Ahmedovich Abdullaev, Binbaşı Mahomed Hamzalov, Astsubay Mahmet Doliyev ve Astsubay Mundin Khasafov aynı akıbete uğradılar. Kırım Merkez İcra Komitesi Başkanı Menlibari Hayrullah’ı da, Sovyet çetecilerinin yanında, Alman ordularına karşı savaşıp, Kırım Türklerini Almanlara karşı silahlanmaya çağırmasına rağmen sürdüler. Bu sürgün listesinde, harp esnasında Tatar diliyle Almanlara karşı bildiriler ve gazeteler dağıtmış olan elli kadar komünist Tatar yazar ve gazeteci de yer almaktadır (Fisher, 2009: 238).

1.2.2. Karaçay-Malkar Türkleri

Karaçay Türkleri, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Kafkasya’dan sürülen ilk halktır. Karaçay-Malkar halkı, etnik ve sosyal yapıları, kültürleri ile Kafkasya’nın ayrılmaz bir parçası olan bir Türk boyudur. Kafkasların kalbi olarak nitelendirilen merkezî Kafkasya’da yaşayan bu halk, Çarlık Rusya dönemindeki bütün bağımsızlık savaşlarına ve hürriyet mücadelelerine katıldı (Tavkul, 2016).

1918 yılında kurulan Birleşik Kafkasya Dağlıları, Cumhuriyet içinde yer alan Karaçay-Malkarlar, Sovyetler tarafından, Cumhuriyet’inin yıkılmasıyla ikiye ayrıldılar. Karaçaylılar, 12 Ocak 1922 tarihinde Karaçay-Çerkez Özerk Bölgesi içinde yer alırken, Malkarlılar da 16 Ocak 1922 tarihinde, Kabardin Balkar Özerk Cumhuriyeti idaresi altına alındılar. Böylece bu tarihten itibaren, Kafkasyalıların hürriyet mücadelesinin yeni dönemi başladı (Karataş, 2015).

Başlayan yeni dönem, Karaçay-Malkar Türkleri için, kanlı ve şiddetli dönem olarak bilinmektedir. 1930’lu yıllarda bu halkın bütün ileri gelenleri, aydınları, bilim adamları Sovyet rejimi tarafından katledildi. Böylece 1934 yılında 3000 kişi devlet düşmanlığı, vatan hainliği gibi yaftalarla Orta Asya’ya sürüldü. 1936-38 yılları arasında direnişte 7000 Karaçay daha kurşuna dizilerek öldürüldü. İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman Ordularının Rusya üzerine yürümesinden sonra, bunların bir bölümü Kafkasya’ya yöneldi. Kafkasya’ya yönlenler, bu bölgede silahlı çeteleri kurarak Sovyet Kızıl Ordusu’na karşı büyük bir mücadele veriyorlardı. Bunun neticesinde, 1942 yılında Kafkasya’nın Batısı Alman Nazi

birliklerinin kontrolüne geçtikten sonra, Karaçay-Malkar gerillaları onlarla birlikte Kızıl Ordu'ya karşı savaşa devam ettiler (Rahaev, 2014: 6).

Kızıl Ordu birlikleri Kafkasya'dan çekildikten sonra, Karaçay-Malkar bölgesine gelen Almanlar, bu halkın sevgi ve saygılarını kazanmak için hiç kimsenin dinine, özel mülkiyetine ve özgürlüğüne karışılmayacağını söylediler. Daha önce bu bölgede kapatılan camiler yeniden açıldı ve kolhozlar kapatıldı. Fakat bu durum fazla sürmedi, bilhassa 1942 yılında Stalingrad bozgunu ardından, Almanlar Kafkasya'dan geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu durumdan dolayı Karaçay-Malkar Türkleri için yine yeni dönem başlamaktaydı, çünkü Almanlar Kafkasya'dan çekildikten sonra Kızıl Ordu Birlikleri uçak, tank ve toplarla Karaçay-Malkar topraklarına büyük bir saldırı gerçekleştirip bütün Karaçay-Malkar köylerini yerle bir etmişlerdi (Adiloğlu, 2010: 46).

Sovyet Hükümeti, Kafkasya'ya girdikten sonra Karaçay-Malkar Türklerini Alman işgali sırasında Almanlar ile işbirliği yaptığından suçlayarak, çıkarılan bir kararname ile onları sürgün etmeye karar verdi. Bunun ardından, 2 Ekim 1943 tarihinde Karaçay Türkleri hayvan vagonlarına doldurularak Orta Asya'ya sürgüne gönderildi. Malkar halkı ise 8 Mart 1944 tarihinde aynı sürgüne gönderildi. Bu arada 1944 Şubat ayında, Alman orduları ile hiç karşılaşmayan Çeçen-İnguş halkı da Kafkasya'dan aynı gerekçelerle sürgün edildi (Sabançiyev, 2014: 2).

1.2.3. Çeçen-İnguş Halkları

Çeçen-İnguşların dahil olduğu, 1918 yılında kurulan Birleşik Kafkasya Dağlıları Cumhuriyeti, 1920'de Kızılordu tarafından sona erdikten sonra, 1934 yılında Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti oluşturuldu. 1944 senesinde Çeçen-İnguş halkları bölgeden sürgün edildikten sonra, Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (ÖSSC) yerine Grozni Oblastı kuruldu (Özbay, 1998: 436). Çeçen ve İnguşların birlikte anılması, onların hem tek bir millet olmasından hem de aynı coğrafi bölgede yaşıyor olmalarından ve ortak tarihsel bir geçmişe sahip olmalarından kaynaklanır (Özdeş, 2017).

1940'lı yıllarda Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nde 731,7 bin kişi yaşamaktaydı. Onlardan: 387,8 bini- Çeçen (52,8 %), 75 bini- İnguş (12,0 %), 205,8 bini- Rus (27,8 %), 57 bini- diğerleri idi. Bölgede petrol üretimi olmasına rağmen, ekonomik durumları oldukça

kötüydü (Dyaçenko, 2013: 117). 1943'teki belgelere göre, bölgede çok sayıda çeteler yer almaktaydı. Bu çetelerden çoğu Kızıl Ordu'ya karşı hareket etmekteydi (Nuhajiyev, Umhaev, 2009: 128).

1941 yılında Almanlar, Sovyetlere karşı saldırıya geçtikten sonra hızla ilerleyerek Kafkasya'ya doğru yöneldiler. Kafkasya'daki en zengin petrol rezervlerine sahip olan Çeçenistan'ın, Grozni petrol bölgesini ele geçirmek istediler. Fakat 1942 sonbaharında Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin bazı bölgelerini işgal etmelerine rağmen Grozni'ye girmeyi başaramadılar. Daha sonra ise Almanlar, Stalingrad yenilgisinden sonra Kuzey Kafkasya bölgesinden çekildiler (Özdeş, 2017).

Sovyet yönetimi, Kafkasya'ya girdikten sonra, orada yaşayan Çeçen-İnguş halklarını Almanlarla işbirliği yaptıkları için suçlayıp, topraklarından sürmeye karar aldı. Çeçen-İnguş halklarını sürme operasyonu "Çeçeviza" adı altında, 23 Şubat 1944 tarihinde gerçekleştirildi. Belgelere göre, sürgünün ilk günlerinde 310,630 Çeçen ve 81,100 İnguş (Stepanov, 2009) anavatanlarından sürgün oldu, daha sonra ise bu rakam 478,479'a yükseldi (Krinko, 2013: 21).

Çeçen-İnguş halkları, aynı diğer sürgün edilen halklar gibi, hayvan vagonlarına doldurularak, başta Kazakistan olmak üzere, Orta Asya'ya sürüldü. İnsanların anavatanlarında kalan evlerine, topraklarına ve büyükbaş hayvanlarına Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti (RSFSC) tarafından el konuldu. Kış ayında zor şartlar altında gerçekleşen sürgünde ve geldikleri ülkelerde iklim koşulları, ağır çalışma ve salgınlar sonucunda Çeçen-İnguş halklarında çok sayıda kayıplar oldu. Fakat kayıpların en acısı sürgün sırasında Haybah köyünde yaşandı. 27 Şubat 1944 tarihinde NKVD polisleri Haybah köyü halkını kadın, erkek, ihtiyar, çocuk ayırımı yapmadan ahırlara doldurarak diri diri yaktılar. Bu katliam 700 kişinin ölümüne neden oldu (Kaffed, 2014).

1.3. Ahıska Türklerinin Sürgünü Ve Sürgünde Ahıska Türkleri

Kafkasya'yı Anadolu'ya bağlayan Ahıska'nın, jeostratejik önemini artıran birçok özelliği bulunmaktadır. Bunun ilki, tabiki de Türkiye sınırında bulunması ve az sayıda olsa da Türk nüfusun yaşadığı bölgedir. Nasıl Kafkasya Asya'yı, Anadolu ve Orta Doğu'ya bağlayan bir koridora, Ahıska'da Kafkasya'dan Anadolu'ya geçişi sağlayan bir koridor konumundadır.

Aynı zamanda günümüzde Ahıska'nın önemi gerek dünya, gerekse Türkiye için daha da artmaktadır, çünkü Azerbaycan petrol ve doğal gazını taşıyan boru hatları Ahıska'dan geçerek Ceyhun (petrol) ve Erzurum'a (doğal gaz) ulaşmaktadır (Üren, 2016: 59-60).

Ahıska Türkleri birçok kişinin bilmediği, Ahıska bölgesinin halkıdır. Günümüzde, Ahıska Türkleri dağınık olarak on farklı ülkede hayat sürdürmektedirler. Bu halkın kim olduğuna dair yerli ve yabancı kaynaklarda çok çeşitli görüşler yer almaktadır. Ahıska Türklerinin etnik kökenleriyle ilgili tartışmaların, daha çok politika yüklü olduğu iddia edilmektedir. Bu tartışmalarda üç farklı görüşler vardır. Bu üç farklı görüşün sahipleri: Gürcüler, Ruslar ve Türklerdir.

Gürcü kaynaklarına bakıldığında, Ahıska Türklerinin aslında etnik olarak Gürcü olduklarını savunmaktalar. Ve bundan dolayı Ahıska Türklerine karşı Mesketler tabirini kullanmaktadırlar. Gürcistan tarihi kitaplarında, özellikle Edirne Antlaşmasından (1829) sonra Ahıska bölgesinin Ruslara geçmesiyle bu iddiaları açıkça görünmektedir. Bu kaynaklara göre Ahıska bölgesinde yaşayan Gürcü halkın yarısı Osmanlı idaresinden sonra Müslümanlaştırılmış/Türkleştirilmiştir. Bundan dolayı Rus hükümeti onları Türkler olarak adlandırdı ve onlara karşı en zor hayat koşulları kullanmaya başladı. Ve böylece Müslümanlaştırılmış Gürcüler ata topraklarını terk etmek zorunda kaldılar (Bahtadze, Vaçnadze, Guruli, 1993). Ahıska Türkleri bu iddiayı Acarların örneğini vererek eleştirmektedirler. “Kendilerinin, Acarlardan farklı olduklarını belirten Ahıska Türkleri, Gürcülerin onların gerçekten Gürcü olduklarına inandıklarını belirtmişlerdi. Müslüman olan Acarların etnik olarak Gürcü oldukları için sürülmediklerini belirterek, görüşlerini desteklemişlerdir” (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2012: 180).

Ahıska bölgesi, Osmanlı idaresi altına girdikten sonra yerli Gürcülerin sadece bir kısmı, Zabegan İslam'ı kabul etti, ancak onlarda sadece din (inanç) değişikliği söz konusu oldu ve Müslüman Gürcülerin etnik kültürü genelde değişmedi. Hatta günümüzde Türkiye sınırları içerisinde yaşamakta olan Müslüman Gürcüler konuştuıkları Gürcü dilini koruyup sakladılar.

Yunus Zeyrek'in (2001: 113) kitabında Ahıska Türklerinden olan Resul Mehmedov'un bu konuyla ilgili bir açıklaması yer almaktadır:

Anayasamız fikir hürriyetini garanti ediyor. İstersem Müslüman, istersem Hristiyan olurum. İstersem kendimi Türk veya Gürcü olarak kaydettiririm! Kimse beni zorla Gürcü

diye kaydettiremez. Kaldı ki, eğer Gürcü bilim insanlarının çoğu bizi Müslümanlaşmış Gürcüler sayıyorlarsa, bunu neden 45 yıldır dile getirmediler? Neden demediler ki, Gürcü kardeşlerimiz sürgünde ölüyor? Neden bunca uzun ve çileli yıllar boyunca Gürcü hükümeti bizi vatana davet etmedi? Neden bizim Türk veya Gürcü olma meselesi sadece Mesketya'ya geri dönme konusu açıldığı zaman ortaya atılıyor?

Ahıska bölgesinde, Türklerin İslamlaşması, 1260'ta İlhanlıların "Samskhe" bölgesini işgal etmesiyle başladı. Özellikle Abaka Han (1265-1282) zamanında Ahıska bölgesinde sahneye çıkan, Hristiyan Türk "Çıldır Atabekleri" ile bu Kıpçakların ve genellikle bölgedeki Türklerin İslamlaşması başladı. İlhanlı Gazan Mahmut Han'ın (1295-1304) Müslüman olarak tahtına geçmesiyle, Ahıska bölgesinde çok sayıda medreselerin yaptırıldığı görülmektedir. Böylece Ahıskalıların toplu şekilde İslam dinine geçişi, 13.yüzyılın, sona ermesi sayılır (Buntürk, 2007: 14-15).

Ruslar ise Ahıska Türklerini, Turki Meshetinzı yani Mesket Türkleri diye adlandırdılar. Rus kaynaklarında Ahıska Meskheti/Meskhetiya olarak geçmektedir. Meskheti/Meskhetiya: Güney Gürcistan'da tarihi-coğrafi vilayet Akhalsikhe Ülkesi diye bilinir ve merkezi Akhalsikhe şehridir. XVI.asırda bu bölge Türkiye'ye geçti. 1829'da Meskheti'nin bir kısmı Rusya İmparatorluğu idaresine girdi. Bundan anlaşıyor ki, Meskheti coğrafya adıdır ve Sovyet basınında Ahıska Türklerine Meskheti Türkleri denmesi de buradan kaynaklanmaktadır (Aslan, 1995: 2). Rusya'da Mesket Türkleri tabiri tam olarak Sovyetler Birliği döneminde 1960'lı yıllarda daha çok gündeme geldikten sonra kullanılmaya başlandı. Mesket Türkleri tabiri zaman zaman yanlış anlamalara neden olup hemen hemen Gürcü Tezi ile aynı manada kullanıldı. Zira bu tanımlamayla ilgili Gürcistan kendisi de itiraz etmektedir çünkü onlar Mesketlerin etnik kökenlerinin Türk değil Gürcü olduğunu iddia etmektedirler (Üren, 2016: 380).

Türkiye'de, özellikle 1989 yılında yayınlanan gazetelerde Ahıska Türkleri Mesket Türkleri, Misket Türkleri, Meski Türkleri ve Mesketyalıları olarak adlandırıldılar. Özellikle 9 Haziran 1989 tarihinde "Milliyet" gazetesinde "Özbekistan'daki etnik kavga bir grup Türk'ü ortaya çıkardı" bu yazıda en çok dikkati çeken "Kaybolmuş bir halk Mesketyalıları" oldu. 1993 yılına kadar Ahıskalıları kaybolmuş, Mesket, Misket vs halktı, yalnız 1993 tarihinden sonra hem Türkiye kapılarını açtı hem de gazetelerde artık tüm yazılarda eskiden Misket, Mesket vs Türkleri olarak adlandırılan halk artık Ahıska Türkleri olarak geçmekteydi.

23 Nisan 1992 tarihinde Necati Doğru tarafından yazılan “Ahıska Türkleri” bir yazıda şöyle ifade edilmektedir: “Orta Asya’daki cumhuriyetlerde onlara zaten ya Osmanlı Türkü ya da sadece Türk diyorlar. Kırgız ben Kırgızım diyor, Kazak ben Kazağım diyor, Özbek Özbeğim, Azeri Azeriyim... Ama sadece onlar: Biz Türküz, kanımız, özümüz Türktür, kökümüz Anadoludur, diyorlar” (Milliyet Gazetesi, 1992: 5).

Günümüzde Ahıska bölgesi, tam olarak Gürcistan toprakları içerisinde, Kafkasya Bölgesi’nin güneybatısında yer almaktadır. Ahıska “Samtskhe-Cavakheti İdari Bölgesi”nin içinde yer almaktadır.

Samtskhe-Cavakheti bölgesi, genelde yüksek dağlar, sık ormanlar, yaylalar, derin ve bereketli vadiler ile ovalardan meydana gelmektedir. Bu bölge içinde kalan Ahıska Vadisi, kısmen geniş ve açık alanlara sahiptir. Deniz seviyesinde ortalama 800-1000 m yüksekliğinde olan vadi boyunca, teras tipi tarla ve bahçeler ile yamaç ormanlar bulunmaktadır (Üren, 2016: 58).

Ahıska, Dede Korkut kitabında, “Ak-Sıka” “Ak-Kale”, 482 yılına ait kayıtlarda “Aksega” olarak geçmektedir. Gürcüce “Akhal-Tsikhe”, “Yeni-Kale” anlamına gelir. Böylece, Gürcüler bu kelimenin kendi dillerinde olduğunu iddia etmektedirler (Zeyrek, 2001).

Ahıska bölgesinin Türklük tarihi çok eskidir. Bazı kaynaklarda, Makedonyalı İskenderin Kafkasya’ya geldiği zaman burada Türklerle karşılaştığını bildirmektedirler. İskenderin karşılaştığı Türkler Bun-Türklermiş. Fransız Brosset, Bun-Türklerinin Turanlı olduğunu ileri sürer. Gürcü Marr ise, Bun-Türkün “otokton/yerli” anlamına geldiğini söylemektedir. Eski bir Gürcü kaynağı olan Moktsevey Kartlisa’da (VIII. yy), MÖ IV. yy’da Makedonyalı İskender’in Kafkasya’ya geldiğinde, Kura Nehri çevresinde Bun-Türklerinin yaşadığına dair ifadeler yer verildi. O dönemlerde Bun-Türkler yaşadıkları coğrafyadaki dört büyük şehri, alınması zor kalelere ve güçlü ordulara sahipti. Bu topraklara sonraki dönemlerde Hunlar, Hazarlar ve Kıpçaklar da yerleşmiştir. Bu kaynaklarda bahsedilen Kıpçak ve Bun-Türkleri, Ahıska Türklerinin atalarıdır (Zeyrek, 2001: 6-7).

Tarihte bazı kıpçaklar Kırım’a yerleştiler, bazıları ise Güneye Kafkaslara doğru indiler. 1118 yılında Gürcü kralı II. David Selçuklulara karşı savaşacak ordusu olmadığı için ülkesine Kıpçakları davet etti. Böylece Gürcistan’da Kıpçak unsuru arttı. Gürcülerle aynı dini inancı paylaşan Kıpçaklar ordusu da, siyasette çok önemli bir rol oynadı. Daha sonra güçlenen

Kıpçaklar bağımsızlıklarını ilan ederek 1267’de, Ahıska’da Atabek Beyliğini kurdular (Zeyrek, 2001: 9).

XVI. yüzyılın başlarında Ahıska Atabekleri Hükûmetinin sınırları Azgur’dan Kars, Artvin, Tortum, İspir ve Erzurum’a kadar uzanıyordu. Bugünkü halk kültüründen de anlaşılıyor ki, Ahıska Türkleri ile Posof, Ardahan, Artvin, Ardauç, Şavşat, Yusufeli, Tortum, Narman ve Oltu halkı aynı köktendir (Zeyrek, 2001: 9).

Atabek Devleti; Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevi Türk devletlerinin himayesinde, 310 yıl hüküm sürdüler. Ve böylece Anadolu’nun en uzun ömürlü Türk Beyliği oldu (Zeyrek, 2001: 9).

1555 yılında imzalanan ve Osmanlı-Safevi savaşlarına son veren Amasya Antlaşmasının şartlarına uymayan Safevileri, savaşlara bir kez daha yol açtılar. Böylece, 1578 yılında Osmanlı Devleti, Safevi Devleti’nde çıkan iç karışıklığı fırsat bilerek düzenlediği Kafkasya seferiyle, Ahıska Atabeklerinin topraklarını, Osmanlı topraklarına kattı ve Ahıska şehri yeni kurulan Çıldır Eyaleti’nin başkenti oldu. Osmanlı Devleti, Ahıska’da daha önce de kullandığı politikayı uygulayıp Konya, Tokat ve Yozgat civarlarından seçtiği insanları bu bölgeye yerleştirdi. Ahıska, Osmanlı Devleti için büyük bir stratejik önemi taşımaktaydı. Bilhassa, Osmanlı’nın doğu sınır kapısını oluşturdu (A. Aydingün, İ. Aydingün, 2015: 38).

Yaklaşık 250 sene Osmanlı idairesinde kalan Ahıska, 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması ile savaş tazminatı olarak Ruslara verildi. Aslında tarihe bakıldığında, Ahıska Türklerinin kaderi birçok savaş ve antlaşmalardan sonra çizildi. Böylece Edirne Antlaşmasıyla Ahıska bölgesi ve Ahıska Türkleri için yeni bir dönem başlamaktaydı. Ruslar, bu bölgede Türk nüfusunu azaltmak amacıyla, buraya çoğunlukla Ermenileri yerleştirdiler. 93. Harbi diye bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra Doğu Anadolu’da yoğun olarak, Ermenilerin bu bölgelere yerleştirilmeleri arttı. Bu savaştan sonra, 3 Mart 1878 yılında imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Kars, Ardahan, Batum da kaybedildi. Böylece Ahıska Türkiye sınırından uzak kaldı. 93. Harbi sonrası Rusların bölgedeki Ruslaştırılma/Hristyanlaştırma politikaları devam etti. Bunun neticesinde o dönemde Kafkasya’dan Anadolu’ya yoğun bir göç dalgası başladı. Yalnız, 93. Harbi’nde Ahılkelek’te 80.000 Müslüman ve Türk ya öldürüldü ya da sürgün edildi (Demiray, 2012).

Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru, 1918 yılında Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan kendi bağımsız devletlerini kurdular. Bu sırada Ahıska ve Ahılkelek halkı Sovyetlerin ilan

ettiği kendi kaderini tayin hakkını kullanarak Türkiye'ye katılmak istediklerini Menşevik Gürcü yönetimine bildirdiler. Böylece 11 Mayıs 4 Haziran tarihleri arasında toplanan Batum Konferansı sonunda imzalanan Batum Antlaşması ile Gürcistan Hükümeti, Ahıska ve Ahılkelek'in Türkiye'ye bırakılmasını kabul etti. Yalnız daha önce Brest-Litovsk Antlaşması ile Türkiye'ye bırakılan Kars, Ardahan ve Batum Mondros Mütakeresi ile yine Sovyetlere bırakıldı. Böylece Türk Birlikleri Ahıska ve çevresinden çekilmek zorunda kaldı ve Ahıska 5 Aralık 1918'de Gürcülere verildi. Daha sonra 16 Mart 1921 tarihinde imzalanan Moskova Antlaşması ile Ahıska'nın Türkiye ile tüm bağları koptu. Antlaşmaya göre Ahıska, Ahılkelek ve Batum Türkiye sınırları dışında kalırken, Kars ve Ardahan Türkiye'ye dahil oldu (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 40-42).

Moskova Antlaşması ile Sovyetler Birliğine bağlanan Ahıska Bölgesi için yeni bir dönem başlamıştır. Ahıskalılara, kendi Türklükleri unutturulmaya çalışılıyordu. Özellikle okullarda önce Arap, sonra Latin sonra da Kiril alfabesi ile eğitim verilmiştir. Daha sonra 1938 yılında Sovyet Anayasasının kabulünden sonra bu bölgede ikamet eden Türkler Azerbaycan, dilleri ise Azerbaycan'ca olarak geçmiş, 1940 yılında resmi dilleri Gürcüce olmuştur. Türklerin büyük bir kısmının soyadları Gürcüceye çevrilmiştir. Böylece Türk soyadlarında “oğlu”, “gil” eklerini Gürcüce “şvili”, “dze” ekleriyle değiştirilmiştir. Aynı zamanda, Stalin'in sürdürdüğü baskıcı politikası, Ahıska Türklerinin ileri gelen aydınlarını ve din adamlarını da etkiledi. Binlerce kişi “Kemalist ve Pan-Türkist” suçlamasıyla evlerinden alınarak cezaevlerine atılmış, sürgüne gönderilmiş ve bu insanlardan hiçbir haber alınamamıştır. Sürgüne gönderilenlerin arasında Ömer Faik Nemanzade², Mehmet Zeki Dursunzade, Ahmet Bey Pepinov, Bahram Nasipoğlu Güneşov, İsmail Hakki Nuriyev ve Balabek Aslanoğlu Muradov gibi devlet ve din adamları bulunmaktadır (Bayraktar, 2014: 47-50).

² Ömer Faik Nemanzade 1872 yılında Ahıska Azgur köyünde dünyaya gelmiş. Daha çok gazeteci olarak bilinen fakat aynı zamanda edebî kişiliği de olan bir yazardır. İstanbul'da Fatih medresesinde ve sonra da Darüşşaka'da okudu. 1894 yılında Azerbaycan'ın Şeki (Nuha) şehrinde öğretmenlik için davet edilmiştir. Orada yerli audınlarla birlikte küçük bir cemiyet kurdular. Daha sonra bulunduğu bölgelerle ilgili Gaspıralı'nın Tercüman gazetesine yazılar gönderen Nemanzade, 7 Ocak 1900 tarihinde “Ahıska”dan başlıklı yazısında Ahıska'daki durumu şöyle anlattı:

Halkımız rahattır. Ne yeni okulumuz var, ne de eski. Halkımız merhametlidir, sanat mektebinin (meslek okulunun) harcamalarını yüklenip Ermeni, Gürcü ve Yahudi çocukları ücretsiz okutuyor. Halkımız kanaatlıdır, öküz ve eşek işinden gayrisine bakmazlar. Bu yüzden ilçelerimizde ne bir Müslüman demirci, ne de ayakkabıcı bulunur. Ama küçük bir köyde, mesela Azgur'da Müslümanların parası ile geçinen beş büyük meyhane, altı kahvehane vardır. Bu hesapça kırk bin kişiye bir usul-i cedid mektebi düştüğü halde, yirmi eve bir meyhane ve iki kahvehane düşüyor. Maarifimiz o durumdadır ki, dört saat uzaklıkta bulunan Gori Darulmualliminde bizden ancak bir Müslüman öğrenim görmektedir. Cemaate çnderlik yapacak zenginlerimiz, beylerimiz az değildir. Fakat maarife, millete olan himmetleri pek azdır. Bu sebeple camilerimiz viran, mekteplerimiz perişan, halimiz yamandır (Buntürk, 2007: 66-67).

1.3.1. 1944 Ahıska Türklerinin Sürgünü

Stalin'in kullandığı baskıcı politikası, İkinci Dünya savaşı zamanında daha farklı bir boyuta ulaştı. Ruslar Türk Müslümanlara güvenmedikleri için 1939 yılına kadar askere bile almıyorlardı. Fakat İkinci dünya Savaşı'nın başlamasıyla, Ahıska bölgesindeki 15 yaşından 55 yaşına kadar bütün erkekler cepheye gönderildi. 40.000 insanın geride bıraktıkları kadınları, çocukları ve ihtiyarları Ahıska'dan Borcom'a kadar uzanan demiryolu yapımında çalıştırıldı. Sonradan ise Ahıskalıları sürmek için bu demiryolu kullanıldı. Sürgünden bir ay önce yolun yapımı bittikten sonra, bölgeye asker sevk edildi ve köylere giriş çıkışlar yasaklandı. Bundan anlaşılıyor ki. Ahıskalıları Sürgün etme planı önceden planlandı (Buntürk, 2007: 196-198).

Haziran 1991 yılında Azerbayca'da "Vatan Aşkı" gazetesinde, Stalin'in gizli belgeleri Rus dilinde yayımlandı. Bu belgeler 24 Temmuz 1944 yılında SSCB'nin Halk İçişleri Komiseri Gürcü asıllı Lavrentiy Beriya tarafından, Devlet Savunma Komitesi Başkanı Gürcü asıllı İ.V.Stalin'e gönderildi. Nisan 2001 yılında Ahıska Dergisinde yayımlanan bu belgelerde şöyle bir açıklama görülmektedir:

Tamamen Gizli.

Devlet Savunma Komitesi
Yoldaş İ.V.Stalin

Gürcistan'ın Türkiye'yle sınırı olan birkaç bölgesinde Türk halkı yaşamaktadır. Yıllar boyunca bu milletin büyük bir parçası aynı zamanda, Türkiye sınırındaki akrabalık ilişkilerinde bulunup, göçebe hayata eğilim göstererek, kaçakçılık yaparak, Türk istihbarat organları için toplu ispiyonculuk yapma, eşiya örgütleri oluşturmaktadırlar. Sovyetler Birliği'ni Gürcistan'a ait ülke sınırlarının korunmasının iyileştirilmesi için SSCB İç İşleri Halk Komiserliği, Ahaltsihe, Adigen, Aspinza, Ahıslkelek, Bogdanovka ve Acaristan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bölgelerinden 16700 Türk, Kürt ve Hemşil aileleri, toplam 86.000 kişi Orta Asya'nın Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'a göçedilmesi uygun bulunmuştur.

Göçten sonra bu yerlere Gürcistan'ın diğer bölgelerindeki 7.000 az topraklı kolhozçu ailelerin yerleştirilmesini uygun bulmaktayız.

Aynı zamanda SSCB İç İşleri Halk Komiserliği bölgedeki sınır rejimini güçlendirme konusunda özel önlemler alacaktır. Önlemlerin alınması hususunda Gürcistan Komünist (Bolşevik) Partisinin ve Halk Komiserliği Sovyeti ile mutabakata varılmıştır.

Bu tasarımı Sizlere sunmak ve karara bağlamanızı rica ediyorum.

SSCB İÇ İŞLERİ HALK KOMİSERİ
L.BERİYA (Caparova, 2001: 32-33).

Stalin tarafından aynı ifadelerden oluşan karar imzalandıktan sonra, 14 kasım 1944'te sürgün gerçekleştirildi. Yalnız Ahıska Türklerine; "sürgünün geçici olduğunu, kısa zaman sonra evlerine dönebileceklerini", Alman ordusuna karşı kendi can güvenliklerinin sağlaması için bunun yapıldığını duyurdular (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 42). Böylece 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan gece yarısı Ahıska köylerinde toplanan halk, kış aylarında yük vagonlarına 8-10 aile halinde doldurularak Orta Asya'ya sürgün edildi.

Belgelere göre Ahıska bölgesinde sürgün 15 Kasım'dan 18 Kasım'a kadar tamamen gerçekleştirilmiş. Aralık 1944'te, SSCB Halk İçişleri Komiseri Vekili V.V.Çernişov ve SSCB Halk İçişleri Komiserliği Özel İskan Bölgeleri Başkanı M.Kuznetsov'un, SSCB Halk İçişleri Komiseri L.Beriya'ya gönderdikleri yazıda, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nden tahliye işlemlerinin tamamalandığı rapor edilmektedir. Raporda toplam 92.307 kişinin tahliye tabi tutulduğu; 53.163 kişinin Özbekistan'da, 28.598 kişinin Kazakistan'da, 10.546 kişinin Kırgızistan'da iskan edildiği; 84.596 kişinin kolektif çiftliklerde, 6.316 kişinin devlet çiftliklerinde, 1.395 kişinin sanayi işletmelerinde istihdam edildiği belirtilmektedir (Bugay, 1992: 155-156).

Sürgün çok zor şartlar altında gerçekleştirildi. Hayvan vagonlarında sürülen halk, soğuktan, açlıktan ve hastalıktan hayatını yitirdi. Sürgün sırasında ölenlerin sayısı kaynaklarda farklı rakamlarla verilmektedir. Örneğin SSCB İçişleri Halk Komiserliği'nin hazırladığı rapora göre göçmenler iskan edildikten sonra 1948 Haziran'ına kadar ölenlerin sayısı 14.895 kişi (11,8%) olarak gösterildi. Sonradan ise SSCB İHK'nin raporunda 1948 yılında ölüm oranının azalarak % 2'ye indiği ifade edildi (Buntürk, 2007: 213). Başka kaynaklarda ise sadece soğuk vagonlarda 17 binden çok insan hayatını yitirmiş ve cenazeleri Rus askerleri tarafından vagonlardan yollara atılmıştır. 1945-1947 yılları arası 37 binden çok Ahıskalılar sürülen yerlerde ya açlıktan ya da hastalıktan vefat etti (Bayraktar, 2014). Kaynaklarda, yolculuk sırasında ölenlerin sayısının 15 bin ile 30 bin arası değiştiği görülmektedir.

SSCB'nin Halk İçişleri Komiseri Lavrentiy Beriya tarafından Devlet Savunma Komitesi Başkanı İ.V.Stalin'e gönderilen raporda dikkat çeken önemli bir husus yer almaktadır. Ahıska Türkleri, 1938 yılında Sovyet Anayasasının kabulünden sonra Azerbaycanlı olarak geçmekteydiler, hatta 1940'tan sonra Türklerin büyük bir kısmının soyadları Gürcüceye

çevrildi. Bu değişikliklere rağmen İkinci Dünya Savaşı sırasında Ahıskalılar, sürgün kararıyla yeniden Türk oldular. DSK'nin sürgün kararında sürgün edilecek gruptan Türk, Kürt ve Hemşin olarak bahsedildi.

Belgede dikkat çeken bir husus daha vardır: “Göçten sonra bu yerlere Gürcistan’ın diğer bölgelerindeki 7.000 gibi az topraklı, kolhozçu ailelerin yerleştirilmesini uygun bulmaktayız”. Ahıskalılara; “sürgünün geçici olduğu ve kısa zaman sonra evlerine dönebilecekleri” sözlerinin yalan olduğunu açıkça görmekteyiz. Nitekim sürgünden sonra bu yerlere Ermeniler ve Gürcüler yerleştirildi.

Sovyet Ordusu’nda, fedakarlıkla savaşan 40.000 Ahıskalının yaklaşık 26.000’i savaşta öldü. Bunların 20’si SSCB’nin en yüksek ödülüne, Sovyetler Birliği Kahramanı adına ve “Şöhret Madalyası”nın üç derecesine de layık görüldü. Sovyetler Birliği Kahramanları Bekir Dursunoğlu Mustafayev, Bedir Mövludoğlu Muradov, Kibar Memmedov, Karaliyev Mürtez, Bilalaov Abdulla, Agarali Ağali, Çulfayev Mafiz, İbrahim Putçağıl, Bedelov Ubri, Münür Memmedov, Aydın Sarioğlu Kadirov, Gülahmet Koçiyev, İsmayıl Haliloğlu Bayramov, Ömer Memmedoğlu Edehemov, Habeş Karayev, Müslüm Abdiyev vs. Çeşitli cephelerde “düşmana karşı” kahramanlık örnekleri gösterdiler. Fakat Türk olmalarından dolayı komutanları tarafından yabancı muamelesi gördüler: Layık görüldükleri ödülleri (ilan edilmesine rağmen) bir kısmına verilmedi, bir kısmının elinden alındı veya savaştan epey sonra verildi. Örneğin, Münir Memmedov 1944-1945 yıllarında, iki kere Şöhret Madalyası’nın birinci derecesine ve bir kere de Sovyetler Birliği Kahramanı adına layık görülmesine rağmen, sadece 1986 yılında madalyalarından birisini alabildi. Aynı zamanda Münir bey savaştan sonra defalarca takip edilmiş ve baskı altında tutulmuştu (Buntürk, 2007: 207-208). Sovyetler, Ahıskalılar cepheden döndükten sonra sürgünden haberdar oldular ve yakınlarının bulunduğu yerlere ya gönderildi ya da kendileri ulaşılar.

Bir, bir buçuk ay süren yolculuk sonrası Ahıska Türklerinin yarısından çoğu, yaklaşık 70 bini Özbekistan’a yerleştirilmiştir. Özbekistan’da Ahıska Türkleri, Fergana vadisi ve Taşkent şehri olmak üzere Namangan, Andijan, Sırderya, Buhara ve Semarkant gibi illere de yerleştirilmiştir. Kazakistan’da daha çok eski başkent Alma-ata, Çimkent ve Cambul’a, Kırgızistan’da ise, başkent Bişkek ve Oş şehirlerine yerleştirildiler (Bayraktar, 2014: 51-52).

Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan çöllerine yerleştirilen Ahıska Türkleri polis rejimi altında bulundukları yerlerin dışına çıkamazdı. 1944-1956 yılları arasında Ahıska Türkleri, sürüldükleri yerlerde, sıkı yönetim altında hayat sürdürmekteydiler. Fakat Stalin'in ölümünden sonra yeni gelen yönetim, 1956'dan itibaren onlara bir takım haklar verdi. Böylece, yaşadıkları ülkenin eğitim diliyle eğitim alan Ahıska Türkleri, bu bölgelerdeki Rus okullarında eğitim görmeye başladılar. Aynı zamanda Sovyet Yönetimi, sürgünde bulunan diğer, Karaçay, Balkar, Çeçen, İnguş ve Kalmuklara kendi ülkelerine yeniden dönme hakkı tanıdı. Kırım Tatar Türkleri ve Ahıska Türkleri ise bu uygulamanın dışında tutuldu (Bayraktar, 2014: 52). Hanzade Güzeloğlu (2014: 308) bununla ilgili bir açıklamasında:

O zaman Batı'da İngiliz yazarı Robert Conquest, 120 bin kişilik bir Türk nüfusu yurtlarından sürülüyor ve bu olay 1969 yılına kadar Batı dünyasında duyulmuyor. Koca bir halk yurtlarından sürülüp binlerce km uzaklıkta sıkı bir polis rejimi altında yaşamaya mahkum ediliyor ve dünyanın bu soykırımından haberi olmuyor, diye bahsediyor.

1989 yılı itibariyle sürgünde, 45 sene geçiren Ahıska Türklerinin nüfusları: Özbekistan'da 180.000, Kazakistan'da 30.000, Kırgızistan ve Türkmenistan'da 75.000 ve Azerbaycan'da ise 12.500 kadar idi. Fakat Fergana olayları sonrasında, Özbekistan'daki nüfusunun çoğunluğu bu ülkeyi terk etti. Ve böylece Azerbaycan'daki sayılarında artış oldu (Aslan, 1995: 13).

1.3.2. 1989 Fergana Olayları

1944-1956 yılları arasında sıkıyönetim altında hayat sürdüren Ahıska Türkler, Stalin'in ölümünden sonra sıkıyönetimin ortadan kaldırılmasıyla Sovyetlerin diğer ülkelerine göç etmeye başladılar. Azerbaycan, Ukrayna ve Rusya'nın birkaç bölgesine toplu bir halde yerleşip burada yeni bir hayat kurmaya başladılar. Bu nedenle bazı aileler de daha önce yerleştirildikleri Orta Asya ülkelerinde kalıp hayatlarına devam ettiler. Sovyetler Birliği'nin dağılmadan önce 1986-1989 yılları arasında dönemin Sovyet Lideri M. Gorbaçov'un "Perestroyka-Glastnost" (Yeniden Yapılanma) politikaları çerçevesinde, Sovyet halklarında "demokrasi" ve "bağımsızlık" sloganları ön plana çıktı. Bunun neticesinde, Sovyetlerin birçok bölgesinde "bağımsızlık" hareketleri canlılık kazandı. Bu dönemde Özbekistan ve Gürcistan açık bir şekilde SSCB'den ayrılma isteği gösterdi (Bayraktar, 2014: 53). Aynı zamanda 1988'in ikinci yarısında Özbekistan'da Ruslara ve gayri Müslimlere karşı bir hareket başladı. Bu hareketin asıl amacı ise Özbekistan'daki bazı milletleri, azınlıkları ortadan kaldırıp "Müslüman Cumhuriyeti" kurmak idi. Bazı bilgilere göre bu gizli hareketin

üyeleri, Ahıskalılar, Kırım Türkleri ve diğer göçmenlerle görüşüp onların da bu harekâta katılmasını istediler. Fakat bu milli mücadele, Ahıskalılara karşı katliama çevrildi (Buntürk, 2004: 335-340).

1989 yılının Nisan ayında Tiflis'teki ayaklanmanın kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra Sovyet ordusu, KGB ve partinin eski kadroları Gorbaçov ve reform yanlılarına karşı çok yönlü bir senaryo ortaya koydular. Buradaki asıl amaç Ahıska Türklerini, Abhazları ve Güney Osetyalıları koz olarak kullanmaktır. Ve aynı zamanda Özbekistan'daki Rus düşmanlığını Ahıska Türkleri üzerine yöneltip etnik çatışmaları bahane ederek Gorbaçov yönetimini sert önlemler almaya, ordu ve KGB'ye eskiden olduğu gibi büyük yetkiler vermeye ikna etmekte. Sürgünde, o tarihe kadar hiçbir sorun olmadan birlikte yaşayan Ahıska Türkleri ve Özbekler arasında önemli dinsel, dilsel ve kültürel bölünme olmadı. Bu dönemde başlayan etnik gerilim sonucunda, Özbekler, Ahıska türklerine karşı düşman edilmeye başlandı (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 60-65). Sovyetler, bölgede “böl ve yönet” politikasını hayata geçirerek, halklar arasında yabancılaşmayı kalıcı hale getirmeyi başardı. Özbekler ve Ahıska Türkleri arasında çok kısa bir zamanda düşmanlık başladı. Bunun ardından Ahıska Türkleri tehdit edilmeye, işlerinden çıkarılmaya ve sevilmeyen bir toplum olarak görülmeye başlandı. Daha sonra da bu nefret, çatışmaya dönüştü. Ve böylece 45 sene Özbekistan'da hayatını sürdüren Ahıskalılar, bu çatışmadan dolayı sürgüne tabi tutuldu (Seferov, Akış, 2008).

Fergana'da yaşanan bu çatışmanın nedenleri hala tam olarak bilinmemektedir. Yukarıda belirttiğim gibi KGB Ahıska Türkleri koz olarak kullanılarak hamleler planladı. Özbekistan'da 1980'lerden itibaren faaliyet gösteren ve ırk, din mezhep ayrımı yapmadan ülke halkının maddi ve manevi değerlerini korumaya amaç edinen “Birlik Teşkilatı” Özbek KGB'sinin hedefi haline geldi. Özbek KGB'sinin teşkilata karşı kullandığı önlemleri mevcut hükümet basınında Birlik teşkilatını suçlayan makaleler ve Teşkilatın Kurucusu Abdurrahim Polatov ile Muhammet Salih hakkında ırkçılıkla suçlayan yazıları yayımlamasıyla başladı.

Böyle bir ortamda Özbek KGB'si cezaevlerindeki mahkumlardan oluşan bir grupta kaos ortamı yaratarak “Birlik” adlı çete adıyla Ahıskalı sivillere saldırılar düzenlenmiş ve çocuk, yaşlı, kadın demeden kan dökmüştür. Bu şiddet olayları yaşanırken devlet ve güvenlik güçleri adeta ortadan kaybolmuştur. Fergana civarında Ahıskalıların yoğun olduğu Kuvasay, Margilan ve Taşlak bölgelerinde, 45 yıl süren iki halkın dostluğuna ihanet edilmiştir (Bayraktar, 2014: 54).

Burada anlaşılıyor ki, 1944 yılında Orta Asya'ya sürgün edilen Ahıska Türkleri, Özbekler için kolay bir hedef oldular. Bunun tek nedeni ise Özbekistan'da yaşayan diğer birçok etnik azınlıklara göre Ahıska Türklerini koruyacak hiçbir siyasi gücün olmaması ve diğer azınlıklara kıyasla sayıca çok fazla olmamalarıdır.

Fergana olayları, 1989 Nisan ayında bir pazar yerinde çilek satan Özbek kadınla, Ahıskalı bir gencin arasında cereyan eden adı bir pazar kavgasından doğdu ve büyüdü. Mayıs ayının sonlarında çatışmalar daha da alevledi ve 3 Haziran sabahı aynı anda Fergana, Margilan ve diğer yerlerde örgütlü 200-500 kişilik Özbek grupları Ahıska Türklerine saldırdılar (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 60). Özbekistan'ın en yoğun nüfusa sahip olan Fergana'da, o dönemde 3.150.000 kişilik halkının, yaklaşık 15.000'i Ahıska Türkü idi (Avşar, Tunçalp, 1994: 28). Bu kanlı olaylar sonucu binlerce kişi hayatını kaybetmiş yada yaralanmıştır, yüzlerce ev yakılmış, yağmalanmış ve resmi binalar kundaklanmıştır. Resmi kayıtlara göre Fergana vilayetine bağlı Margilan, Taşlak, Kokand, Kuvasay ve Ahunbabayev ilçelerindeki saldırılar sonucu 112 kişi ölmüş, 1032 kişi yaralanmıştır. 1000'e yakın ev yakılıp dağıtılmıştır. 17.000 Ahıskalı Ruslardan oluşan askerleri tarafından Fergana'dan Rusya'nın Kursk, İvanovsk, Orlov, Belgorod, Smolonsk, Voronij, nalchik, Krasnodar, Rastov, Stavropol regionlarına tahliye edilmiştir. Bundan sonra basın ve haber kaynakları Rus askerlerini, Ahıskalıların kurtarıcısı olarak sunmuştur. Aynı zamanda Özbekistan'ın diğer bölgelerinde yaşayan Ahıska Türkleri, (50.000) kendi imkanlarıyla Azerbaycan'a kaçımaya başlamışlardır. 100'lerce aile de Kazakistan, Kırgızistan'daki akrabalarının yanına yerleşmişlerdir (Bayraktar, 2014: 54).

1.3.3. Krasnodar Olayları ve Amerika'ya göç

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, Ahıska Türklerin durumu daha da belirsiz olmuştur. 1989'da Fergana olaylarından kurtulan Ahıska Türkleri Rusya Federasyonu ve Azerbaycan başta olmak üzere eski Sovyet topraklarında hayat mücadelesi vermeye başladılar. Bu yerlerden birisi de Rusya'nın Krasnodar vilayetidir. Fergana olayları sonrasında yaklaşık 14.000 Ahıskalı Krasnodar şehri ve çevresine gelip yerleşti. Bunlardan, ilk gelen 3.000 kişiye vatandaşlık hakları verildi diğerleri ise bu haklardan mahrum bırakıldı. Aynı zamanda Krasnodar'da 10.000, Stavropol'da yaklaşık 400 ve Kabradin Balkar'da se 400-700 kadar Ahıskalı'ya ikamet izni verilmedi (Bayraktar, 2014: 55).

Rusya’da ikamet izni olmadan yaşayan Ahıska Türkleri, mülk sahibi olma, yasal olarak çalışma, geçerli herhangi bir kimlik sahibi olma, üniversiteye girme, evlilikleri ve doğumları yasal olarak kaydetme, emeklilik hakkı, sağlık sigortası gibi temel haklardan mahrum edildiler. Aynı zamanda okullarda okuyan çocuklar için de ayrımcılık söz konusu oldu. Ahıska Türk çocuklarına ayrı sınıflar açıldı ve orada en zayıf öğretmenler görevlendirildi. Çalışmak isteyen Ahıskalılar için, yasal olarak arazi kiralayıp ekmeleri veya pazarda ticaret yapmaları da engellendi (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 109). Hakların kısıltması yetmiyormuş gibi yerli gazetelerin yayınladığı haberlerde Ahıska Türkleri, hırsızlar, uyuşturucu ve kaçak silah satanlar olarak tanıtıldılar. Örneğin 11 Şubat 2004 tarihli “Novorosiyskiy Raboçiy” gazetesinde, “Sizi buraya kimse davet etmedi, ya da buraya göç edenler neden şehrimizde çok rahatlardır” altbaşlıklı makale yayımlandı. Bu makalede yerli halkın çalışmak istedikleri yerlerde, Ahıska Türklerinin, neden yer aldıkları dile getirilir (GUPTA, 2006). 1989 Fergana olaylarında da Ahıska Türkleri benzer bir suçlamayla karşılaştılar. O dönemde Özbekistan’da, nüfus artışı ile işsizlik oranları arttı ve böylece Özbek halkı kendilerinin işsiz olmasından Ahıska Türkü, Alman, Kırım Tatarı gibi Özbek olmayanların sorumlu olduğunu, onların işlerinin olduğunu ve yerli halka göre daha iyi ekonomik durumda olduğunu düşündü (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 103-110).

Krasnodar’da yaşayan Ahıska Türklerinin diğer büyük sorunu, orada yaşayan Rus Kazak örgütleri idi. Ahıskalılar, Rus Kazakların ayrımcılık politikasına maruz kaldılar ve aynı zamanda hem işe alınmaları, hem konut edinmelerine izin verilmedi.

Sorunun çözülmesi için 18 Haziran 1994’te Rusya Devleti’nin 1129 sayılı genelgesi ile Rusya’daki Ahıska Türklerin problemleri üzere Devlet Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon üyelerinin Gürcistan gezisi sonrası 16 Ağustos 1994’te Gürcistan ve Rusya arasında Ahıskalıların Gürcistan’a dönmesi konusunda işbirliği protokolü imzalanmış ve Gürcü tarafı 100 “Meshi” ailesinin Tsalka ilçesine yerleştirilmesini söz vermiştir (Bayraktar, 2014: 55).

Bunun neticesinde Krasnodar’da yaşayan Ahıska Türkleri daha da büyük sıkıntılarla karşılaştılar. Daha önce bahsettiğim Rus Kazaklar, 1994-1995 yıllar arası emniyet güçleri ile birlikte “pasaport rejiminin kontrolü” adı altında denetimler yaparak Türkleri bölgeden kovmaya başladılar. Buna benzeyen operasyonlar daha sonra da Stavropol, Rostov ve Volgograd vilayetlerinde yapıldı. Bundan dolayı Ahıska Türkleri, bölgeyi terk etmek zorunda kaldılar (Buntürk, 2007).

Bu baskılar sonucu, 1998'in Temmuz'unda, Krasnodar'dan 23 aile (yaklaşık 130 kişi) evlerini satarak dönmek şartıyla özel uçakla Türkiye'ye (Antalya'ya) gönderildi. Bunun ardından 1998 Ağustos'ta Krasnodar'daki Türklere, "Rusya Federasyonu Vatandaşı Değildir" kaydı ile geçici kimlik verildi. Böylece 1999'da 20 aile daha Krasnodar'dan Türkiye'ye gönderildi (Buntürk, 2007: 401).

2002'de bu olumsuz gelişmeleri sert bir şekilde kınayan BM Mülteciler Yüksek komiserliği Ahıskalılara yapılan insan hakları ihallerini tespit ve ilan etmiştir. Bu ilan üzerine ABD Göçmen Dairesi ve Moskova Büyükelçiliği yetkileirinin ve BM temsilcilerinin yer aldığı bir heyet incelemeler yapmak üzere Krasnodar'a gönderilmiştir (Bayraktar, 2014: 56).

Bu çalışmalar sonucu, Krasnodar'daki Ahıskalıların ABD'ye göç programı açıklandı. Böylece Temmuz 2004'ten itibaren Krasnodar'daki Ahıskalılar kabileler şeklinde Amerika'ya taşındılar. Bunun neticesinde 2004 yılından 2006 yılına kadar ABD'ye giden Ahıska Türkleri otuzdan fazla eyalete yerleştirildi (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 123).

1.3.4. 3835 Sayılı Kanuna Göre Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Göçü

1989 yılında Ahıska Türkleri, Sovyetlerden Gürcistan'a dönüşün mümkün olmaması halinde Türkiye'ye göç etmelerine izin verilmesini istediler. Bu istek sonucunda olumlu cevap aldıktan sonra, Sovyet makamları konuyu Türkiye'ye ileterek, Türkiye'nin aynı zamanda kabul etmesi sonucunda Ahıska Türklerine göçe izin vereceklerini bildirmişlerdir. Sovyetlerin bu teklifi sonucunda iki taraf arasında görüşmeler yapıldıktan sonra, Ahıska Türklerinin belli bir sayıda Türkiye'ye göçü mutabakata varılmıştır. Fakat 1989 yılında Bulgaristan'daki Türklerin Türkiye'ye zorunlu göçe zorlanmalarından dolayı, Türkiye Sovyetler Birliği'ne olumsuz yanıt verdikten sonra, görüşmeler son buldu. Türkiye'nin Sovyetlere verdiği cevapta göçe izin verilmeyeceği ve Ahıska Türklerinin Gürcistan'daki eski köylerine ya da başka yerlere yerleştirilmesi söz konusu oldu (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 92-100). Türkiye Dışişleri Bakanlığının yaptığı açıklama şu şekilde idi:

Göçe müsaade edilmesinin uygun olmayacağı, Mesket Türklerinin çoğunluğunun arzusuna uygun olarak mümkünse Gürcistan'da eski topraklarında veya başka bir mahalde topluca yerleştirmeleri için gerekli girişimlerde bulunulması, bu şekilde toplu halde yaşayacak Mesket Türklerinin milli birliklerini muhafaza ve idame ettirmeleri için sosyal, kültürel ve ekonomik alanda kendilerine yardımcı olunması (Buntürk, 2007: 423-424).

Bunun ardından, 1990 yılında Ahıska Türklerinin, Türkiye devletine sürekli müracaat etmeleriyle, konu tekrar gündeme geldi. Müracaatlar sonucunda, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın talimatı üzerine, Ahıska Türklerinin, Türkiye'ye muhtemel bir göç hakkında çalışmaları başlatıldı. Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskanına dair 02.07.1992 tarih ve 3835 Sayılı kanun 11.07.1992 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun 1. Maddesinin ilk fıkrası şöyledir: “Eski Sovyetler Birliğinde oluşturulan Cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve Ahıska Türkleri olarak adlandırılan soydaşlarımızdan, Türkiye'ye gelmek isteyenler en zor durumda olanlardan başlamak üzere bakanlar kurulunca belirlenecek olan sayıyı aşmamak kaydıyla serbest veya iskanlı göçmen olarak kabul edilirler” (Avşar, 2014: 37).

Bu karara göre Ahıskalılarından, 1992 yılında 150 aile, 1993 yılında 350 aile olmak üzere toplam 500 ailenin Türkiye'ye kabulüne karar verilmiştir. Böylece beş farklı ülkelerden, Azerbaycan, Kazakistan, Rusya Federasyonu, Kırgızistan ve Özbekistan'dan Ahıska Türkleri, Türkiye'ye getirilmeye başlandı. Günümüzde getirilen sayı ile ilgili farklı rakamlar görülmektedir. Bazı kaynaklara göre Ahıskalılar dört katile olarak farklı zamanda Iğdır'a³ getirilmişlerdir. 30 aileden oluşan ilk katile (164 kişi) 10 Şubat 1993 günü Azerbaycan'dan, ikinci katile ise 14 Nisan 1993'te 70 ailelik (328 kişi) Almatı-Erzurum havayolu ve Erzurum- Iğdır havayolu ile Kazakistan'dan, üçüncü 20 aile (91 kişi) 25 Haziran 1993'te Ankolu- Erzurum havayolu ve Erzurum-Iğdır havayolu ile Kırgızistan'dan ve 30 ailelelik son katile 10 Mayıs 1994'te (169 kişi) Özbekistan'dan Iğdır'a getirilmiştir. Böylece 150 Ahıska ailesinin Türkiye'ye göçü gecikmeyle de olsa tamamlanmıştır (Alım, Doğanay, Şimşek, 2015). Fakat diğer kaynaklara göre Iğdır'a getirilen Ahıskalıların sayısı 180 aile olarak, Iğdır ilindeki geçici iskan merkezinde dağılımı şu şekilde idi: Kazakistan'dan 71 aile (319 kişi), Azerbaycan'dan 40 aile (163 kişi), Kırgızistan'dan 23 aile (87 kişi), Rusya Federasyonu'ndan 35 aile (144 kişi) ve Özbekistan'dan ise 10 ailedir (37 kişi) (Buntürk, 2007: 426-429, Avşar, 2014: 37).

Iğdır'a yerleştirilen Ahıskalılara vatandaşlık hakkı tanınmış ve aynı zamanda mesleklerine veya niteliklerine göre kamu sektöründe işe yerleştirilmişlerdir. Yalnız kanunda bahsedilen 350 ailenin Türkiye'ye yerleştirilmesi mümkün olmamıştır. Günümüzde hala Ahıska

³ Ahıska Türklerin, özellikle Iğdır'a yerleştirilmesinin asıl sebebi ise, Gürcistan'daki köylerine daha yakın olmak içindi. Ayrıca, Iğdır'da o zaman , 1930'larda sınırdan kaçarak Iğdır'a yerleşen Ahıska Türkleri yaşamaktaydı (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 90).

Türklerinin Türkiye'ye serbest göçü devam etmektedir. Dil ve kültür benzerliğinden dolayı Ahıska Türkleri, Türkiye'de yabancılık çekmemektedirler. Türkiye'deki nüfusları 40 bin civarında tahmin edilmektedir (Bayraktar, 2014: 58). Günümüzde Türkiye'ye getirilen Ahıskalılar hariç, Ahıska'dan 1930-1944 yılları arasında sınırı geçerek Türkiye'ye sığınan ve onların evlatları da buralarda yaşamaktadır. Bugün Ağrı'nın (Karaköse) Elişkirt, Muş'un Bulanık ve Hatay'ın Kırıkhan İlçesinde yaşamaktadırlar. Çoğunluğu büyük şehirlere göç etmiş olan Ahıska Türklerin Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Rusya Federasyonu'nda çok sayıda ikinci ve birinci dereceli akrabaları bulunmaktadır. Sovyetler Birliği döneminde yıllarca birbirinden kopuk yaşayan Ahıskalılar, yaklaşık 50-60 senedir soğuk savaş yüzünden birbirinden haber alamamışlardır. Fakat Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra yolların açılmasıyla ve Iğdır'a Ahıskalıların yerleştirilmesiyle akrabalar arasında gidiş geliş ve yazışmalar artmıştır (Aslan, 1995: 23).

1.4. Sürgün Sonrası Oluşan Travma

Travma, yeni bir olgu değildir. Günümüzde yaygın olan çeşitli doğal afetler, kazalar, savaşlar, işkence, tecavüz, terörizm gibi felaketler insanlar için ağır bir travma yaratmaktadır. Kısacası travma, "kişinin fiziksel, duygusal, davranışsal bütünlüğüne tehdit oluşturan, baş edilmesi zor ve normal yaşam şartlarını güçleştiren yaşantılar ve durumlardır" (İstanbul Bilgi Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık Birimi). Bu durumlar ya insan kaynaklı ya da doğal yolla meydana gelmektedir. Travma hem kişisel hem de toplumsal olarak yaşanılabilirdiği gibi, bir defaya mahsus ya da süregelen olabilir (İstanbul Bilgi Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık Birimi).

Kişilerde travmanın örnekleri olarak şunları gösterebiliriz; Aile içi veya dışı şiddet/istismar, tecavüz/cinsel istismar, işkence, tutsaklık, yangın, patlama gibi olaylar, ev ve trafik kazaları, ani hastalıklar ve ameliyatlar, plansız gebelik/düşük/kürtaj, gasp/soyulma, yaralanma, sakat kalma, ani ölümler, ayrılık ve boşanmalar, iş kaybı ya da uzun süren işsizlik, mal kaybı, başarısızlık, kıyaslanma, dışlanma, ihmal, terk, aşağılanma gibi durumlardır. Toplumsal travmada ise terör, doğal afetler, bulaşıcı hastalıklar, ekonomik krizler, soykırım, zorunlu göç gibi durumları görülmektedir. Toplumsal travma, sadece travmayı yaşayan bireyleri değil, bu duruma doğrudan ya da dolaylı biçimde tanık olan tüm toplum kesimlerini etkileyebilecek niteliktedir. Bundan anlaşılıyor ki 1944 yılında sürgün yaşayan Ahıska ve Kırım Türkleri toplumsal bir travmaya maruz kalmışlardır. Yalnız toplumsal travma ile

birlikte ruhsal travmayı da değerlendirmemiz mümkündür. Bunun nedeni ise ruhsal travmaya maruz kalan insanların beklenmedik bir şekilde gelişen, kendisinin ya da başkasının yaşamsal bütünlüğüne karşı tehdit oluşturan bir olaya maruz kalması veya tanık olması, ya da olay karşısında aşırı korku, çaresizlik ya da dehşete düşme tepkileri vermiş olması gerekir. Bu gibi olaylara maruz kalan insanlar yine sürgün edilen halklardır.

Toplumsal travmanın, bu çerçeveyi zedeleyecek nitelikte bir durum olduğu söylenebilir. Tabiki travma öncesi ve sonrasındaki şartlarla çevresel faktörler de olayların ve etkilerinin nasıl ve ne ölçüde geliştiğini belirler. Özellikle hala devam eden travmatik bir durum mevcutsa (tekerrür eden afetler, savaş, terör, politik şiddet ve ayrımcılık vb.), başka bir deyişle fiziksel yada ruhsal bütünlüğe yönelik tehdit devam ediyorsa hem travmadan doğrudan etkilenenlerde hemde toplumsal zeminde onarılması oldukça güç yaralar açılabilir. Zaman zaman bu yaraları iyileştirmek, sarmak yerine daha da derinleştiğini gördüğümüz toplumda güvenlikten sorumlu olması gereken mekanizmalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu mekanizmaların böyle bir tutum sergilemesi travma yaşamış bir toplumda başka travmaların yeniden meydana gelmesine ve güvensizlik duygusunun artmasına neden olmaktadır. Toplumsal travma, bir topluluğun/toplumun her bir bireyi ve alt-grupları arasındaki bağlara etki etmektedir. Olayların niteliği ve koşullarına göre birlik ve beraberlik duygusu, dayanışmanın güçlenmesiyle güvenlik zeminin yeniden inşa edilmesi sağlanabilir yada gerginlikler ve çatışmaların artmasıyla birbirine yabancılaşma, bireylerin içe kapanıklaşması gibi duyguların arttığı bir süreç yaşanabilir. Öte yandan, yaşananların paylaşılabileceği bir alanın yokluğu, toplumu ‘konuşulmayanların’ gölgesinde kalmış hissettirir. Bu durumda toplumsal ruh sağlığında çatışmalı duygular meydana gelecektir. Bir yandan yaşananları inkar etme eğilimi, diğer yandan da olanları dile getirme isteği arasında yaşanan duygusal çatışmanın yoğunluğu, toplumun ruh sağlığı doğrudan ilişkilidir. Yaşanan olaylar ne zaman toplum tarafından kabul edilir ve görülmeye başlanırsa, işte o zaman travmatik olayı yaşamış kişiler “iyileşme”ye başlayabilir. Bu bağlamda, adalet sisteminin işleyişi, adalet arayışında destek verecek yapıların varlığı ve yaşananlarla toplumca yüzleşerek onarımın yolunu açacak mekanizmaların varlığı, travma ile bireysel ve toplumsal düzeyde başa çıkma ve iyileşme için çok önemlidir (Çopur, Gencer, 2015).

Sürgünü yaşayan insanlar hep hafızalarında sürgünü saklamışlardır. Aynı zamanda, çocuklarına daha sonra da torunlarına detaylı bir şekilde sürgünü anlatmaya çalışmışlardır. Kırım Türklerin efsane lideri Mustafa Abdilcemil Kırımoğlu’nun anlattığı gibi:

Sürgün sonrası Kırım Tatarları'nın tek eğlencesi birbirilerine misafirliğe gitmekti. O misafirliklerde hep Kırım'da ne olup bittiği, kimi öldürdüler, kim hayatta kaldı, Kırım'ın özellikleri konuşulurdu. Biz de çocuk olarak büyüklerimizden öğrendik. 1944 yılın da yani 2. Dünya Savaşı'nın sonlarında Rus askerleri geldikleri zaman Stalin'in emri çıktı, Kırım Tatarlarını sürgün etmekle ilgili. Kırım'da kalanlar ihtiyar, çocuklardı. Çünkü erkeklerimiz 1941'de 2. Dünya Savaşı sebebiyle seferber edilmişlerdi. Yani bizim babalarımız savaşta iken Sovyet rejimi bizleri sürgün etti (Bizim Ahıska, 2011: 3).

Bundan anlaşılıyor ki, toplumsal sürgünü yaşayan insanların “iyileşmesi” için bu olayları insanlara anlatıp toplum içinde kabul edilmesini sağlamaktır.

2. BÖLÜM

ANAVATANA DÖNÜŞ MÜCADELESİNDE MUSTAFA ABDÜLCEMİL KIRIMOĞLU VE ENVER ODABAŞI'NIN LİDERLİĞİ

2.1. Lider Kavramı

Lider kavramı Fransızca “Leader” kelimesinden gelmektedir. Türk Dil Kurumu’nun yayınladığı Türkçe Sözlükte lider karşılığı “Önder, Şef” olarak kullanılmaktadır. Sözlükte önderin şöyle bir açıklamasını görmekteyiz: “Gücü, ünü ve toplumsal yeri dolayısıyla, belli zaman ve durumlar içinde, ilişkili bulunduğu küme veya toplumun tutum, davranış ve etkinliklerini değiştirip yönetme yeteneğini gösteren kimse, lider, şef, alemdar” (TDK, 2011: 1852). Diğer anlamıyla, lider şu yeteneklere sahip olan kişidir: Bir grup insanı, belirli amaçlar etrafında toplayabilme, bu amaçları gerçekleştirebilmek için çalışanları harekete geçirebilme ve tüm çalışanları etkileyebilme (Vural, Coşkun, 2007: 79).

Antik dönemlerde, daha çok geniş kitleler üzerinde büyük etkisi olan kişilerle birlikte anılan liderlik ve içerdiği kavramlar, zaman zaman çeşitli mitolojik tanrılarla özdeşleştirilmiştir. Liderlerin iletişim erdeminin Hermes, strateji geliştirebilme özelliğinin Athena ve gücünün Zeus’la ilişkilendirildiği görülmektedir. Mısır’da ise benzer şekilde liderlik anlayışı tanrı-kral anlayışı ile paralellik göstermektedir. Antik Çin’de de liderlik kavramına rastlandığı bilinmektedir. Çeşitli kaynaklarda, tarihte yer alan pek çok ünlü bilim insanının çeşitli şekillerde liderlikten bahsettiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca liderliğin temel ilkelerinden olduğu kabul edilen “Her şeyden önce zarar verme” ilkesinin kökeninin, Hipokrat’ın “Primum non nocere” sinden geldiği düşünülmektedir. Homeros’un İlyada ve Odysseia isimli eserlerinde liderlik kavramına yönelik çeşitli tanımlamaların olduğu belirtilmektedir. Liderliğin adlandırılmasının ise ilk kez Platon tarafından “Çevreyi dolaşarak yönetmek” şeklinde yapıldığı varsayılmaktadır. Ksenophon’un yazdığı Cyropaedia ise liderlik üzerine yazılmış ilk sistemli kitap olarak kabul edilmektedir. Ayrıca yazarın diğer önemli bir eseri olan Anabasis (On binlerin Dönüşü)’de de etkin ve etik liderlikle ilgili önemli bilgiler yer almaktadır (Şahne, Şar, 2015: 110).

Lider kavramı 19. yüzyılın ilk yarısından sonra akademik manada kullanılmaya başlanmıştır. İnsanlar tarih boyunca gruplarını yönetecek ve hedeflerine götürecek liderlere de gereksinim

duyan varlıklardır. İnsanları belirli bir amaca ve hedeflere ulaştırmak ve insan grupları oluşturulması ve harekete geçirilmesi için her insanda bulunmayan ayrı bir beceri ve ikna etme yeteneğini gerektirmektedir. Bir organizasyonun başarı ve başarısızlığından lider sorumlu olarak görülür. Liderliğin doğuştan mı yoksa sonradan edinilen eğitim neticesinde mi kazanılabildiği tartışılmaktadır. Çoğu lider kendilerini farkında olmadan keşfetmiştir, bazıları ise bu özelliklerinin uzun zamandan beri farkındadır (Küçüközkan, 2015: 86).

Tarihi incelediğimiz zaman pek çok iyi ve kötü lider örneği görebiliyoruz. Örneğin, Mustafa Kemal Atatürk, Mahatma Gandhi, Büyük İskender, Adolf Hitler ve Martin Luther King gibi tarihteki önemli isimlere sıklıkla yer verilmektedir. Burada verilen Hitler ismi, ırkçı değerleri ve ahlaki açıdan olumsuz yönleri ile kötü, Gandhi ise şiddete karşı direnişi ile iyi örnekler arasında yer almaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün ise bu çalışmalarda ayrı bir yeri vardır. Atatürk, tarihin en önemli ve karizmatik liderlerinden olup, Türk Milleti'nin kurtarıcısı olarak tarihte yerini almıştır (Şahne, Şar, 2015: 110).

Atatürk, başarılı bir yönetimle, büyük bir dönüşümü gerçekleştirmiş ve bir milleti arkasına alarak dünyada önemli izler bırakmıştır. Bu durum O'nun bütün liderlik özelliklerini bir arada taşıdığına göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca akıllı, vizyonu ve karakteriyle de örnek bir lider olduğu tartışmasız olarak kabul edilmektedir (Şahne, Şar, 2015: 110).

Eskiden toplumda lider algısı daha çok devlet yönetimi ya da dinle alakalı konular üzerine yoğunlaşırdı, fakat günümüzde lider kavramının çoğunlukla işletmeleri ilgilendiren konularda gündeme geldiği görülmektedir

Vatana dönüş konusunda başarılı olmuş en iyi örnek Kırım Türkleridir. Kırım Türklerin başarısında liderin önemi çok büyüktür. Özbekistan'da Kırım Türkleri ile birlikte benzer mücadeleyi başlatan Ahıskalı liderler de başarısız sayılmazlar. Örneğin, Ahıskalıların 1956 ve 1989 yılları arasındaki mücadele dönemi liderlik konusunun en güzel örneğini oluşturmaktadır. Ahıska Türklerinin geri dönüş hareketinin ilk lideri Mevlüt Bayraktarov idi. Hareketin ilk döneminde aktif rol almıştır, fakat sonradan ise 1959 yılında bir grup Ahıskalıyla birlikte Azerbaycan'a gidip orada mücadeleye devam etmiştir. Bayraktarov'dan sonra Orta Asya Cumhuriyetlerinde yürütülen geri dönüş hareketinin liderliğine, Enver Odabaşı getirilmiş. Adı geçen lidere bu bölümde ayrıca değinilecektir. Enver Odabaşı'dan sonra geri dönüş mücadelesini başlatan Yusuf Serverov komitenin faaliyetlerine büyük bir ivme kazandırmıştır. Fakat Özbekistan'da başlayan Fergana olaylarından sonra geri dönüşte

büyük oranda düşüş yaşanmıştır. Aynı zamanda liderlik konusunda günümüze kadar devam eden sorunlu dönem başlamıştır. Bugün Ahıska Türkleriyle yapılan mülakatlarda, Ahıska Türklerinin sorununu çözmek için oluşturulan şartlardan, birisi karizmatik ve güçlü bir liderin olmasıdır (Üren, 2016: 201-202).

2.2. Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu

Sovyetler Birliği zamanında Rusça “Yumruk” anlamına gelen “Kulak” Stalin politikasında “Zengin Köylüler”, “Köyağası”, “Köy Burjuvazisi” anlamında kullanılmıştır. Kulaklara karşı, 27 Kasım 1929 tarihinden itibaren, Stalin ceza işlemlerini kullanmaya başlamıştır. Molotov Başkanlığında Politbüro’nun Özel Komisyonunu görevlendirerek Kulakları aileleriyle birlikte uzak bölgelere sürgün etmeye başlamışlardır (Bayraktar, 2014: 40). Urallar’a sürgüne gönderilenlerin arasında Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu’nun annesi ve babası da yer almaktaydı. Babası Abdülcemil ve annesi Mahfure Sudak’ın Ayserez Köyü’nden “Kulak”, yani zengin aile çocukları oldukları gerekçesiyle Urallar’a sürülmüştür. II. Dünya Savaşı başladıktan sonra gizlice Kırım’a dönen aile, Kırım’ın çöl bölgesindeki (Kırım’ın kuzeyde kalan ovalık bölüme verilen ad) Bozköy’e yerleşmişlerdir. Kırımoğlu bu köyde 13 Kasım 1943 yılında dünyaya gelmiş, 18 Mayıs 1944 yılında sürgün sırasında henüz altı aylık bir bebekken, annesi ve diğer abla ve abileri ile (Ağabeyleri Hanefi ve Hasan, ablaları Şevkiye ve Vasfiye) birlikte, bütün Kırım Türkleri gibi Kırım’dan sürgün edilmiştir. Babası ise sürgünden iki gün önce, diğer Kırım Türk erkekleri gibi muhtemel bir direnişe karşı tutuklanarak tecrit edilmişti. Sürgün sırasında küçük kardeşi Dilara dünyaya gelmiştir. Ailesi Özbekistan’ın Andican Bölgesi’ne sürgün edildikten sonra 1955 yılına kadar çocukluğu burada geçirmiştir. 1955 yılında sıkıyönetim kaldırıldıktan sonra Taşkent’e yakın bir kasabaya taşınmışlardır (Karatay, 2013: 6).

Özbekistan’da büyüyen ve Kırım’ı hiç görmeyen Kırımoğlu, vatana dönüş mücadelesine sembol bir isim olmuştur. Kırımoğlu, kendi halkının gerçek tarihini öğrenmek için, boş zamanını kütüphanelerde geçirmekteydi. Bilindiği gibi Sovyetler Kırım Türklerini sürdükten sonra Kırım’da, Türk kültürüne dair tüm izleri yok etmişlerdir. Kırım’da, bu tarihten sonra Ruslaştırılma politikası başladıktan sonra Kırım sınırlarında bulunan sayısız Türk-Müslüman el yazmaları Bolşevikler tarafından imha edilmiş veya Kırım’da yangınlar ve askeri harekâtlar sırasında mahvolduğu bilinmektedir (Hablemitoğlu, 2003: 85). Bunun neticesinde Kırımoğlu, 18 yaşına geldiğinde Kırım Türklerinin birlik olması için bir plan

hazırlamıştır. Aynı zamanda Özbekistan'a sürülen Kırım Türklerine, Kırım'ın onların tarihi vatanı olduğunu anlatmıştır. Daha sonra Kırımoglu tarafından yazılan ve enstitü talebeleri arasında dağıtılan "Kırım'da XIII-XVII. Yüzyıllarda Türk Medeniyeti" adlı makalesinden dolayı 1962 yılında Taşkent Ziraat Mekanizasyon ve Sulama Enstitüsü'ne kaydolmuş olan Kırımoglu, KGB'nin isteği üzerine okuldan atılmıştır (Alekseeva, 2012: 110).

1961 yılında Kırımoglu arkadaşlarıyla birlikte "Kırım Tatar Millî Gençlik Teşkilatı"nı kurdular. Yalnız bir kaç hafta sonra teşkilatın liderleri Murat Ömerov, Refat Godjenov, Seyit Hamza Ömerov, Ahmad Asanov'u gözaltına alındı. Kırımoglu ise işten çıkarıldı. Kırım Tatar Gençler İttifakı hakkında başlanan mahkeme sonucunda gençlerden bazıları "Sizin bütün yargılamalarınıza ve kararlarınıza rağmen biz vatanımız Kırım'ı sevmeye devam edeceğiz" diyerek davalarına sahip çıktılar. Yüksek Mahkeme, örgüt yöneticilerinden iki kişiye Seyit Hamza Ömerov'a ve Murat Ömerov'a dört senelik hapis cezası verdi. Bununla ilgili hatıralarını Kırımoglu şöyle anlatır: "Henüz genç yaşta, 18 yaşındayken 1961 yılında millî harekete katıldım. Gizli olarak Kırım Tatar Gençlik Teşkilâtını kurmuştuk. Fakat bu uzun ömürlü olmadı. Liderlerimizi tutuklayıp içeri attılar. Ben de o zamandan itibaren KGB tarafından takip edilmeye başladım" (Bizim Ahıska, 2011: 3).

1944 yılında sürgüne maruz kalan Kırım Türkleri gönderildikleri Özbekistan'da da rahat bırakılmadılar. Burada yerleştikleri yerlerde çeşitli suçlamalar ve işkencelere maruz kaldılar. Özbekistan'daki yelli halklara Kırım Türkleri "Sovyetlere sadık olmayan millet" olarak tanıtılmışlardır. Bölgede yaşayan Ruslar Genel Sovyet propagandasının tesiri altında "Satkınlar", "Faşistler" diye saldırırlardı. Hatta bu durumdan dolayı Kırımoglu orta eğitimini tamamladıktan sonra Taşkent Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesine girmek istedi ama orada ona bu fakülteye Kırım Türkleri, yani Sovyetlere sadık olmayan milletin mensuplarını almıyoruz dediler.

1962 yılında okuldan atıldıktan sonra Kırımoglu askere çağırılmış "Benim milletimi yok sayan, tanımayan bir devlete askerlik yapmam!" diyerek Kızıl Ordu'da askerlik yapmayı reddedince tutuklanarak bir buçuk yıl hapse mahkûm edilmiştir. Üniversite ile ilişkisi kesildikten sonra Mustafa Abdülcemil Kırımoglu Rusya'nın diğer bölgelerindeki insan hakları savunucularıyla da ilişkilerini geliştirmiş ve dünyada baş gösteren olaylara karşı da sessiz kalmamıştır. 1968 yılında Çekoslovakya'nın SSCB tarafından işgal edilmesine sebep olan Moskova'daki bir grup cesur aydın arasında o da vardır. Bunun ardından Sovyet Devleti

aleyhine faaliyette bulunmak, Kırım Türklerinin vaziyeti ve onların hakları hakkında mektuplar ve makaleler yazarak Sovyetler Birliği'nin millî siyasetini lekelemekle suçlanarak 1969 yılında yakalanır ve tutuklanır. Bunun üzerine tutuklananların arasında Moskova'da yaşayan Yahudi şairi İlya Gabay ve II. Dünya Savaşı'nın ünlü generallerinden Piyotr Grigorenko da yer alırlar. Böylelikle Kızıl Ordu'nun ünlü generali, Grigorenko⁴ akıl hastanesine kapatılır, Kırımoglu ve İlya Gabay 3'er yıl hapis cezasına mahkûm edilirler (Karatay, 2013: 66).

Mustafa Abdülcemil Kırımoglu'na karşı hapis cezası daha sonra da uygulanmıştır. 1969 yılında tutuklanan Kırımoglu ve İlya Gabay'ın mahkemesi, Taşkent Şehir Mahkemesi'nde 12 – 19 Ocak 1970 tarihine kadar devam etmiştir. O döneme kadar hapisteyken Kırımoglu, 30günlük açlık grevi ilan ettiğini bildirmiş ve konuşmasını: “Ya Vatan, Ya Ölüm” sözleriyle bitirmiştir (Hablemitoğlu, 2002: 159). Uzun süren açlık grevleri ve ağır cezaevi şartları Kırımoglu'nun sağlığını da etkilemiştir. 1972 yılında tahliye edildikten sonra Kırımoglu'nun üzerindeki baskılar artmıştır (Hronika Tekuşih Sobitiy: 10-12). 13 Mayıs 1974 yılında sürgünün 30. yıldönümüne on beş gün kala Kırımoglu, on beş günlüğüne tutuklandıktan sonra yine açlık grevine başlamıştır. Açlık grevi 303 gün sürerken sıhhati kötüye gitmeye başlamış, kalp yetmezliği nedeniyle bu kez ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Engin, 2014: 19). Mustafa Abdülcemil Kırımoglu'nun, 303 gün süren açlık grevinin ardından, daha önce adı geçen General Piyotr Grigorenko ve Andrey Saharov gibi Sovyet aydınları ve insan hakları savunucuları onun serbest bırakılmasını talep etmeleri ve bu maksatla Birleşmiş Milletlere, İslam Dünyası'na, İnsan Hakları kuruluşlarına yazdıkları müracaatlar, mektuplar ile Kırımoglu'nun adı ve Kırım Türklerinin meselesi dünya kamuoyuna duyuruldu (Karatay, 2013).

Kırımoglu hapishanedeyken, dünyada ve Türkiye'de onun öldüğüne dair haber yayılmıştır. Bu haber karşısında çok sayıda protesto gösterileri yapılmış, sonradan ise bu haberin yalan olduğu ortaya çıkmıştır (Sarıkaya, 2014: 142). 1974-1975 yıllarında Mustafa Abdülcemil Kırımoglu'nun mahkûmiyeti sürerken, KGB elemanları, onun tutukluluk süresini uzatmaya çalışıyorlardı. KGB elemanlarının Kırımoglu'nun yanına ajanlar yerleştirerek onun kimlerle

⁴ Piyotr Grigorenko, Sovyet Ordusu'nda yüksek rütbeli Ukrayna bölgesi komutanıydı. Sonradan ise Sovyetler Birliği'nde sürgün edilen halkların insan hakları savuncusu olup 1969 yılında tutuklanmıştır. Böylelikle Kızıl Ordu'nun ünlü generali, yalnızca Kırım Türklerinin haklarını savunduğu için 5 yılını tımarhanede geçirdi. 1968 yılında yazar Aleksey Kosterin'in 72. doğum yıldönümü münasebetiyle törende konuşmasında Kırım Tatarlarına seslenip şöyle bir konuşma yapmıştır: “Yalvarmaktan vazgeçin! Yasadışı sizden koparılan hakkınızı geri alınız! (Milokostova, 1999).

irtibata geçtiği, hangi ülkelerden destek aldığı, hangi örgütlemeler içerisinde olduğu, kimleri kendi örgütüne kattığı ve bu gibi başka konuları öğrenmeye çalışmaktaydılar (Engin, 2014: 20).

O yıllarda Mustafa Kırımoğlu'nun süren mahkemesiyle ilgili Alan Fisher (2009: 277) kitabında şöyle açıklama yapmaktadır:

Dünyanın ilgisini toplayan en yakın adli olaylar, Mustafa Cemilev'in Omsk'da 14 ve 15 Nisan 1976'da (tekrar) yapılan mahkemesidir. Mahkeme iddia olunan suçların istendiği Taşkent'te değil, Omsk'ta yapıldı, çünkü yabancı muhabirler Omsk'a gitmeyebilirlerdi. Ancak Andrey Saharov ve karısı oraya gidip de mahalli polis tarafından vahşiyane muameleye maruz kalacaktı ki, Batı basını olay ilginç buldu (hiç şüphesiz Saharov'un gidiş nedeni de bu idi). Cemilev, bilinen anti-Sovyet suçuyla bir çalışma kampında iki buçuk yıla mahkûm oldu. Hâlbuki aleyhindeki yegâne şahit de, "kendisine zorla söylettirildiğini" iddia ederek şahadetini geri çekmişti. 19 Nisan'da Sovyet tarihçisi Aleksandr Nekriç, meslektaşlarına çağrıda bulunarak, Cemilev ve diğer baskı altındaki Sovyet muhalifleri hakkındaki "utanç verici sessizliklerini" terk etmelerini istedi. 25 Mayıs 1976'da Yüksek Şura, davada hiçbir geçerli delilin kalmadığını kabul etmesine rağmen, Cemilev'in mahkûmiyet kararını bozmayı reddetti.

Cezaevinden çıktıktan sonra Kırımoğlu Taşkent şehrine getirildi. Getirildikten sonra şehri terk etmesi, akşam 20.00 sabah 06.00 saatleri arasında evden çıkması, halkla toplu bulunabileceği yerlere (kahvehaneler, çay salonları, tiyatro, pazar yerleri vb.) gitmesi yasaklandı ve her hafta karakola gitme mecburiyeti getirilerek açık nezaret altına alındı. Fakat bir yıl sonra bu şartları ihlâl ettiği gerekçesiyle beşinci defa tutuklandı. Bu sefer Taşkent'te gerçekleşen mahkemesine Andrey Saharov'u, diğer arkadaşlarını ve akrabalarını almadılar. Kapalı yargılama sonucunda 4 yıl Yakutistan'daki Ziryanka Kasabasına sürgün edildi. Mektup arkadaşlığı yaptığı Kırım Türk kızı Safinar ile Ziryanka'da evlendi ve oğlu Hayser sürgünde Ziryanka'da doğdu. Yakutistan'dan döndükten sonra, ailesiyle birlikte yerleşmek maksadıyla Kırım'a geldi. Üç gün sonra cebren Özbekistan'a götürüldü. Yangiyul kasabasında yaşamaya başladı (Karatay, 2013).

Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu, 1983 yılı Kasım ayında altıncı defa tutuklandı. Üç yıl süreyle Magadan şehrine 45 kilometre uzaklıktaki ağır çalışma kampına gönderildi. Oradaki tutukluluğu sona ereceği günlerde hakkında yeniden dava açılıp 3 yıllık meşrut hüküm aldı (Kayacan, 2011). 11-12 Ekim 1986 tarihinde İzlanda'da Reykjavik şehrinde yapılan tarihi Gorbaçov-Reagan zirvesinde Reygan nükleer silahları indirilmesi ve silahlanmanın kontrol edilmesindeki güvensizliğin aşılması için insan hakları konusunda ilerleme talep etti. Bunun

için Kırımıoğlu'nun da bulunduğu hapisteki 5 insan hakları savunucusunun serbest bırakılmasını talep etmesi sonucunda şartlı olarak serbest bırakıldı (TRT Avaz, 2013).

Mustafa Kırımıoğlu, toplam 15 yılını sürgünlerde geçirdi. Özbekistan'da Kırım Tatar Milli Hareketi İnisiyatif gruplarının ittifak toplantıları gerçekleştirilmeye başlayınca, bu toplantılarda Kırım Tatar Milli Hareketi Teşkilatı kuruldu, Bu teşkilatın tüzüğü, programı kabul edildi. Mustafa Kırımıoğlu bu teşkilatın Başkanlığına getirildi. 1991 yılının Haziran ayında Akmesit şehrinde Kırım Tatar Milli Kurultayı gerçekleştirildi. Bu 1917 yılında Kırım'da geçirilen Kurultay'dan sonra ilk Milli Kurultay olması bakımından önem taşıyordu. Kurultayda Kırım Türklerini temsil etmeye ve kararlar almaya yetkili 33 kişiden meydana gelen Milli Meclis kuruldu. Mustafa Kırımıoğlu'da bu Milli Meclisin Başkanlığına getirildi. 29 Mart 1998 yılında yapılan seçimler ile Ukrayna Parlamentosu'nda Kırım Türklerini temsil eden milletvekili oldu ve Ukrayna Parlamentosunda milletvekilliğine devam etti (Kayacan, 2011).

Mustafa Kırımıoğlu, 1998 yılın Ekim ayında Birleşmiş Milletler Mülteciler ve Kaçaklar Yüksek Komiserliği tarafından, halkını sürgünden barışçı yollarla ve olağanüstü bir mücadeleyle vatanlarına döndürmeyi başardığı için Nansen Madalyası ile ödüllendirildi. Daha sonra, KTMM başkanı ve Ukrayna milletvekili olan Mustafa Abdulcemil Kırımıoğlu, 2003 yılında bakanlar kurulu kararıyla insan hakları mücadelesi, milletler arası ilişkilerin geliştirilmesine katkısı nedeniyle şeref diplomasına layık görüldü. Aynı sene içinde, 60. yaş günü kutlamaları vesilesiyle Uluslararası ilişkilerin gelişmesine ve devletin kalkınmasına şahsen sağladığı katkılardan dolayı Ukrayna cumhurbaşkanlığı tarafından verilen Yaroslav Mudrıy nişanına layık görüldü. 2006 yılının Nisan ayında Türkiye'de gerçekleşen Dünya Demokrasi Hareketi'nin yaptığı bir törende Kırım Tatar milleti ve Kırım Tatar Milli Meclisi "demokrasi ödülüne lâayık görüldü. Törende halkını temsilen eden Kırımıoğlu ödülü aldı. 2011 yılında Kırımıoğlu bir grup batılı aydın ve bilim adamı tarafından Nobel Barış Ödülüne de aday gösterildi (Karatay, 2013)

2.2.1. Vatana Dönüş Mücadelesi

Sovyetler Birliği, 1944 yılında, Kırım'dan, Kırım Türklerini sürdükten sonra Türk nüfusunun tarihi, kültürel ve dilsel izlerinin silinmesine dönük sistematik uygulamaları kullanmaktaydı. Bu dönemde evler, bağlar, bahçeler, sürgün edilenlerin mezarları gibi, kalan

tüm tarihi binalar, anıtlar ve diğer sanat eserleri de tahrip edildi. Bilhassa 1944'ten 1980'lerin sonuna kadar Kırım Türkleri ifadesinin kullanılması yasaktı. Kırım'da sürgün edilenlerin yerine Ruslar ve Ukraynalılar yerleştirildi (Kireççi, Tezcan, 2015: 51). Kırım'da bütün şehirler, kasaba ve farklı yer adları Rusçalaştırıldı. Örneğin: Küçük Özen – Maloreçenskoe, Demirci – Luçiste, Biye Sala – Verhoreçya, Karasubazar – Belogorsk, İslam Terek- Kirovsk ve Büyük Onlar – Oktyabrsk olarak değiştirildi (Fisher, 2009: 245).

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Ukrayna'nın anti-komünist milliyetçi liderleri, Berlin'de Kırım'ın, Ukrayna milli sınırları içine dâhil edilmesi için gerekli izni alabilmek için çalışıyorlardı. Fakat savaşın Almanlar aleyhine bitmesiyle bu çalışmalardan sonuç alınamadı. Stalin'in ölümünden sonra Kruşçev, iki büyük etnik grubu, Rus ve Ukrayna arasında dostluğu yeniden tesis için Almanların veremediği hediye; Kırım'ı verdiler. Böylece 19 Şubat 1954 tarihli kararnamesiyle Kırım, komşu Ukrayna Cumhuriyeti'ne bağlanmış oldu. Yalnız burada değinecek tek nokta vardır: Her ne kadar Kırım Ukrayna'ya bağlanmış olsa da orada çoğunluk olarak Ruslar yaşamaktadır. Sovyetlerin 1959'da yapılan istatistiklerine göre Kırım'da, Sivastopol hariç 856.000 Rus'a karşılık 267.000 Ukraynalı yaşamaktadır (Hablemitoğlu, 2002: 97). Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Ukrayna hâkimiyetinde kalan Kırım, 2014 yılına gelinceye kadar Rus çoğunluğun yönetiminde olmuştur. Böylece Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ihlali sonucunda yapılan referandumda Kırım Rusya'ya bağlanmıştır.

Günümüzde Kırım Tatar Milli Hareketinin lideri Mustafa Kırımoğlu, milli mücadeleye üç ana döneme ayırmaktadır. Bunun ilk dönemi 1783 yılından Kırım Savaşı (1853-1856); ikinci dönemi, Kırım Savaşı'ndan 20. yüzyılın başları; üçüncü dönem ise 20. yüzyılın başından günümüze kadar olan dönem. İlk dönemde, Ruslar Kırım'ı işgal ettikten sonra, Kırım Türkleri her ne kadar savaşıarak topraklarını Rusların elinden kurtarmayı istemişlerse de bazı nedenlerden dolayı Ruslara karşı bir direnç gösterememişlerdir. İkinci dönem ise İsmail Gaspıralı ile başlamaktadır. Gaspıralı Kırım Türk halkının milli uyanışını teşvike ilişkin fikirlerini gerçekleştirmek için, ilk başta 1883 yılında Rus İmparatorluğu'nda ilk Müslüman Bahçesaray'da yayınlanan Tercüman gazetesi ve daha sonra milli okullar aracılığıyla yayılmaya başlamıştır. Diğer anlamıyla Gaspıralı, bağımsızlığa giden yolda en önemli adım olarak eğitim sisteminde değişimi görmüştür (Aydingün, 2004: 26).

1944 yılında Stalin tarafından Orta Asya'ya sürgün edilen Kırım Türkleri çok zor şartlar altında hayatlarını sürdürmekteydiler. Kırım Türklerinin, KGB ve devlet yetkilileri tarafından yerli halka “vatan hainleri, düşmana satılmış, casus, hırsız ve cani” olarak tanıtılması dolayısıyla, Özbek Türklerinin ilk zamanlar bu propagandanın etkisinde kaldıkları, fakat bir müddet sonra onların söylenildiği gibi olmadıklarını, kendileri gibi Müslüman ve Türk olduklarını görerek yardım etmeye başladılar (Ülküsal, 1980: 298). Ama 1944'ten 1956 yılına kadar tam 12 sene, Kırım Türkleri gönderilen yerlerde sıkıyönetim altında yaşamaktaydılar. Bu 12 sene içinde yerleştirildikleri bölgenin dışına çıkmaları yasaklanıp bölgeden ayrılışın cezası 25 sene mahkûmiyete çıkarılmıştır. Kırım Tatarlarına Orta Asya'da verilen evler; barakalar, ahır ve bodrumlar idi. Fakat Necip Hablemitoğlu'nun (2003: 110) araştırdığı Soviyet Weekly 12 Eylül 1969 tarihli dergisinde yayınlanan yazıda şöyle deniliyordu: “Türkler, Özbekistan'a götürüldüler. Burası; iklim ve coğrafi şartlar bakımından Kırım'a benzeyen; adetleri ve dilleri bakımından Türklere yakın insanların yaşadığı, ilerlemiş bir bölge idi, Türklere daha iyi, verimli topraklar verildi, iş temin edildi, evler sağlandı.”

Stalin'in ölümünden sonra, Sovyetler Birliği'nde yumuşama politikası başlamıştı. Stalin'in yerine gelen devlet başkanı Hruşçev, KP'nin XX. Kongresinde yaptığı konuşmada, ülkede yaşanan bütün olumsuzlukların tek müsebbibinin Stalin olduğunu, onun zamanında yüz binlerce insanın vatanlarından çıkarılarak sürgün edildiğini ifade etmişti. Bunun ardından Stalin'in sürgüne gönderdiği birçok topluluk vatanlarına dönme hakkını elde etmesine rağmen Kırım Türkleri, Ahıska Türkleri ve Volga Almanları bu haktan mahrum bırakılmışlardı. Fakat bu durum karşısında Kırım Türkleri, vatanlarına dönüş hakkını kazanmak için seslerini yükseltmenin gerekli olduğuna inanmışlar ve bu uğurda mücadele etmeye karar vermişlerdi. Geri dönüş mücadelesini başlatan Kırım liderleri onu üç döneme bölmektedirler: Mücadeleye başlanması, aktif mücadele ve pasif mücadele dönemi (Aleksееva, 2012: 101).

İlk dönemlerde Kırım Türklerinin ileri gelenleri tarafından Taşkent'te bir Teşebbüs Grubu kurulmuştur. Yeni kurulan grubun asıl amacı toplu ve organize bir şekilde vatana dönmesi ve milli özerkliklerinin yeniden tesis edilmesi idi. Bu grup ilk başta, ülke yönetiminin demokratik yaklaşımına inanarak vatana dönebilmesi için ricacı bir şekilde mektupları yazarak müracaatlarda bulunmuşlardı. Müracaat eden Kırım Türkleri inanıyorlardı ki hükümet onların vatana dönme konusunda ne kadar samimi olduklarını gördükten sonra

Kırım’a geri dönmelerine izin verecektir. Bunun için halkın samimiyetini göstermek amacıyla mümkün olduğu kadar çok imzalı dilekçeler göndermeye çalışıyorlardı. Böylece 1957 yılın Haziran ayında 6000 kişinin imzasıyla ilk toplu müracaat Yüksek Sovyet’e gönderildi. “Ardından Mart 1958’de 16.000 ve Ağustos 1958’de 12.000 kişinin imzaladığı dilekçeler Sovyetler Birliği’nin yüksek makamlarına gönderildi. Toplu dilekçelere en çok katılım 1966 yılında sağlanmıştı. Belirtilen yıl Sovyet makamlarına gönderilen bir dilekçeye toplam 120 bin imza toplanmıştır” (Özcan, 2002: 14-15).

İlk dönemlerde Kırım Türkleri yoğun yaşadıkları bölgelerde teşkilatlanmaya başlamıştı. Bu teşkilatlar kendi temsilcilerini seçerek diğer bölgedeki seçilen temsilcileriyle birlikte bir heyet oluşturarak Sovyet devletinin başkenti Moskova’ya gönderiyorlardı. Sovyet Birliği bunun gibi toplu bir harekete ilk defa rastlıyordu bu hareket mensupları herhangi bir polisiye baskısıyla karşılaşmamıştı. Fakat sonraki yıllarda hareket üyelerine yönelik ilk tutuklama olayı 1959’da gerçekleşti. Ve böylece Kırım Türkleri aleyhine açılan ilk dava ise 11 Ekim 1961’de Taşkent bölge mahkemesinde görülmüştü. Tutuklanan Enver Seferov ile Şevket Abdurrahmanov “Sovyet karşıtı milliyetçi hisler taşıyan bildiriler hazırlamak ve dağıtmak” suçlarından dolayı Seferov 7 yıl, Abdurrahmanov ise 5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştı (Özcan, 2002: 15)

Kırım Türkleri vatana dönüş mücadelesinin ilk döneminde dileklerini Moskova yöneticilerine iletme girişimleri üzerinde yoğunlaştırmıştır, fakat bundan hiçbir sonuç alamadıkları zaman, daha çok toplantı ve mitingleri yapmaya başlamışlar. Böylece 1962 yılında bir grup Tatar genci Taşkent’te Kırım Tatar Gençlik Birliği adında bir yer altı örgütü kurarak Kırım Tatarlarının vatanlarına dönüşünün gerçekleştirilmesi ve Kırım Özerk Cumhuriyeti’nin yeniden kurulması mücadelesini hızlandırmışlardır. Bu Birliği kuran 25 gençten Sait Hamza Ömeroğlu ve Murat Ömeroğlu anti- sovyet propagandada ve Sovyet Rusya’ya karşı bir organizasyon kurma teşebbüsünde bulunma gerekçesiyle, 1962 Ağustos’unda yargılanmalarını takiben 3 ile 5 sene “katı rejimli” çalışma kamplarında çalışmaya mahkûm edilmiştir. Birlikte bulunan diğer gençler ise ya üniversitelerinden ya da işlerinden atılmışlardır. Bu olaylar Kırım Türklerinde kuvvetli birlik ve beraberlik ruhu doğurmuştur (Hablemitoğlu, 2002: 115).

Kırım Türkleri, daha önce vatana dönüş taleplerini son derece itaatkâr ve ricacı bir tarzda kaleme almışlardır fakat sonradan faaliyetlerine devam ederek protesto tarzlarında

değişiklikler yapmışlardır. 1964 yılından itibaren dilekçelerde daha sert ifadeler kullanılarak Sovyet devletinin 1944'te Kırım Türklerinin tamamının sürgün etmesini “soykırım” olarak ifade edilmiştir. 1966 yılının son aylarında ve 1967'nin ilk aylarında Moskova'daki Tatar temsilcilerinin sayısı oldukça artmıştır. Kırım Türkleri, 1966'da yaklaşık 120.000 imza toplayarak Sovyetler Birliği Komünist Partisi XXIII. Kongresi'ne hitaben Kırım'a dönmeyi talep etmesiyle hiçbir cevap almadıktan sonra 1967 yılının ortasında Kırım Tatarları temsil eden bir grup KGB Başkanı Andropov, Sekreter Georgadze, SSCB Başsavcısı General Rudenko ve Kamu Düzenini Sağlama Bakanı Şcelokov, Kremlin'de görüştüler. 5 Eylül 1967'de S.S.C.B. Yüksek Sovyet'i bir kararnameyle evvelce Kırım'da yaşamış Türklerin bundan böyle Sovyetler Birliği'nin her yerinde yaşama hakları olduğu ilan etmiştir. Bu kararnamede Kırım Türklerinin II Dünya Savaşı'nda Nazilerle işbirliği yaptıkları suçlaması sebepsiz yere Kırım'ın tüm Tatar sakinlerine teşmil edilmiştir (Fisher, 2009: 255-256). Pravda ve İzvestia gibi tüm SSCB'de yayınlanan gazetelerde değil Orta Asya'da yayınlanan gazetelerde yer alan kararnamede ilgi çeken nokta ise Kırım Türklerinin Kırım'a toplu dönüşü gündeme getirilmemiş olmasıdır. 1944 yılında Sovyetler Birliği toplu bir şekilde vatanlarından çıkarılan Kırım Türklerinin, yine topluca ve devletin kontrolünde vatanlarına dönmesini sağlanması gerekiyordu. Ayrıca Kırım Türklerinin sürgünden önce sahip olduğu milli özerkliğin yeniden tesis edilmesi gerekmektedir. Bu hususlardan hiçbiri kararnamede yer almamıştır (Aydingün, 2004: 34).

5 Eylül Kararnamesinin ardından Kırım Türkleri, gruplar halinde Kırım'a göç etmeye başlamışlardır. Kendilerine kolaylık sağlanacağını düşünen Kırım Türkleri farklı sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Bu sıkıntılardan dolayı çok sayıda (10,000 civarında) Kırım Türkü ya zorla geri gönderilmiş ya da yerleşme izni alabilmek için ellerindeki bütün imkânları kullandıkları için kendileri geri dönmek zorunda kalmışlardır (Sarıkaya, 2014: 141). O dönemde Kırım'a dönenlerin kaydını yapmamak için Sovyet yetkilileri emir almışlardır. Bununla ilgili Sheey'e şöyle açıklama yapmaktadır:

1967 Aralık'ına kadar avdet eden 6000 kadar Kırım Tatarlarından sadece üç erkek ve iki aile kayıtlarını yaptırmaya muvaffak oldular. Geri kalanlar ya zorla sürürdüler ya da aylarca kayıt yaptırmak için beyhude yere uğraşıp paraları bittikten sonra kendiliklerinden gitmek zorunda kaldılar (Fisher, 2009: 258-259).

Kırım'a dönemeyen Türkler, 1967- 1987 yılları arasında Ukrayna'nın Herson ve Zaporog oblastlarıyla Rusya Federasyonu'nun Krasnodar şehri gibi Kırım'a mümkün merteye yakın

olan yerlere yerleşmişlerdir. Günümüzde de bu bölgelerde yoğun bir Tatar nüfusu vardır (Yılmaz, 2015).

Kırım Türklerinin uzun yıllardır süren şiddet unsurları içermeyen mücadelesi A. Kosterin, İ. Gabay, A. Saharov, T. Franko, M. Lisenko, P. Grigorenko gibi insan hakları savunucuları tarafından takip ediliyor ve destek de buluyordu. Adları geçen insan hakları savunucuları Kırım Türklerinin mücadelesinde, onlara büyük destek ve yardımda bulunmuşlardır. 21 Nisan 1968'de Taşkent yakınlarındaki küçük bir kasaba olan Çirçik'te Lenin'in 98. doğum günü münasebetiyle bir gösteri gerçekleştirildi. Ancak böyle bir gösterinin yapılmasına izin vermeyen Sovyet yetkilileri, aldıkları geniş güvenlik tedbirleri ile toplanan kalabalığı yüzlerinde gaz maskeleri bulunan polislerin sıkı tazyikli ve boyalı sularla, zor kullanarak dağıtmışlardı. Bu gösteri sonucu birçok kişi tutuklanarak mahkemeye sevk edilmişti. KTMH liderlerinin yargılanarak mahkûm edildiği 1970 yılından sonra mücadelenin pasif dönemi başlamaktadır. Bu tarihten itibaren harekette yavaş yavaş bir düşüşün başladığı görülmektedir (Hablemitoğlu, 2002: 140-145). 1967 yılından 1978 yılına kadar sadece 15.000 Kırım Türkü (Kırım Türk nüfusunun yalnızca % 2'si) Kırım'a resmi olarak yerleşebilmiştir.

Sovyetler Kırım Türklerinin vatana dönmelerini ne kadar engelleseler de Kırım Türkleri kendi anavatanlarına dönme kararlılığından taviz vermemiştir. Vatana dönmek için farklı faaliyetlerde bulunan Kırım Türkleri için 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren önemli gelişmeler görülmektedir. Özellikle 1985 yılında M. Gorbaçev'in hâkimiyete geçmesinin ardından, ülkede uygulamaya konulan Perestroyka ve Glastnost politikası sonucunda köklü değişikliklerin meydana gelmeye başladığı bilinmektedir. Kırım Türklerin temsilcileri seslerini daha yüksek ve farklı usullerle duyurmaya karar vermişlerdi. 23 Temmuz 1987 tarihinde Moskova'da o dönemde Kızıl Meydan'da toplanan yüzlerce Kırım Türkü ve onları destekleyen Sovyet vatandaşları, Sovyetler Birliği'nde eşi benzerine az rastlanan bir miting gerçekleştirdiler. Bu gösteri, orada bulunan yabancı basın mensupları tarafından bütün dünyaya aksettirilmiş ve tüm dünya kamuoyu tarafından ilgi ve dikkatle takip edilmişti (Özcan, 2002: 23).

Bu miting Kırım Türkleri mücadelesinde olan tüm engelleri kaldırılmıştır. Sovyetler Birliği YSP tarafından bir deklarasyon/bildirge oldu, ona göre, sadece Kırım Türkleri değil, daha önce kendilerine haksızlık yapılan bütün Sovyetler Birliği vatandaşlarının hakları

kendilerine iade edilmiş ve bu haklar devlet garantisi altına alınmıştı. 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte Kırım, Ukrayna’ya bağlı özerk bir cumhuriyet statüsünü kazanmıştır (Aydıngün, 2004: 35). 1 Mayıs 1990 itibarıyla ise Kırım’da toplam olarak 83.116 Kırım Türkü yaşamaya başlamıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsız bir cumhuriyet haline gelen Ukrayna’ya bağlı özerk bir cumhuriyet olan Kırım’da 1995 nüfus sayımına göre 2.600.000 kişi yaşamaktadır. Bunun %67’sini Ruslar, %22’sini Ukraynalılar, %10’unu Kırım Türkleri ve %1’ini diğerleri (Karaim, Kırımçak, Rum, Ermeni, Alman, Bulgar, Yahudiler) oluşturmaktadır (Özcan, 2002: 25).

2.2.2. Kırım Türklerinin Güncel Durumu

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra vatanlarına dönen Kırım Türklerinin, daha iyi örgütlendiklerini, şirketler kurup iş sahibi olduklarını, Tatar Restoranları, Kahvehaneleri, Spor salonları açtıkları görülmektedir. Siyasete atılmışlar, hem Kırım Özerk bölgesinde hem de Kiev’de Ulusal Mecliste Milletvekili seçilmişler, Kültür, Sanat ve Müzik alanında ilerlemiş artık kendi Haber ajansları, Radyo ve Televizyonlarını kurmuş olduklarını görüyoruz. Ancak Rusya’nın işgali ardından Kırım’ı ilhak etmesi onların için yeni dönemin başlangıcı olmuştur.

Günümüzde 2014 sayımlarına göre Kırım’ın nüfusu 1.967.000’dir. Bu nüfus içerisinde Türklerin oranı 350.000 civarındadır olarak hesaplanıyor (Yılmaz, 2015: 12). Kırım Türklerinin bir bölümü – bazı hesaplara göre 120 bin – çeşitli nedenlerden dolayı Kırım’a dönemadiler ve halen Orta Asya’da yaşıyorlar (Şahin, 2014). Kırım’a göç eden Kırım Türkleri, diğer Ukraynaca konuşmayan topluluklar gibi, Ukrayna’da ulusal azınlık statüsündeydiler. Yarımada’nın otokton halkı olan Kırım Türkleri kendilerine yerli halk statüsü tanınması için her uygun fırsatta talepleri sunmaktaydılar. Fakat bu talepleri için Ukrayna makamları tarafından herhangi bir adım atılmamıştır. 2013 yılında Ukrayna’da başlayan siyasî krizi ve 16 Mart 2014 tarihinde yapılan referandum sonucunda Kırım’ın RF’ya bağlanma kararı sonucunda Kırım Türklerin statüsü değiştirilmiştir. Kırım’ın RF tarafından ele geçirilmesi üzerine Ukrayna makamları, Kırım Türkleri bu talebini hatırlamışlar ve Ukrayna Yüksek Meclisi, Kırım Türkleri Kırım’ın yerli halkı olarak kabul etmiştir (Özarslan, 2016).

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Kırım yarımadasında yaşayan Rus nüfusu Rusya'ya bağlanma taraftarıydı. Fakat daha önceki gibi Kırım Türkleri buna karşı çıkmaktaydılar.

Kırım'ın Rusya'ya bağlanması sürecinde Moskova, Kırım Tatarlarını kendi tarafına çekmek için bir dizi adım attı. 11 Mart'ta Kırım'ın yeni yönetimi bir karar kabul ederek Kırım Tatarlarının haklarını korumak üzere uygulanacak tedbirleri açıkladı. Buna göre Kırım Tatarlarına Kırım parlamentosunda yüzde 20'lik temsil sözü verildi. Ayrıca Kırım Tatarcasına Kırım'da resmi dil statüsü verileceği vaadi yapıldı. Kırım Tatarlarının sosyoekonomik sorunlarının çözümü için bir program kabul edileceği belirtildi. Rusya Devlet Başkanı Putin, Kırım Tatarlarının önderi Mustafa Kırımoğlu ile telefon görüşmesi de yaptı. Putin ayrıca Kırım'daki sürgün mağduru etnik topluluklara itibarlarını iade eden ve bu toplulukların kültürel gelişiminin desteklenmesi yönünde tedbirlerin alınmasını öngören bir kararı imzaladı (Şahin, 2014).

Kırım Türkleri bu sözlere inanmayarak önce, referanduma az katılım oranını gösterip Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunarak, Ukrayna'nın devlet bayrağını binalarından ve evlerinden indirmediler. Sonra, Rusya'nın Kırım Türklerini organize tepkisinin sorumlusu olarak gördüğü, Kırımoğlu'nun ve Rıfat Çubarov gibi diğer liderlerin Kırım'a girmesini fiili olarak 5 yıllığına yasakladılar (Buhari-Gülmez, 2015).

5 Mayıs 2014'te Kırım'a girişi yasaklanan Kırımoğlu, o tarihten itibaren yeniden sürgün hayatı sürdürmektedir. Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunan Mustafa Abdücemil Kırımoğlu, Kırım'a giriş yasağı konulduktan sonra, bu konu hakkında AİHM'e Rusya aleyhine başvurmuş. Aynı zamanda BM, NATO gibi uluslararası kuruluşlardan destek istemiş ve o dönemin ABD Başkanı olan Barack Obama ile görüşerek Kırım Türklerinin durumunu dünyaya anlatmıştır. Kırımoğlu'nun yaptığı hareketlerinden rahatsız olan Putin ve diğer Rus yetkililer, farklı kampanyaları yürütmeye başlamış. "Bunun yanı sıra Kırım'da KTMM"den farklı görüşlere sahip olan Kırım Türkleri, ayrılıkçı Kırım Hükümeti ile yapılan toplantılara davet edilmiştir. Bu şekilde Kırımoğlu ve KTMM"ye alternatif, Rusya'ya yakın bir Kırım Türkleri grubu, yönetimi oluşturulmak istemektedir" (Sarıkaya, 2014: 152).

Günümüzde, Rusya Kırım Türk gençleri zorla Rus ordusuna çağırılıyor. Rus ordusuna katılmayanları ise, beş yıl hapis cezası bekliyor. Bundan dolayı gençler ve birçok aile tekrar Kırım'dan başka bölgelere göç etmek zorunda kalıyor. Aynı zamanda Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinden bu yana bölgede, Kırım Türklerine yönelik gözetim, kayıp ve toplu gözetim vakalarında artış olur. Örneğin, Rus yetkililer, tüm güvenlik önlemlerini terörle mücadeleye bağlıyor. Kırım Türklerinin her sene gerçekleşen 18 Mayıs 1944'te Sovyet Lideri Jozef Stalin'in Kırım Tatarlarını Orta Asya ve Rusya'nın diğer bölgelerine topluca sürgüne

yollamasının yıldönümünde anma törenlerini de yasaklanır. Anma gününde sokaklara çıkamayan Kırım Türkleri, bunun yerine kent ve köy camilerinde dua ederler (Tlisova, 2016).

2014 yılında Türkiye’de, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı’nda (TEPAV) düzenlenen “Kırım’da Son Durum ve Kırım Tatarların Geleceği” isimli toplantıda konuşan Kırım Tatar Milli Meclisi Türkiye Temsilcisi Zafer Karatay şöyle bir çağrıda bulunmuştur:

Kırım Tatar halkı, SSCB döneminde bütün dünyanın çekindiği Sovyetler Birliği'ne karşı mücadelesini sürdürdü. Bundan sonra da sürdürecektir. Yine silahla, topla, tankla değil, terörle değil ama tamamen ellerinden gelen bütün imkânları kullanarak. Bu toprakların kendi toprakları olduğunu, haklarının gasp edildiğini ve bu hakları, merhameti, sağduyusu, adaleti olan, evrensel hukuk kriterlerine inanan devletlerin, güçlerin sahip çıkarak desteklemesiyle geri kazanacağımıza inanıyoruz. Bu konuda da herkesten destek bekliyoruz. Unutulmasın ki Kırım, Kırım Türklerinin vatanıdır (Anadolu Ajansı, 2014).

2.3. Enver Odabaşı

Enver Odabaşı (EK-2), Gürcistan’ın Adıgön Rayonunun Apiyet köyünde 26 Aralık 1917 tarihinde doğdu (EK.3). Odabaşı 1939 yılından itibaren önce Adıgön, daha sonra Lelovan köylerinde tarih öğretmenliği yaptı. İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra 22 Haziran 1941 tarihinde Sovyet Ordusunda askerliğe alındı. Savaş bitene kadar kahramanca savaşan Enver Odabaşı 23 Şubat 1945 tarihinde SSCB Yüksek Şurası’nın kararıyla kendisine “Za oboronu Kavkaza” (Kafkasya Savunması İçin) madalyası, 9 Aralık 1946’da da 11. dereceli ve 537591 no’lu Büyük Vatan Savaş madalyası ile ödüllendirildi (Kadirov, 2008: 33).

1944 yılın Kasım ayında Stalin tarafından sürgün edilen Ahıska Türkleri Orta Asya’da zor şartlar altında hayat mücadelesi verirken onların babaları, abileri (kardeşleri) ve eşleri cephe savaştıktan sonra evlerine döndükleri zaman büyük bir travma yaşamışlardı. Burada değinecek bir nokta vardır, Sovyet Ordusu’nda fedakarlıkla savaşan 40.000 Ahıskalıların, yaklaşık 26.000’i savaşta ölmüştü. Ahıska’ya dönen askerlerin arasında Enver Odabaşı da yer almaktaydı. Kendisi 15 Ocak 1947 tarihinde diğer Ahıskalı askerler gibi savaştan evine döndüğü zaman acı gerçekleri öğrenince, ailesini bulmak için Orta Asya’ya gitti.

Ailesini Kırgızistan’da bulan Odabaşı burada 1947-1966 yılları arasında okullarda tarih öğretmenliği yapmıştır. Bu dönemde Sovyet hükümeti 1956 yılında Ahıska Türkleri ve Kırım Tatarları dışında diğer sürgün edilen halklara vatanlarına geri dönüş izni verdikten

sonra Enver Odabaşı başta olmak üzere diğer Ahıskalı eğitimli insanlar çıkarak bunun hesabını sormaya başlamışlardır. Böylece Özbekistan'da Mevlüt Bayraktarov⁵ Kırgızistan'da ise Enver Odabaşı mücadeleye başlamışlardır. İlk başlarda birbirinden habersiz çalışıp halkı toplayarak, eğer mücadele edilirse vatana geri dönülebileceğini anlatıyorlarken, fazla zaman geçmeden iki insan birlikte çalışmaya başlamışlardır.

Ahıska Türklerin geri dönüş hareketinin ilk lideri Mevlüt Bayraktarov idi. Hareketin ilk döneminde aktif rol almıştır, fakat sonradan, 1959 yılında bir grup Ahıskalıyla birlikte Azerbaycana'a göç edip, orada mücadeleye devam etmiştir. Bayraktarov Azerbaycan'a göç ettikten sonra Enver Odabaşı Kırgızistan'da Ellez İzzetgil⁶ ile tanışmıştır. İzzetgil'in düşünceleri, çalışma azmi ve samimiyeti Odabaşı'nın hoşuna gitmiş ve o zamandan beri birlikte çalışmaya başlamışlardır.

1961 yılın başlarında, sürgündeki Ahıska Türklerinin Birlik Harekâtının Örgütlenmesi başlamıştır. Böylece ilk defa Özbekistan'ın Taşkent şehrinin Buka Rayonunda Vatana Dönüş Kongresini yapmıştır. Bu kongrede resmi olarak Vatana Dönüş Komitesi kurulmuş ve Başkanlığına Odabaşı seçilmiştir (İsmail, 2013: 36).

Yunus Zeyrek'in (1995: 58) kitabında yer alan Enver Odabaşı'nın şu ifadesi: "Gürcü ileri gelenleri bize bir teklifte bulundular. Siz, biz Meshleriz, Müslüman Gürcüleriz, dersiniz, size vatanınıza dönme imkânı vereceğiz. Biz de kabul ettik. Ama halkımız arasında bu düşünce kabul görmedi". Kazakistan'da yayınlanan bir gazetede Mufti Safarov (EK-4.) tarafından yazılan bir makalede yer almaktadır. Adı geçen yazara göre, 1963 yılında Gürcistan'da Tiflis şehrinde toplantı yapan 21 akademisyen ve Gürcü yönetimi Enver Odabaşı'nı da davet etmişlerdir. Toplantıda adı geçen kişiler Enver Odabaşı'na, eğer Gürcü

⁵ Mevlüt Bayraktarov, Ahıska'nın Adıgön rayonunun Zanav köyünde 15 Ekim 1905 tarihinde doğdu. Çocukluk yaşlarında Kuran kursu dersleri alan Bayraktar, sonradan ise Ahıska'da bu kursların kapatıldığını gördükten sonra 19020-1921 yılları arasında Gürcü Menşeviklerine karşı mücadele eden Osman Server Atabek ve Ömer Faik Nemanzade'nin çalışmalarına katıldı. 1923 yılında Aspinza rayonunun Yukarı- Oşara köyündeki Orta Öğretim Okulunda öğretmenliğini yapmıştır. 1935 yılında Kafkas Devleti Üniversitesinin Tarih Bölümünü kazanmış ve 1939 yılında başarıyla eğitimini tamamlamış oldu. Memlekete döndükten sonra Adıgön ilçesinin Sahan köyünün Orta Öğretim Okulunun müdürü olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda cephede savaşan Bayraktar Sovyet Hükümeti tarafından Madalyalarla ödüllendirildi ve savaş bitince "Kahraman" edasıyla Ahıska'ya dönmüştür (Bayraktar, 2008: 39).

⁶ Ellez İzzetgil, 1937 yılında Ahıska rayonunun Çarall köyünde dünyaya gelmiştir. Daha 7 yaşındayken ailesiyle birlikte Orta Asya'ya sürgün edildi. Kırgızistan'ın Kant rayonunun Keneş köyüne sürülen İzzetgil burada gündüz hayvan güderken gece okumuştur. Yıllardır vatan hasreti ile yaşayan İzzetgil, neden vatandan sürüldük, neden geri dönemiyoruz sorularına cevap ararken Enver Odabaşı ile tanışmıştır. Bundan sonra hep birlikte vatana dönüş için mücadele veren bu iki kişi günümüzde bile mezarları bile Rusya Federasyonu'nun Kabardin-Balkar Cumhuriyeti'nin Erokko köyünde yan yanadır (İzzetov, Niyazov, 2008: 35-37).

tezini kabul ederseniz size vatana dönme konusunda her türlü yardımı sağlayacağız diye söylediler. Ahıska Türklerinin lideri ise onlara güvenip belgeyi halk adına imzalamıştır. Zamanla bunun yalan olduğunu ve Gürcü yönetimin hiçbir zaman vatana dönme konusunda yardım etmeyeceğini anlayan Odabaşı bu tarihten sonra hem işinden atılmış hem de KGB tarafından takip edilmeye başlamıştır.

1964 yılının Şubat ayında, Ahıska milli harekâtının genel toplantısı yapıldıktan sonra Sovyet yetkilileri ile görüşme istenir ve Ahıskalılara randevu verilir. Fakat bundan sonra görüşme tarihi yaklaştıkça Odabaşı ve İzzetgil KGB tarafında takip edilir ve 23 Mart 1966 tarihinde Enver Odabaşı ve İzzetgil, Kırgızistan'ın Frunze Vilayetinde 15 gün hapse atılır. Randevunun günü geçtikten sonra ikisi de serbest bırakılır.

KGB'nin baskılarından dolayı, Odabaşı ve İzzetgil Kırgızistan'dan Azerbaycan'a göç etmişlerdir. Odabaşı'nın planlarına göre Azerbaycan'da yaşayan Mevlüt Bayraktarov ile çalışmalarına devam etmek için onun yanına Adıgön köyüne gitmiştir, fakat orada oturmasına izin verilmemiştir. Azerbaycan'da hem vatana geri dönüş çalışmalarını sürdürüyor hem de 1966-1970 yıllarında ise Azerbaycan'ın Saatlı rayonunun (ilçesinin) okullarında tarih öğretmenliği yapıyordu. 1968 yılında Ellez İzzetgil Azerbaycan'a geldikten sonra merkez burada oluşturulur ve bütün talimatlar burada verilir ve başka ülkelerde yapılan toplantıların raporları da buraya gelirdi (İzzetov, Niyazov, 2008: 35-37).

19 Nisan 1969 yılında Azerbaycan'ın Saatlı Rayonunda yapılan Öğretmenler Konferansında Odabaşı tutuklanmış ve polisler tarafından evinde arama yapılmıştır. 21 Nisan'da işlerine gitmeyen birkaç yüz Ahıskalılar Azerbaycan'ın farklı bölgelerinden Saatlı Rayonu Merkez Hükümet Evinin önüne gelip beklemişlerdir. Toplanan halk birkaç gün Odabaşı'nın serbest bırakılmasını beklemişlerdir. Sonuçta 23 Nisan günü Enver Odabaşı serbest bırakılmış. Halk liderlerini görünce: “Özgürlük!”, “Eşitlik!”, Ya Vatan, Ya Ölüm!”, “Öğretmenimiz Yaşıyordur!”, sözleriyle onu karşılamışlar (Alekseeva, 2012: 120).

Ağustos 1971 tarihinde Odabaşı Bakü'de tutuklanmış ve Sovyet Azerbaycan Kanunlarına istinaden 162 Sayılı Ceza Kanununa göre 2 yıl hapis cezası almıştır. Hapis cezası devam ederken Sovyet Özbekistan Hükümeti de 191-B Sayılı Ceza Kanununa göre Odabaşı'nın cezasını 2,5 yıla çıkarmıştır. İbrahim Gazigil'in (2016: 156) kitabında bununla ilgili şöyle açıklama yer almaktadır, Enver Odabaşı ile görüştüğü zaman ona birkaç soru sormuştur. Bir

sorusunda “Azerbaycan’da mahkûm edildiği ve hapis yattığı gerçekten doğru mudur?” diye sorar. Fakat bu sorusuna Odabaşı cevap vermeyince, kendisi şöyle açıklama yapmıştır: “Biz onun hapishane hikâyesinin uydurma olduğunu, o dönemi başka bir yerde geçirdiğini düşünüyorduk”. Enver Odabaşı 7 Ağustos 1972’de “kolhoz toprağına yasa dışı yollardan el koyma” uydurma suçlamasıyla o dönemde Bakü’de hapsedildi. Hatta Türkiye’deki gazetelerde bile bu haber yer almıştı: “Türkiye’ye gelmek için Moskova’ya başvurmuşlardı/ Gürcü Türklerinin Lideri Hapse Mahkûm Edildi” (Zeyrek, 1995: 60).

Enver Odabaşı 9 Ağustos 1987 tarihinde Kırım Tatar Türklerine gönderdiği “Kutlama Sözü”nde, tutuklamayla ilgili şöyle açıklama yapmıştır: “Beni nasıl yargıladılar? Bana 3 maddeyi yapıştırdılar: onların cezası da en fazla 3 yıldır, eğer ki, ben suçluysam, bana en fazla 3 yıl verebilirlerdi, ancak 4,5 sene verdiler ve Sibirya’ya gönderdiler!” (EK-5.)

1974 yılında Enver Odabaşı hapisten çıktıktan sonra Azerbaycan KGB’si onları hiç rahat bırakmadığı için yer değişikliği yapmak zorundaydı. Şu anki Rusya Federasyonu’nun Kabarda Balkarya Özerk Bölgesinin, Nalçik şehrine, Ellez İzzetgil ile (önce Odabaşoğlu, 1978 yılında ailesiyle birlikte İzzetgil) taşınmıştır. 19 Nisan 1993 tarihinde, Kabarda Balkarya Erokko köyünde, vefat etmiştir.

Garib Beşiroğlu (2009) tarafından yazılan makalede, Enver Odabaşı ile ilgili şu açıklama yer almaktadır: “Kendisi düşüncelerini nasıl devlet makamlarına anlattıysa, biz gençlere saatlerce anlatırdı. Ben yaşlandım diye, siz devam edin derdi. Kesinlikle Vatan’a dönün çünkü yersiz bir millet hiç kimseye lazım değildir ve her zaman ezilmeye mahkûmdur derdi. Kendisinin değerini bilemedik...” (EK-6.).

2.3.1. Vatana Dönüş Mücadelesi

1944 yılında gerçekleşen sürgün sırasında Orta Asya’da Moskova merkezli propaganda grupları “ halk düşmanları ” ve “ insan eti yiyen toplum ” diye Ahıska Türkleri aleyhinde kamuoyu oluşturmuşlardı. Bundan dolayı ilk zamanlar sürgün edilen yerlerde Ahıska Türkleri yerli halklar tarafından dışlanmışlardır (Buntürk, 2007: 223). Sürgünden sonra sıkıyönetim altında yaşayan Ahıska Türklerinin, 1944’den 1956 yılına kadar bir ilçeden başka bir ilçeye gitmeleri, yüksek tahsil yapmaları yasaklandı. 15 yaşına gelen her bir aile bireyi her hafta köy muhtarlığına giderek imza atmalıydı ve bu liste il ve ilçe polis

müdürlükleri tarafında kontrol altında tutuluyordu. Bu kurallara uymayanlar, ailesiyle birlikte Sibirya'ya 25 yıl müddetle gönderiliyordu. Aynı zamanda 1956 yılına kadar hiçbir Ahıskalı askere alınmamıştır (Bayraktar, 1999: 48).

Orta Asya'nın çeşitli yerlerine getirilen halkın yerleştirildikleri evlerde, ne kapı ne de pencerelerde cam vardı. İnsanlar hayatta kalmak için samandan yatak, yorgan yapıp kapılara ise ellerinde bulunan bezleri asmışlardı. 12 sene sıkıyönetim sürecinde halka ne bir kimlik ne de herhangi bir belge verilmiştir. 12 yılın sonunda geçici beyaz renkli pasaport verilmiştir (Buntürk, 2007: 223-224). Bu zor şartların altında hayat mücadelesini veren Ahıska Türklerinde milli duygularının daha da güçlenmesini sağlamış ve bu durum grup içindeki dayanışmayı daha da güçlendirilmiştir. Hatta bu dönem, Ahıska Türkleri ile birlikte sürülen Kürt, Karapapak ve Hemşinliler arasında kader birliği yaratmış ve onları tek bir millet haline getirmiştir. Böylece vatana dönüş mücadelesinde Ahıska liderlerinin organize ettiği faaliyetlerden bu halklar geri kalmamışlardır (Üren, 2016: 143). Stalin'in ölümünden sonra, N.S.Kruşçev döneminde Ahıska Türklerinin vatana dönüş mücadelesi başlamaktadır. Mücadeleyi üç döneme ayırmak mümkündür: pasif mücadele dönemi, aktif mücadele dönemi ve mücadelenin uluslararası arenaya taşınması.

2.3.1.1. Pasif Mücadele Dönemi

28 Nisan 1956 tarihinde yurtlarından sürülen halkların hakları iade edilerek yurtlarına dönmeleri izni verilmişti. Ancak Ahıska Türklerine bu hak verilmemiştir. Böylece Ahıska Türkleri haklarının tanınması, mallarının iadesi, hepsinden önemlisi de Gürcistan'daki köylerine dönüş için bir yenilik başlatıp örgütlenmeye başlamışlardır. Bu tür örgütlemeler Sovyet makamı tarafından hoş görülmemiş. Ve bu tür örgütlemelerin liderlerine karşı KGB önemli bir baskı uygulanmıştır. Bu baskılar sonucunda, örgütlenme faaliyetlerinin içinde yer almış Ahıskalılar tehdit edildikleri için, faaliyetlerin içinde yer almaktan vazgeçmişlerdi (Aydın, A. ve Aydın, İ. 2015: 51).

Sovyet Birliği sürgünle ilgili hiçbir açıklama yapmamış, aksine hiçbir şey olmamış gibi davranmayı tercih etmiştir. Ahıska Türklerinin sürgünüyle ilgili yayımlanmış ilk resmi belge, 28 Nisan 1956 tarihli ve 135/ 142 sayılı Kararname'dir. Bu Kararname'de Sovyet yönetimi, Ahıskalıları "Türkiye Türkleri" olarak kabul etmektedirler. Aynı zamanda bu Kararname'de Ahıska Türklerin eski yerleşim yerlerine dönemeyecekleri de açıkça ifade

edilmiştir (Uravelli, 2005: 10). Bu Kararname çıkmadan önce 1954 yılında basılan Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin ikinci baskısının 27. Cildinde Ahıska coğrafyasında halen Ahıska Türklerinin yaşadığı gösterilmiştir. Fakat daha sonra Küçük Sovyet Ansiklopedisi'nin 1959 baskısında ise Ahıska Türklerinden ve Ahıska bölgesinden söz edilmemiştir (Buntürk, 2007: 226).

Zakir Avşar ve Zafer S. Tunçalp'a (1999: 24) göre Ahıska Türklerine geri dönme hakkın verilmemesinin başlıca sebebi: "Ahıska'nın Türkiye sınırında bulunması ve Gürcülerin Türk köylerine yerleştirilmiş olmasıydı. Türkiye NATO'nun bir üyesi olarak düşman ülke sayıldığından, sınırda Türklerin bulunması sakıncalı olarak görülmüştür". Fakat Vladimir Malinkoviç'e (2008: 241) göre Kırım ve Ahıska Türklerine dönme hakkının verilmemesinin sebebi sürgünden sonra onların yerine Hristiyan halkın oraya yerleşmesidir. Sovyet yönetimi, iki farklı dini mensupların arasında, çatışmaların çıkmasını istemedikleri için bu halklara dönme hakkı vermediler.

Aslında Ahıska Türklerinin vatana dönüş mücadelesi sürgünden sonra hemen başlamaktaydı. Savaştan dönen gaziler ve aydınlar seslerini yükseltmeye başlamışlardı. Mevlüt Bayraktarov, Bedir Muradov, Bekir Mustafayev, Mansur Polvadov gibi gazi ve aydınlar, Sovyet Yönetiminden Ahıska Türklerine reva görülen adaletsizliği çözmelerini, vatanlarına dönüş izninin verilmesini talep ederler. Fakat o dönemde Sovyet Yönetimi onları tehdit etmeye başlamıştır. Bunun ardından Ahıska Türklerinin vatana dönüş hareketinin ilk toplantısı Mart 1956 yılında Özbekistan'da yapılmış. Bu toplantı sonucu Moskova'ya Sovyet yetkililerle görüşmek için bir heyetin gönderilmesi kararlaştırılmıştır (Şahin, 2014: 29)

7 Ağustos 1957 tarihinde Ahıska Türk liderleri, Moskova'ya giderek kendi taleplerini Sovyet makamlarına resmi olarak sunmuşlardır. Ahıskalı temsilcilerin görüştüğü kişi SSCB KP MK'sının Parti Teşkilatlarıyla İlişkiler Bölümü Başkanı Makarov idi. Bu görüşme sırasında Ahıska Türkleri Temsilcisi Meheddin Adamov ile Makarov arasında tartışma çıktı. Tartışma ise şöyle devam etmiştir:

Yoldaş Makarov savaşa katıldınız mı? – Evet, Bende katıldım. Bunlarda (madalyalarını göstererek) benim madalyalarım. Sizin gibi bende Komünist Parti üyesiyim. Arkadaşlarım beni vatanımızı korumak için davul zurna ile cepheye yolladılar. Vatan için savaştım. – döndüğünüzde sizi eşiniz, çocuklarınız, akraba ve arkadaşlarınız karşıladı değil mi? Ben döndüğümde ise ne yurdum kalmıştı, ne yuvam! Köyler dağılmış, ocaklar söndürülmüştü! Eş, dost, akraba, arkadaş, hiç kimse yoktu! Nereye gideceğimizi, onları

nerede arayacağımızı da kimse bilmiyordu. Bu nasıl oluyor yoldaş Makarov? Sizler savaştınız ve gelip Genel Başkanlıklarda oturdunuz. Bizim bu kanlı savaşımız sizin böyle saraylarda – Genel Başkanlıklarda rahat edip bizleri yönetebilmeniz için miydi? (Buntürk, 2007: 231-232).

Bu tartışmadan sonra Sovyet yetkilileri sürüldükleri köylere geri dönme talebini kabul etmeyip, kendilerine, “Siz Azer’isiniz! O hâlde Azerbaycan'a dönebilirsiniz...” diye cevap verdiler (Zeyrek, 2008: 17). Daha önce 28 Nisan 1956 tarihli ve 135/ 142 sayılı Kararname’de Ahıska Türkleri, Türk olarak geçseler de 31 Ekim 1957 tarihli SSCB Yüksek Sovyeti Prezidyumu’nun kararı ile Gürcistan’dan sürgün edilen Azerbaycanlı olarak geçmekteydiler. Ahıska Türkleri, kendilerini ilk kez 1959 yılında Türk olarak kaydetmişlerdir. O dönemde yapılan nüfus sayımında 35 bin Ahıska Türkü, bunların 21 bini Özbekistan’da, 10 bini Kazakistan’da kalan 4 bini de Rusya, Kırgızistan ve Azerbaycan’da yer almışlardır. Diğerleri ise Azeri, Kazak, Kırgız ve Özbek olarak kayıtlara girmiştir (Yunusov, 2000: 31).

O dönemde Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti başkanı İmam Mustafayev, Ahıska Türklerini Azerbaycan’a yerleşmeye davet etmiştir. Kendi vatanlarına yakın gördükleri Azerbaycan’a, özellikle Saatlı ve Sabirabad rayonlarına, 1958 yılında pasaportunda Azerbaycanlı yazılan yaklaşık 25 bin Ahıskalı göç etmiştir. Aynı zamanda Ahıska’ya daha yakın olmak amacıyla Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti’ne ve Kuzey Kafkasya’nın çeşitli bölgelerine göç edenler de olmuştur (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 52). O sırada Ahıskalılar için Azerbaycan’da köyler kurulup göç masraflarını Azerbaycan ödemiştir. Bazı köylere Ahıska’daki yerleşim birimlerinin adları verilir. "Ahıska, Adıgen, Varhan" gibi ve bu köylerde, kendilerine yeni bir hayat kurdular. Bu gelenlerin bir kısmı Azerbaycan’ın Haçmaz, Kuba, Şamhor, Kazak, Saati, Sabirebet, Beylasan gibi bölgelerine yerleştiler. 1989 yılında meydana gelen Fergana olaylarından sonra da Özbekistan’dan kaçarak Azerbaycan’a sığınan yüzlerce Ahıskalıyı da ilk olarak işte bu eski göçmenler karşıladılar (Avşar, Tunçalp, 1999: 25).

O dönemde Ahıska’ya daha yakın bölgelere yerleşen Ahıskalıların dışında 6-7 aile Ahıska’ya geri dönme cesaretini göstermişlerdir. Fakat bunların geri dönmesi duyulunca hepsi 1944’teki kamyonlara doldurulup trenlerle geri gönderilmişlerdi.

Bu olayın ardından Ahıska’da olağan üstü tedbirler alınmaya başladı. Daha önce Türkiye ile 2-7 km. olan sınırdaki tampon bölgenin genişliği Sovyetler Birliği’nin başka sınır

bölgelerindeki birkaç yüz metre olduğu halde Ahıska Bölgesinde 78 km'ye yükseltilerek yasak bölge ilan edilmişti. Bu arazi bütün Ahıska bölgesini içine almaktaydı. Sovyetlerin çöküşüne kadar bölgeye girebilmek için emniyet ve güvenlik birimlerinden özel vize alınması gerekiyordu. Bu vize ancak sadece yasak bölgede yaşayan akrabaların göndereceği çağrı belgesi (davetiye) ile verilebilirdi. Bu da mümkün değildi çünkü Ahıska'da Türk adına hiç kimse kalmamıştı (Buntürk, 2007: 228)

Bu olumsuz sonuçlara rağmen Ahıskalılar davalarının peşini bırakmamışlardır. Nitekim 1963 yılında Tiflis'te Gürcistan Komünist Partisi II. Sekreteri Zemliansky ile görüşmeyi başarmışlardır. Türklere anlayışlı davranacağına dair söz veriyse de, birkaç ay sonra ölmesi neticesinde Ahıskalıların beklentileri kısa sürede kaybolmuştur (Zeyrek, 2001: 6) 1964 yılında Taşkent'te Ahıska Türkleri ve Kırım Tatarları birlikte birleşik kurultayı düzenlediler. Kurultaya toplam 600 civarında delege katıldı. Kurultayda kurulan Türk Birliğinin İnsan Hakları Kurumu Başkanlığına Enver Odabaşı seçildi. Fakat Pepinov ve Osipov'un (2004: 7) görüştüğü Ahıska liderlerinin söylediklerine göre ilk kurultay 1961 yılında 200'den 600'a kadar delegeyle gerçekleştirilmiştir. Bundan sonra 15 Şubat 1964 tarihinde Özbekistan'ın Buka ilçesinde halk toplantısı düzenlendi. Toplantıda "Milli Hakların Korunması İçin Türk Birliği" oluşturulup birliğin başına savaş gazisi, tarihçi Enver Odabaşı getirilerek, ayrıca geri dönüş faaliyetlerini planlamak, koordine etmek için "Kurtuluş İçin Geçici Organizasyon Komitesi" (VOKO) kurulmuştur. Pasif dönem olarak bilinen bu dönem içinde Moskova ve Tiflis'e 24 Ahıskalı heyet gönderilmiştir. Bunların içinde en kalabalık olanı yaklaşık 200 Ahıskalılardan oluşan ve 1964'te Moskova'ya giden heyettir (EK-7, EK-8.). Bu heyet iki aya yakın Moskova'da kalarak resmi görüşmelerde bulunmuştur. Aynı zamanda 1957- 1967 yılları arasında Moskova'ya 3.500'den fazla mektup ve dilekçe gönderilmiştir. Bunun neticesinde 1964 yılında SSCB Komünist Partisi Merkez Kurulu yapılan tartışmalarda, "Sovyetler Birliği'nin Ahıska Türkleri diye bir sorunu olmadığına ve Ahıskalıların geri dönüşünün SSCB Komünist Partisi tarafından uygun görülmediğine" karar verilmiştir (Üren, 2016: 150).

1962-1989 yılları arasında, on kongre düzenleyen Ahıska Türk Milli Hareketi, vatana geri dönmek için farklı stratejiler geliştirmiş fakat bu konudaki tikanıklık aşılamamıştır. Milli hareketin içinde çıkan Gürcü taraftarı, yani Ahıska Türklerin Gürcü olduklarını savunan Gürcistan'a da bir anlamda destek olup harekette parçalanmaya neden olmuşlardır. Gürcü tezini savunan Ahıskalıların ortaya çıkmasına rağmen Ahıska Türk hareketinin liderlerinin verdiği önemli mücadele, köylerine Türk olarak dönmek olmuştur (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 53).

2.3.1.2. Aktif Mücadele Dönemi

1968 yılından itibaren Ahıska Türklerin vatana dönüş mücadelesi yeni bir döneme girmiştir. Mektup ve dilekçelerden hiçbir olumlu cevap alamayınca Ahıskalılar Nisan 1968 tarihinde Özbekistan'da toplu bir gösteri yapmışlardır. Taşkent yakınlarındaki Yangiyol ilçesinde 600 Ahıskalının katılımıyla yapılan mitingin sakin geçmesine rağmen komitenin ileri gelenleri tutuklanmıştır. Gözaltına alınan 30 kişi iki-altı ay arasında tutuklu kalmışlar (Alekseeva, 2013: 120).

Yunus Zeyrek'in (1995: 58) kitabında yer aldığı, Enver Odabaşı'na ait olduğu dile getirilen sözler şunlardır: "Gürcü ileri gelenleri bize bir teklifte bulundular. Siz, biz Meshleriz, Müslüman Gürcüleriz, dersiniz, size vatanınıza dönme imkânı verilir. Biz de kabul ettik. Ama halkımız arasında bu düşünce kabul görmedi."

1957 yılına baktığımızda Azerbaycan'a yerleşen Ahıska Türklerinin arasında anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Grubun önde gelenlerinden birisi Latifşah Barataşvili, kendilerinin "Mesh" ya da Müslüman Gürcü olduklarını kabul etmeleri ve Gürcistan'a bu kimlikle dönmeleri gerektiğini öne sürmüştür, fakat buna karşılık Mevlüt Bayraktarov ise kendilerinin Türk olduğunu savunmaktaydı. Ve maalesef bu durum 1960'ların başlarında Ahıska Türkleri arasında Türk ve Gürcü blokları oluşturdu, fakat zamanla kendilerinin Türk olduğunu savunanların diğerine göre oranla daha fazla taraftar topladığı ve yaygınlaştığı görülmüştür (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 53).

Sovyetler Birliği 1968 yılına kadar Ahıska Türklerinin sürgününü dünya kamuoyundan gizli tutmayı başarmıştır. Fakat bu durum SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun, 30 Mayıs 1968 tarihli kararnamesinden sonra durum tamamen değişmiştir. Artık Ahıska Türklerinin sürgün edildiğinden dünya kamuoyunun da haberi olmuştur (Zeyrek, 1995: 58). 30 Mayıs 1969 tarihli ve 2709- VII sayılı Kararıyla 1956 ve 1967 Kararlarını değiştirerek:

Geçmişte Ahıska, Adıgen, Ahılkelek, Adigün, Aspinza ve Boğdanovka bölgesinde yaşayan SSCB vatandaşları, diğer Sovyet vatandaşları gibi diledikleri yerlerde yaşayabilirler. Geçmişte Gürcistan'da şimdi ise Kazakistan, Özbekistan ve diğer SSCB Cumhuriyetlerinde ikamet eden Türk, Kürt, Hemşin ve Azerilerin yaşadıkları yerlere yerleştikleri, entegre oldukları, diğer halklarla kaynaştıkları, vatandaşlık haklarından yararlandıkları, sosyal ve politik hayata katılıp, parti ve sendikalara seçildikleri, işlerinde başarılı olanlara nişan, madalya ve şeref payesi verildiği belirtilmiştir (Zeyrek, 1995: 58).

Bu kararnamede Ahıska Türklerin sürgün olayı belirtilmeden, vatanlarına yeniden yerleştirilmelerinden değil, bulundukları yerlerde “kök saldıkları” için onların “milli menfaatlerinin dikkate alınması icabı şartların iyileştirilmesinden” bahsediliyordu.

1968 yılında Yüksek Sovyet’in alınan bu karar, Ahıska Türklerinin ilk resmi tanınması olarak kabul edilebilir. Bu tarihten beri Ahıskalılar başta Kırım Tatarları olmak üzere diğer sürgün edilen halkları milli hareketleriyle daha yakın ilişki içine girmeye ve onlardan öğrendikleri yönetimleri uygulamaya başlamışlardır. Kırım Tatarlarını izleyerek, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine, SSCB Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev’e ve dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ferit Melen’e dilekçe göndermişlerdir (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 55). 30 Mayıs 1968 tarihli rehabilitasyon kararnamesinden sonra bu iki milli grup (Kırım ve Ahıska Türkleri) birlikte hareket etmekteydiler. Bu iki hareketin delegeleri Taşkent’te toplanıp delegasyonlarını Moskova’ya gönderiyorlardı. Taşkent bu iki hareketin merkezi haline gelmiştir. Sovyet yönetimi ise bundan rahatsız olup her iki hareketin liderlerini hapse atacaktı (Buntürk, 2007: 236).

26 Temmuz 1968 tarihinde Gürcistan KP MK Sekreteri Mjhavanadze ile görüşmek için Ahıska Türkleri, kalabalık bir heyetle Tiflis’e gitmiştir. Bu görüşmede ise Gürcü bakanlardan birinin “ancak, benim cesedimin üzerinden atlayarak siz Ahıska’ya dönebilirsiniz” demiştir. Anlaşıldığı üzere Gürcistan Hükümetinin konuyu çözme niyetinin olmadığı sonucuna varan Ahıskalı delegeler, bu duruma 7.000 Ahıskalının katıldığı mitingle karşılık vermiştir. Delege ise tehditlerinden Emniyet güçleri tarafından zor kullanılarak tren vagonlarına doldurularak Gürcistan sınırları dışına çıkarılmışlar. Daha sonra Kasım 1968’de Moskova’ya giden bir başka heyete ise ikamet ettikleri yerde kalmalarının, yurtlarının ise tüm SSCB olduğu resmen bildirilmiştir (Şahin, 2014: 33)

1968 Kasım ayında Ahıskalılar Moskova’ya Sovyet KP Merkez Komitesi Sözcüsü B.P. Lakovlev ile görüşmek için yirmi dördüncü temsilci heyetini göndermişlerdir. Lakovlev ise Türk temsilciler heyetine, vatanları olan Ahıska yöresine dönüşlerine müsaade edileceğini vaat etmiştir (Zeyrek, 1995: 59).

Bu vaade sevinerek Ahıska’ya hareket eden yüzlerce Türk ailesi, mahallî yöneticilerin engelleriyle karşılaştılar. Çalışma belgeleri verilmedi, askerlik problemleri çıkarıldı ve taşınmak için vasıta verilmedi. Azerbaycan’dan gelenler de Gürcistan hududunda durduruldular. Eşyalarını bırakıp tek başına girenler de Gürcü idareciler tarafından sınır dışı edildiler (Zeyrek, 1995: 59).

Kasım görüşmesinden bir ay geçtikten sonra, 8 Aralık 1968 tarihinde, Yusuf Ferhatov, Selim Muradov, Alihan Raymanov ve İsmihan Aslanov'dan oluşan heyet SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun Başkanı N. Podgorni ile görüşmelerde buluşmuştur. Podgorni'ye vatana dönüş konusundaki problemleri aktarılmıştır. Bu görüşmeler sonucu tüm Sovyet vatandaşlarının sahip olduğu pasaportlar, Ahıska Türklerine verilmeye başlanmıştır. Pasaportlarda Ahıska Türklerin milliyeti Türk olarak gösteriliyordu, fakat kendilerine Azerbaycanlı, Kazak, Kırgız ve Özbek yazılanlar da vardı (Buntürk, 2007: 237)

Sovyet yönetimi yukarıda bahsettiğim gibi hareket liderlerini hapse atacaktı, böylece 19 Nisan 1969 tarihinde Azerbaycan Saatli Rayonunda öğretmenler konferansında bulunan Ahıska Türklerinin lideri Enver Odabaşı tutuklanmıştır. Bunun üzerine 21 Nisan tarihinde liderin tutuklanması üzerine halk, işlerini bırakıp protesto yapmıştır. Böylece halkın lideri serbest bırakılmıştır (Pepinov, Osipov, 2004: 3).

Enver Odabaşı'nın tutuklanması ve yönetimden tatmin edici bir cevap alamamaları Ahıska Türklerini hayal kırıklığına uğrattıyor, fakat yıldırımıyordu. 6 Nisan 1970 tarihinde Ahıska Türklerinin komitesi adına, Muhlis Niyazov, İslâm Kerimov, T. İlyasov, hareketin lideri Enver Odabaşı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olarak Türkiye'ye göç etmelerine müsaade verilmesi için Moskova'daki Türkiye Büyükelçiliğine müracaat etmiştir. 2 Mayıs 1970'te Ahıska Türkleri, altıncı kurultayında toplanıp komite tarafından Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliğine yapılan müracaatı görüşüp dünya kamuoyunun dikkatini kendi davalarına çekmeyi hedefleyen bir bildiri yayımlanmaya karar verdiler (Üren, 2016: 151). Aynı gün içinde "Biz Türk'üz!" diye başlayan bir beyannameyi açıkladılar. Bu beyannameye şu görüşlere yer veriliyordu:

- a) SSCB yetkili adli makamları ve Bakanlar Kurulu bir tahkikat yapmalı ve biz Türkleri sürgüne gönderenleri cezalandırmalıdır.
- b) Yüksek Sovyet Prezidyumu, Türklerin kendi yurtlarına iskân ve milletlerin mevcut determinant haklarını vererek, başkenti Ahıska olmak üzere bir Türk Muhtar Cumhuriyeti veya Özerk Vilâyeti kurulmasını kabul etmelidir.
- c) Sürgünden dolayı uğranılan zarar ziyan tazmin edilmelidir.
- d) Eğer bu talepler yerine getirilmeyecekse Türkiye'ye göçe müsaade edilmelidir (Zeyrek, 1995: 60)

Bu bildiri Batı kamuoyuna ulaştırılıp, Sovyet yönetiminden hiçbir cevap gelmemiştir. Bunun ardından Türkiye'ye göç etmek isteyen Ahıska Türklerinin isim listesi Moskova Büyükelçiliğine teslim edilmiştir. Liste verildikten sonra 25 Mayıs 1971'de Sovyet polisi,

M. Niyazov, A. Mamedov ve R. Seyfatov'u gözaltına alarak tutuklamıştır. 18 Temmuz 1971 tarihinde Ahıska Türklerinin yapılan yedinci kurultayı'nı engellemek isteyen Sovyet polisi başarılı olamamıştır. Fakat bu tarihten sonra tüm gayretlerini komite üyelerinin üzerine yoğunlaştırmaya başlamıştır. Komite başkanı Enver Odabaşı uydurma bir suçla Ağustos 1971'de 2,5 yıl hapse mahkûm edilmiş ve hapisteyken Sovyet hükûmeti hakkında yanlış bilgi yaymaktan bir kez daha ceza alıp ancak 1974'te serbest bırakılmıştır. Komitenin diğer üyeleri ise benzer suçlamalarla 8 ay ile 3,5 yıl arasında değişen sürelerle cezaevine gönderilmiştir (Üren, 2016: 152).

Türk makamlarının Ahıska Türklerine karşı olan tutumu bilinmemektedir. Yunus Zeyrek'in (1995: 60) kitabında bu konuyla ilgili dikkat çekici bilgi vardır. Kitapta Türkiye'de 1971 yılında yayınlanan gazetenin "Türkiye'ye gelmek için Moskova'ya başvurmuşlardı/ Gürcü Türklerinin Lideri Hapse Mahkûm Edildi" haber başlığından bahsediliyor. Bu başlığın altında da:

Cumartesi günü Azerbaycan'da, bir Sovyet mahkemesinde yargılanmakta olan Mesket Türkleri Geçici Kurtuluş Cephesi Lideri Odabaşev, devlete ait topraklara kanunsuz olarak el koymak suçundan iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. İki numaralı lideri olarak bilinen Muhlis Niyazof da tevkif edilmiş, açıklanmayan bir suçtan ötürü, belirsiz bir tarihte yargılanmak üzere hapse atılmıştır (Zeyrek, 1995: 60).

Yazara göre, gazetenin haberinden "Türk hükûmetinin bunları kabule hazır olduğu" anlaşılmaktadır. Ama herhangi bir resmî kaynak ve bilgi belirtilmemektedir. Aynı zamanda yazar örnek olarak Batılı kaynakların şu ifadesini vermektedir: "Türk yetkililerin bu dramda oynamaya hazır oldukları rol ise, en iyi ihtimalle bilinmemektedir. Şimdiye kadar Türk makamları, Sovyet Türkleri için harekete geçmekten titizlikle kaçınmışlardır" (Zeyrek, 1995: 60).

Milli Hakları Korumak için, 1974 yılına kadar hapis cezasını alan Enver Odabaşoğlu'nun yerine Türk Birliğinin yeni başkanı Reşit Seyfatov olmuştur. Reşit Seyfatov 14 Ağustos 1972 tarihinde Sovyet KP Sekreteri Brejnev'e dilekçe göndermiştir. Bu dilekçede, Türklere Gürcistan SS Cumhuriyeti'ne dönüş için müsaade istenmekteydi. Ayrıca vatana dönmek için kanuna dayanarak yaptıkları müracaatlar sonucu Enver Odabaşı, Muhlis Niyazov ve Ellez İzzetov'un Sovyet yetkilileri tarafından hapse atıldıklarını belirtmekteydi. Sovyet yönetimi daha önceki birçok mektup ve dilekçede olduğu gibi, cevap vermemiştir. Bununla birlikte

Reşit Seyfatov, BM Genel Sekreteri Waldheimve Türkiye Başbakanı Ferit Melen'e başvurularda bulunmuştur (Bayraktar, 1999: 54-56)

26 Ekim 1972 tarihinde, Sovyetler aldığı gizli kararla Ahıska Türkleri, Kırım Türkleri ve Volga Almanları üzerindeki vatanlarına geri dönüş sınırlamalarını kaldırmıştır. Aynı zamanda bu kararda adı geçen halklara Sovyetler Birliği içinde istedikleri bölgeye yerleşmelerine müsaade edilmiş, yalnız sürgün edildiği yerlere gitmeye izin verilmemiştir. 26 Ekim 1972 tarihli kararından sonra Sovyetler, 3 Kasım 1972'de aldığı yeni bir kararla Ahıska Türkleri ile birlikte Alman, Rum, Bulgar ve Ermeniler üzerindeki iskân yerleri ile ilgili sınırlamayı tamamen kaldırmıştır. Ayrıca adı geçen kararda Ahıskalılar, "Sovyet vatandaşlığına, Türkiye uyruklu vatandaşlar" olarak geçmekteydiler (Üren, 2016: 152-153).

3 Kasım 1972'de çıkarılan kararda Sovyet yönetimi tarafından Ahıska Türkleri, Türkiye uyruklular olarak geçseler de, Gürcistan hükümeti hala Ahıska Türklerinin geri dönmeleri için kendilerini Gürcü olarak kabul etmeleri ve soyadlarını değiştirmeleri konusunda ısrar ediyordu. 400 aile Gürcü soyadı ve Gürcü milleti şartlarını kabul ederek Gürcistan'a yerleşmiş olsa da orada onlara karşı kullanılan baskılar sonucu Gürcistan'ı terk etmişlerdir (Buntürk, 2007: 243). O dönemde Gürcistan Ahıska Türklerinin gerçekte Türk olmadıkları, Türk ve İslam etkisinde Gürcüler olduğu propagandasını yapmaktaydı. Bu propaganda sonucunda bazı Ahıska Türkleri, Gürcistan'a dönebilmek için kendilerinin "Mesketyalı Müslümanlar" ya da "Müslüman Gürcüler" olduğunu kabullendiler. 1970 yılından itibaren kendilerinin Müslüman Gürcü olduğunu savunanların sayısı gittikçe artmaya başlamıştır. Böylece bu durumdan dolayı Ahıska Türkleri, aralarında bölünmeye başlamışlar (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 56). Bu bölünmeden dolayı milli hareket üç gruba ayrıldı:

1. Gazi Müftiyev'in öncülüğünü yaptığı grup Türk milleti olarak Ahıska'ya dönmek isteyenler.
2. Enver Odabaşı'nın liderliğini yaptığı grup Türkiye'ye göçmek isteyenler.
3. Halil Ömerov'un (Güzelaşvili) öncülüğündeki grup ise Gürcü soyadını kabul ederek, Müslüman Gürcü kimliğiyle Gürcistan'a dönmek isteyenler (Buntürk, 2007: 243).

Bunun neticesinde Ahıska Türklerinin Gürcü olduklarını savunan Halil Ömerov (Güzeleşvili), 1978 yılında "Tragediye Meshetinskogo Naroda" (Mesh Milletinin Faciası) adlı kitabını gizlice yayınladı. Bunun ardından onun tezini savunanlar arasında Latifşah ve

Klara Barataşvililer 1988'de 'Mı Meskhi' (Biz Meshler) adlı kitabı yayınlayarak, Türk olmadıklarını, yıllar öncesine Hristiyan Gürcü olduklarını savunmaktaydılar. Her iki kitapta adı geçen kişiler kendi dilleri Gürcüceye ve kendi dinleri Hristiyanlığa dönmeleri halinde Gürcistan'a rahatlıkla dönebileceklerini belirtmekteydiler (Zeyrek, 1995: 64). İbrahim Gazigil'in (2016: 156) kitabında Enver Odabaşı'na Güzeleşvili'nin yayınladığı kitaba neden sessiz kaldıkları sorusuna şöyle cevap vermişlerdir:

Güzeleşvili bizim davamızda hep bizim yanımızda idi. Ama zamanla bazı Gürcü tarihçilerle yakınlık kurdu ve günün birinde söylediğiniz kitabı yayınladı. Ona başta itiraz ettik. O kitabın kendisi tarafından değil onun adına Gürcü tarihçiler tarafından yazıldığını biliyorduk. Ama aramızda konuştuktan sonra vatanımıza geri dönelim de sonra bu sorunları çözeriz diye düşündük (Gazigil, 2016: 156).

1974 yılında Enver Odabaşı hapisten çıktıktan sonra tekrardan Ahıska Komitesinin Yönetimini üstelenerek faaliyetlere devam etmiştir. Böylece 18 Haziran 1976 yılında Kabardin-Balkar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Yerokko köyünde Ahıska Türklerinin sekizinci gizli kongreleri gerçekleştirilmiştir. Bu kongre sonucunda Ahıska Türklerinin iki gruba bölündüğü görülmektedir. Birinci grup Gürcü tezini savunanalar, yani vatana dönmek için kendilerinin Gürcü olduklarını ve soyadlarını değiştirmeye kabul edenler, diğerleri ise vatana dönmek için tüm engellere rağmen Türk kimliğinden vazgeçmeyenlerdir (Osipov, Pepinov, 2004: 5). Böylece 1977'de 9 aile Gürcü milleti ve soyadını kabul ederek Gürcistana'a yerleşti, fakat kısa zaman sonra yerel yönetimin baskıları altında altı aileler, Gürcistan'ı terk etmeye mecbur kalmıştır. Diğer kalan üç aile ise Gürcü aydınlarının savunmasının altında kalarak 4 Nisan 1979'da Gürcistan KP MK ve Hükümetinin ortak kararı ile Batı Gürcistan'ın Makharadze bölgesine taşınmışlardır. Ahıska Türklerinde bölünmeler 1998 yılına kadar sürmüştür. Daha sonra tutuklama ve takiplerden korunmak için Ahıska örgütleri faaliyetlerini gizli olarak devam etmişlerdi (Buntürk, 2007: 244). Türk kimliğinden vazgeçmeyen Ahıska Türkleri vatanlarına geri dönüş mücadelesine devam kararı almıştır. Aynı zamanda bu kongrede vatana dönmek için yeni bir plan hazırlanmıştır. Plana göre dönüş için Ahıska Türkleri yeni konutlarının yapımını kendileri üstlenecek ve herhangi bir tazminat istenmeyecektir (Yunusova, 2000: 34)

1985 yılında Garbaçov'un Komünist Partisi Birinci Sekreteri olması ve onun uyguladığı Perestroyka-Glastnost (Yeniden Yapılanma) politikası Ahıska Türkleri için vatana dönüşte bir umut gibi gözüküyordu. Bu tarihten itibaren Ahıska Türklerinin sorunları resmi olarak gündeme gelmeye ve dış basında da yer almaya başlamıştır. Bu dönemde Ahıska Türkleri

içinde Enver Odabaşı ve Muhlis Niyazov gibi liderler vatana dönüş mücadelesi için teşkilatlanmışlardır. Fakat Ahıska Türklerinin dağınık halde yaşamaları Sovyet Devletinden dönüş izni almalarını güçleştirmiştir (Buntürk, 2007: 245).

Aynı zamanda 1985 yılında Gürcistan'da Ahıska Türklerinin geri dönüşüne müsaade edildiğine dair haber yayınlanmıştır. Literatürüli Sakartvelo gazetesinde Merab Beridze'nin yazısı yer almaktaydı. Yazıda Ahıska Türklüğünden bahsederken, onların zorla İslamlaştırılmış Gürcü olduklarını belirtmekle birlikte, Gürcü dilinin korunduğunu ortaya atmaktadır. Burada Ahıska Türklerinin Gürcülüğü söz konusu değildir, çünkü eğer Gürcülerin İslamlaştırılması söz konusu olsaydı adı geçen yazar kendisi de Müslüman olurdu. Zira o dönemlerde Osmanlı gücü sadece Ahıska'ya değil bütün Gürcistan coğrafyasına hâkimdi. Tiflis de bir beylerbeylikti. Eğer Osmanlı'nın öyle çabası olsaydı, küçük devlet olarak bilinen bugünkü Gürcistan, Türkleşmiş, İslamlaşmış olurdu. Beridze'nin Gürcü dilinin korunduğu iddiası ise hiçbir zaman gerçek olmamıştır, çünkü Ahıska Türkleri özbeöz Türk olduğundan hiçbir zaman Gürcüce konuşmamış ve buna ihtiyaç da duymamıştır (Zeyrek, 1995: 65).

Aralık 1987'de Gürcistan Hükümeti 600 sayılı yeni bir karar hazırlamıştır. Bu karara göre 1987-1988 yılları arasında, kendilerini Gürcü olarak kabul eden Ahıskalı 100 aile, Ahıska bölgesine ve 200 aile de Gürcistan'ın orta bölgelerine yerleştirileceklerdi. Fakat bu karar yine kâğıt üzerinde kalmış ve uygulanmamıştır. Ahıska Türklerinin birlikte yaşamalarını istemeyen Gürcistan Hükümeti taktik olarak 60 ile 5 veya 6 ailelik gruplara bölünerek Gürcistan'ın her yerine dağıtılmışlardır. Bundan sonra Gürcistan Hükümeti 6 Haziran 1988 tarihli 293 sayılı bir yasayla Ahıska Türklerin Ahıska bölgesine göç etmelerine son vermiştir (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 58). 28 Haziran 1988'de Kabardey Balkar Özerk Cumhuriyeti'nin Psikod köyünde Ahıskalıların dokuzuncu kurultayı yapılmıştır. Kurultaya katılan 276 delege, "Gürcü olmayı kabul ederek Ahıska'ya dönme görüşü" yeniden gündeme getirmişler, ancak tartışmalar sonucu çoğunluk tarafından reddedilmiştir. Katılımcıların çoğu Ahıska'ya Türk olarak dönmeyi kabul etmiş ve toplantı sonucu kurultaya "Birlik Kurultayı" adı verilmiştir (Üren, 2016: 153).

Gürcistan'ın 6 Haziran 1988 tarihli yasaya karşı Ahıska Türkleri Moskova'ya başvurarak Gürcistan'ın bu kararın yeniden gözden geçirmesini talep etmişlerdir. Gürcistan Moskova'nın baskıları sonucunda Ahıska Türkleri heyetiyle, Ahıska Türklerinin köylerine

dönüşün nasıl organize edilebileceğini görüşmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Dönüşün nasıl olacağını belirlemek için özel bir komisyon kurulmuştur. 1944'ten beri ilk kez, 28-31 Mayıs 1988 tarihlerinde, Yusuf Seferov başkanlığında 12 kişiden oluşan Türk heyeti; Ahılkelek'te 24, Adıgön'de 53 ve Aspinza'da 13 olmak üzere toplam 90 köyü resmi olarak ziyaret etme fırsatını bulmuştur. 20 Haziran 1988'de Moskova'ya sunulan resmi bir yazıda, 1982'den 15 Haziran 1988'e kadar 380 ailenin (1.972 kişi) Gürcistan'a geldiği, buna karşılık 218 ailenin (1.132 kişi) Gürcistan'ı terk ettiği belirtilmiştir. Bu yazıya göre, 15 Haziran 1988'de, 162 Ahıska Türk ailesi (840 kişi) Gürcistan'da yaşamaktaydı. Gorbaçov iktidarıyla birlikte tekrar canlanan çabalar sonucunda, 1988'de bu kez Moskova'da bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonun kurulma amacı, Ahıska Türklerinin sürgün edildiği bazı öğleleri ziyaret eden komisyon üyeleri, Ahıska'daki 220 köyden 88'inin boş olduğunu, buraların tekrar iskân edilebilir yerler olduğunu belirlemiştir. Komisyon, ayrıca, tarım arazilerinin % 70'inin ekili olmadığını, bunun da tarım için zararlı olduğunu saptamıştır. 1944 yılına kıyasla bölgenin nüfusunun 59 bin azaldığını ortaya çıkaran komisyon, Gürcistan'ın verdiği nüfus ve coğrafya bilgilerinin doğru olmadığı kararına varmıştır (Yunusov, 2000: 34-35).

3 Ocak 1988 tarihinde geri dönüş hareketinden ayrılan bir grup (kendilerini Osmanlı Türkü olarak kabul eden), "Türk Düşünce Cemiyeti" adında gizli bir dernek kurmuştur. Bu grubun hedefi, Ahıska yerine Türkiye'ye geri dönmekti, bunun için Ağustos 1988'de başlayarak bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden birisi hazırlanan Türkiye'ye geri dönüşü talep eden 5.000 dilekçe 3 Şubat 1989'da Moskova'daki Türkiye Büyükelçiliğine teslim edilmiştir. Fakat bu müracaattan olumlu cevap alamayan Türk Düşünce Cemiyeti, 30-40 Ahıskalının katılımıyla Moskova'da gösteri yapmıştır (Üren, 2016: 153). Ahıska Türkleri problemleri, daha önce de 16 Aralık 1988'de bir Ahıska grubu tarafından Moskova'daki Türkiye Büyükelçiliğine müracaat edilip anavatan Türkiye'ye yerleşmelerine imkân yaratılmasını istemeleri sırasında Türk kamuoyunun dikkati çekmiş oldu (Buntürk, 2007: 245).

28 Temmuz 1988 tarihinde Ahıska Türklerinden oluşan bir heyetin Sovyetler Birliği Komünist Partisi siyasi büro üyesi Demiçev ile görüşmesinin ardından televizyonda Ahıskalı Türkleri ile ilgili dört-beş dakikalık "Gece Yarısına Kadar ve Sonra" isimli bir program yayınlanmıştır. Bunun neticesinde, Sovyet kamuoyunun büyük bölümü Ahıskalı Türklerinin sürgün edildiğinden ilk defa haberdar oldu. Adı geçen programdan sonra o dönemin Sovyet

Komünist Partisinin yayın organı olan “İzvestiya” gazetesinde Ahıskalı Türklerinin sürgününü anlatan “Yıllar Arasındaki Köprü” isimli bir yazı yayımlanmıştır. Fakat yazıdaki söz konusu bu sefer Ahıskalılar arasındaki bölünmesi oldu. Bilhassa bu durum o dönemde Ahıska Türklerinin arasında yaşanan bölünmenin tesadüf olmadığına en somut göstergesiydi. Hatta 1989 yılında yaşanan Fergana olaylarının ilk emaresiydi. Fakat o dönemde hiçbir Ahıskalı Türkü bunun felaket habercisi olduğunu düşünmedi (Üren, 2016: 154).

1989 yılında Özbekistan’da yaşanan Fergana olayları Ahıska Türklerini çok derin etkilemekteydi. Bir taraftan, yaşanan kayıplar, Ahıska Türkleri için unutulmayacak acı, büyük iz bırakan hatıralar oldu, diğer taraftan ise zaten dağınık halde yaşayan Ahıskalılar, Fergana olaylarından sonra daha geniş bir alana yayılmak zorunda kaldılar. Yaşanan Fergana olayları Ahıska Türklerinde kendi vatanlarına dönme isteği daha güçlendirmiştir. O dönemde Ahıska Türkleri ayrı bir gruplar halinde gelerek Ahıska’ya yerleşmiş fakat Gürcistan Devleti’nin baskıları sonucunda 1989-1990 yılları arasında ikinci sürgün gerçekleştirilmiştir. Baskılar sonucu 260 kadar Ahıska Türkü aileleri göçe zorlanmışlardır (Buntürk, 2007: 245).

Fergana olaylarından sonra 1989’da Azerbaycan Saatli rayonunda Ahıska Türklerinin onuncu kongresi yapılmıştır. Fergana olaylarını atlatamayan Ahıskalılar bu sefer vatana dönüş mücadelesini daha sert tutumların takınılması kararını almış, taleplerinin karşılanmaması durumunda Türkiye’ye göç etmeleri gerektiğini ilan etmiştir. Bu dönemde Ahıska Türkleri için asimilasyona maruz kalma riskini gidermek için Türkiye’ye göç etme fikri tercih edilebilecek en iyi yol haline gelmiştir (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 59). Sovyetler ise bu taleplere karşı bir oyalama taktiği kullanıp, 23 Eylül 1989’da Moskova’da 526 delegenin katılımıyla “Ahıska Türkleri Kongresi” düzenlenmiştir. Bu kongrede ele alınan Fergana olayları ve Ahıska Türkleri sorunu söz konusu idi, fakat bu kararların sorunun çözümüne yönelik önemli yansımaları olmamıştır. Ancak Ahıskalı heyetlerin ısrarlı tutumları neticesinde “Sovyetler Birliği Milletler Şurası” bünyesinde bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun yaptığı ilk toplantıda ise Sovyet yetkilileri Ahıska Türklerinin Sibiryaya veya ihtilaflı bölgelerin birine yerleştirmesinden bahsedince Ahıskalı üyeler buna itiraz etmişlerdir (Üren, 2016: 154-155).

Ahıska Türklerinin dağınık bir şekilde yaşamaları, etnik çatışmalar ve KGB'nin Ahıska Türkleri liderlerinin her türlü faaliyetini sıkı sıkıya izlemesi sonucunda Ahıska Türkleri Milli Hareketi zamanla parçalanmıştır. Bu parçalanmanın bir sebebi daha Ahıskalıların liderleri olan Enver Odabaşı ve Yusuf Serverov'un geri dönüşte tutumlarıdır. Bildiğimiz gibi Enver Odabaşı Türkiye'ye göç etme taraftarıyken, Yusuf Sarvarov Gürcistan'a dönülmesi gerektiğini savunmuştur (A. Aydingün, İ. Aydingün, 2015: 59). Bunun neticesinde yaşanan dayanışma ve iş birliği sorununu çözüme kavuşturmak için 18 Mayıs 1990'da daha önce faaliyetini gösteren Kurtuluş İçin Geçici Organizasyon Komitesi "Vatan Cemiyeti"ne dönüşmüştür. Sovyetler Birliği Ahıska Türkleri, Vatan Cemiyeti 25 Şubat 1991 tarihinde SSCB Adalet Bakanlığı tarafından onaylanarak resmen tanındı. Cemiyeti'nin başkanı ise Yusuf Serverov seçilip merkezi (başkanlığı) Moskova'da bulunuyordu. Vatan Cemiyeti'nin kurulmasının ardından RF'nin Krasnodar eyaletinde ve Azerbaycan'da temsilcilikleri açılmıştı (Buntürk, 2007: 254).

1980'lilerin sonuna dek Ahıska Türklerinin vatana dönüş mücadelesinin tek örgütü Vatan Cemiyeti idi. Fakat Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Ukrayna'da değişik adlarla birçok dernek kurulmuştur. Bu derneklerin çoğu Yusuf Serverov'un Gürcistan'a dönme fikrine karşı çıkmaktaydılar. Bundan dolayı Kırgızistan ve Kazakistan'daki dernekler ve Vatan Cemiyeti arasında itibari giderek azalmıştır (A. Aydingün, İ. Aydingün, 2015: 59).

Vatan Cemiyeti kurulduktan sonra 10 Ağustos 1990 tarihinde RF'nin Krasnodar eyaletinde yer alan Soçi iline bağlı Adler şehrinde 3.000'den fazla Ahıskalıların katılımıyla, ilk eylem yapılmıştır. Yapılan miting sonucu ortaya çıkan ortak bildiri, SSCB KP MK Polit Bürosu ve Bakanlar Kuruluna, Birleşmiş Milletlere ve diğer uluslararası kurumlara gönderilmiştir. Gürcü temsilciler; Gürcistan Parlamentosu için düzenlenecek seçimlerin sekteye uğramaması için, yürüyüşte çıkacak muhtemel çatışmaların önünü almak için seçimden sonra 28 Ekim'e kadar ertelenmesi talebinde bulunmuştur. Ve de seçim sonucunda parlamentoda çoğunluğa sahip olurlarsa, Ahıska Türklerinin vatanlarına dönüşlerine izin vereceklerini bildirmiştir. Bu yeni gelişme sonrasında 11 Ağustos'ta eylem sonlandırılmıştır (Buntürk, 2007: 254).

Vatan Cemiyeti, yaptığı ilk eylemde, Ahıska Türklerinin sorunlarını ve sesini dünya kamuoyuna duyurmayı başarmışlardır. Ortaya çıkan her fırsatı değerlendirmeye çalışan

Ahıska Türkleri 11-16 Mart 1991 tarihleri arasında Moskova'ya ziyaret eden Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile görüşmeyi başarmışlardır. Bu görüşme sonucunda Turgut Özal, soruna ilgi göstererek sorunun takipçisi olarak, Ahıskalıların talep ettiği siyasi ve sosyal desteğin karşılanabilmesi için gerekli süreci başlatmıştır (Üren, 2016: 156)

Sovyetler Birliği dağılmadan önce Ahıska Türklerinin Sovyet yönetimine karşı yapılan son protesto eylemi, 1991'in Ağustos'unda gerçekleştirilmiştir. Yedi binden fazla Ahıskalı Moskova Kızıl Meydanı ve Parlamento binasını işgal ederek, gece gündüz eylemlerine devam etmişlerdir. Sovyet yöneticileri ise buna karşın polis gücü kullanarak Ahıska Türklerini otobüslere doldurup, Moskova dışına çıkarmışlardır. Bunun ardından Sovyetlerin dağılmasıyla Ahıska Türkleri, tarihinde belirsiz bir dönem yaşayacaklardır. Sovyetler çökmeden önce ise Ahıska Türklerinin uzun süren mücadelesi sonucunda Sovyetler Birliği, Yüksek Sovyet'i 14 Kasım 1989 beyannamesi, 7 Mart 1991 tarihinde, "sürgüne tabi tutulmuş haklara karşı uygulanmış cezaların haksız ve yasa dışı olduğunun kabul edilmesi ve onların, haklarına iade edilmesi" kabul etmiştir (Buntürk, 2007: 255-256).

2.3.1.3. Mücadelenin Uluslararası Arenaya Taşınması

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, Gürcü tezi daha fazla öne çıkmaya başlamıştır. Gürcü tezini savunanlar arasında Halil Umarov (Güzelishvili) liderliğiyle 1991 Kasımında Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyeti'nin başkent Nalçik yakınındaki Hasanya köyünde Gürcistan desteği ile kurultay düzenlenmiştir. "Sürgündeki Müslüman Meskhiler" adındaki kurultay sonucunda Hısna (Kurtuluş) Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet uluslararası düzeyde kabul edilmiş, "Meskhetian Turks" terimini değil de "Meskhetians" ifadesinin kullanılmasında ısrarcı olmuştur (A. Aydın, İ. Aydın, 2015: 71). Derneğe üye olmak için üç şart konulmuştur: Gürcü olduğunu kabul etme, Gürcü soyadını kabul etme ve ana dilinin Gürcüce ifade etme zorunluğu (Üren, 2016: 156-157).

Hısna Cemiyetin oluşturulması aslında, Gürcistan'ın kendi siyaseti doğrultusunda hareket etmesi ve uluslararası platformlarda da Gürcistan yanlısı görüşleri savunacak bir hükümet dışı örgütlenme olması için idi. Bundan dolayı Gürcistan, Ahıska Türk Derneği'ni kabul edip onun uluslararası düzeyde muhatap alınmasını sağlamıştır. Gürcistan'ın bu hareketinden sonra, başta Vatan Cemiyeti olmak üzere diğer Ahıska Türk örgütlenmelerinin birçok düzeyde dışlanması sağlanmıştır. Çeşitli kaynaklarda Hısna'ya her ne kadar da 10-15 bin

civarında Ahıska Türkü'nün üye olduğu belirtildiyse de gerçekte Hısna, Gürcistan hükümetinin geri dönüşü desteklediği, Kuzey Kafkasya'dan gelmiş birkaç ailenin etrafında toplanan az sayıda Ahıska Türkünün oluşmaktadır (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 71).

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Türk tezini savunan Vatan Cemiyeti, 176 delegenin katılımıyla 20-21 Kasım 1992 tarihinde 1. Kurultayını yaptı. Kurultayda konuşulan konuların arasında son iki yılın faaliyetleri ve gelecek için stratejiler yer aldı. Aynı zamanda kurultayda Vatan Cemiyeti'nin ismi değiştirilip Uluslararası Vatan Cemiyeti oldu. Uluslararası Vatan Cemiyeti'nin şubeleri başta Gürcistan olmak üzere Azerbaycan, Ukrayna ve RF'nin Krasnodar eyaletinde açıldı. Bu gelişmelerle birlikte 1996 yılında Romanya'da yapılan 41. Kongresinde o dönemde kendini daha da güçlendiren Uluslararası Vatan Cemiyeti "Avrupa Hakları Federal Birliği"ne üye kabul edildi (Buntürk, 2013: 91).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, özellikle 1993 yılından itibaren, Gürcistan hükümeti Ahıska Türklerinin geri dönüşünü sağlamak için yavaş yavaş küçük adımlar atmaya başladı. Böylece bir program çerçevesinde yüz öğrencinin eğitimlerini tamamlamak ve Gürcüce öğrenmeleri için Tiflis'e gelmeleri sağlandı. 1994 yılında Gürcistan hükümeti geri dönüşü düzenleyecek bir birim kurdu, fakat bu yapılanma çok az sayıda Ahıska Türküne son derece sınırlı bir yardım sağlayabildi. Bunun neticesinde 1993-1996 yılları arasında, sadece 103 Ahıska Türkü Gürcistan'a geri dönebildi, ancak sürüldükleri köylere yerleşmelerine izin verilmedi (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2015: 69).

Bu dönemlerde, Hısna (Kurtuluş) Cemiyeti üyeleri, sadece Ahıska bölgesine değil, Gürcistan'ın her hangi bölgesine de olsa, göç etmeye karar vermişlerdi. Bunların arasında, bunca zamandır gurbette yaşamaktan bıkan ve ne pahasına olursa Gürcistan'ın sınırları içinde yerleşmek isteyen Ahıskalılar vardı. Fakat daha sonra Hısna Cemiyeti'nde durum gerginleşti. Vatana dönmek için bütün şartları kabul eden Ahıskalıların, Gürcistan hükümeti tarafından Gürcistan'a yerleşmeleri engellendi. Hatta o dönemde olan Zviad Gamsahurdiya hükümeti daha önce Gürcistan'a yerleşen 200 Ahıska ailesini Gürcistan'dan kovdu. 1 Ocak 1992 tarihinde 4 köyde (Ozurgeti ilçesinin Nasakirali ve Narudji, Samtredi ilçesinin Kopitnari ve Haşur ilçesinin Tskhramuta köylerinde) bütün baskılara rağmen 60 aile kaldı. Zviad Gamsahurdiya'nın ölümünden sonra gelen hükümetlerin de Ahıskalılara karşı gereken desteği vermediği ve onlara güvenmediği bilinmektedir. Aynı zamanda Gürcistan Devleti'nin dünya kamuoyuna demokrat imajı vermek ve destek almak için Hısna

Cemiyeti’ni kullandığı ortaya çıktı. Cemiyetin içinde çıkan sıkıntılar sonucunda, Marat ve Klara Barataşvili kardeşler ayrılarak, 1996-1997 yıllarında “Gürcü Muhacirler Birliği”ni ve “Letifşah Barataşvili Fond”nu kurdular (Buntürk, 2013: 257).

Vatana dönüş için verilen mücadeleye rağmen bir türlü gerçekleştirilemediği için Ahıskalılar arasında Türkiye’ye göç seçeneğinin daha kuvvetli şekilde gündeme getirilmesine neden oldu. Bunun neticesinde 1990 ve 1995 yılları arasında Kırgızistan ve Kazakistan’da başta olmak üzere RF, Ukrayna ve Azerbaycan’da Türkiye’ye göçü destekleyen dernekler kuruldu. Derneklerin arasında: Kırgızistan’daki “Osmanlı Türkleri”, Kazakistan’da “Türkiye”, Ukrayna’da “Anadolu”, RF’de “Ümit” ve Azerbaycan’da “Ahıska Türkleri Kültür Merkezi” gibi dernekler yer almaktadır. 18 Kasım 1996 tarihinde, adı geçen dernekler Kırgızistan Bişkek’te Birinci Uluslararası Ahıska Türkleri Kurultayı düzenlediler. Fakat istedikleri sonuçlara varamadıkları için bu derneklerin ömürleri kısa olmuş ve bir süre sonra faaliyetlerine son vermiştir (Yunusov, 2000: 42).

Vatan Cemiyeti ise 6 Mart 1999 tarihinde, başta Azerbaycan olmak üzere diğer Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinden 470 delegenin katıldığı, ikinci kez resmi özel konferans düzenledi. Cemiyetin Azerbaycan’daki üyeleri birçok uluslararası etkinliklerde Ahıska Türklerinin çok sesli savunucuları oldu. Fakat o dönemde Vatan ve Hısna’nın faaliyetleri ve sorunları çözmekteki yetersizliklerinden dolayı Devletler Topluluğundaki bazı Ahıska Türkleri, Türkiye’ye göç etme kararı aldılar. Bu fikir Azerbaycan’da yaşayan Ahıska Türkleri arasında daha fazla kabul gördü (Yunusov, 2000: 883-884).

Uluslararası Vatan Cemiyeti, kuruluşundan sonra, vatana dönüş mücadelesinin uluslararası arenaya taşınmasıyla beraber önemli girişimlerde bulunmuştur. Özellikle, 1997-2000 yılları arasında BM, AB, AGİT gibi birçok bölgesel kurumlara sorunun hem çözümü hem de tanıtılması için çaba sarf etmiştir. Bu dönemde, Gürcistan’ın 29 Nisan 1999’da Avrupa Konseyi’ne üye olması, Ahıska Türklerinin geri dönüş mücadelesinde dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Fakat bu dönüm noktasının Ahıskalı derneklerde yönetim sorunlarının yaşandığı bir döneme denk gelmesi büyük şanssızlık yaratmıştır. Bunun neticesinden ortaya çıkan böyle bir fırsattan Ahıska Türkleri, tam olarak istifade edememiştir (Üren, 2016: 158-159).

Bu dönemde, Türkiye ve Azerbaycan'daki Ahıska dernekleri, Gürcistan üzerinde gerekli baskının oluşması için devreye girmiştir. 29 Haziran-04 Temmuz 2004 tarihleri arasında Ahıska Türk Dernekleri Federasyonu Başbakanlığa bağlı Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) iş birliğiyle Bakü'de, Türkiye ve Azerbaycan'dan üst seviyeli katılımı ile birlikte "Uluslararası Ahıska Türkleri Kurultayı" düzenlenmiştir. Kurultaya, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev ve Türkiye Başbakanı Erdoğan'ın mesajları gönderilip, iki Türk devletinin damgası vurulmuştur (Bayraktar, 2004: 72).

Uluslararası Vatan Cemiyeti'nin etkinliği, 2000'li yılların başından itibaren önemli oranda bir düşüş yaşadı. Özellikle 2007 yılında meydana gelen bazı değişiklikler durumu daha da kötüleştirdi. Cemiyetin yönetiminde meydana gelen değişiklikten sonra eski ve yeni başkanlar arasındaki çatışma yaşayarak, cemiyetten ayrılanlar yeni bir dernek kurdular. Bunun neticesinde, cemiyetin hem kendi hem de uluslararası kamuoyundaki itibarına gölge düşürdüler. Bu süreç içinde Uluslararası Vatan Cemiyeti'nin bünyesinde belirtilen gelişmeler yaşanırken Gürcistan Parlamentosunun 11 Temmuz 2007'de geri dönüş yasasını onaylaması, Ahıskalıların geri dönüş mücadelesinde diğer bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu gelişmeler üzerine Dünya Ahıska Türkleri Birliği'nin (DATÜB) kuruluş çalışmaları başlatılmıştır (Üren, 2016: 159)

3. BÖLÜM

DÜNYA'YA DAĞILMIŞ BİR AZINLIK HALK: AHISKA TÜRKLERİ

3.1. Azınlıklar ve Diaspora Kavramları

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Orta Asya, Orta Doğu ve Balkanlarda sınır değişiklikleri sonrası istikrarın bozulduğu yeni bir döneme girilirken, milliyetçiliğin de yeniden yükseldiği bir süreçte azınlıklar sorunu gündemde daha fazla yer almaya başladı. Aynı zamanda uluslararası ilişkilerde önemli bir sorun olan azınlıklar konusu, 1990 yıllarından sonra sadece bir ekonomik topluluk olmaktan çıkıp siyasi bütünleşmeyi hedefleyen Avrupa Birliği'nin gündemini de meşgul eder oldu. “Birçok, uluslararası kuruluş tarafından standart bir tanım çerçevesinde ele alınarak, somut düzenlemelerle çözümlenmeye çalışılan azınlıklar konusu, resmi çerçevede net bir tanım ve uygulamadan uzak kalmış, dolayısıyla hukuki ve siyasi yaptırımlar ülkelerin kendi iç mevzuatlarındaki tercihlerine göre belirlenmiştir” (Özgün, 2013: 1). Günümüzde, Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen ülkeler için, en başta azınlık haklarına saygıyı kabul etme zorunluluğu vardır.

Azınlık, kavram olarak, belli bir topluluk içinde farklılıklar gösteren ve başat olmayana verilen isimdir. Aslında, azınlık kavramın bugünkü hali, zamanla üstüne yeni nitelikler katılarak ortaya çıkmıştır. Örneğin, önceleri, oylamalarda sayı olarak daha az olanı ifade eden ve Latince küçük anlamına gelen “minor” kelimesinden gelen azınlık kavramı, hala sayısal bir takım siyasal açıklamalarda da kullanılmaktadır.

Kavram özellikle çoğunlukla tipik ilişki içinde olunan hallerde “öteki” biçiminde karşımıza çıkar. Çoğunluk gibi olmamanın bir ifadesi olarak azınlık (minority) kavramı, neden onlar gibi olmadıkları yönünde çoğunluk baskısı ile onlar gibi olmamaları konusunda grup baskıları arasında bir yerde yine sosyal, kültürel ve siyasal tartışmaların odak noktasında kalmaktadır (Ürer, 2003: 11-12).

Türk Dil Kurumu'nun (2011: 216) tanımlamasına göre azınlık, “Bir toplulukta kendine özgü nitelikler bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca azlık, ekalliyet, çoğunluk karşıtı”, olarak geçmektedir. BM İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu tarafından 1949 yılında kabul edilen azınlık tanımı hâlen BM'nin resmî azınlık tanımıdır. Buna göre; “bir toplum içinde sürekli etnik, dil ve dinî geleneklere yahut diğer önemli özelliklere sahip olan, bu özellikleri ile toplumun diğer kesimlerinden

açık olarak ayrılan ve bu özellikleri muhafaza etmek isteyen, hâkim pozisyonda bulunmayan gruplar” azınlıktır. Bu tanımda “vatandaş olma” kriteri yer almamaktadır. Bu nedenle, yabancı işçilerin, göçmenlerin ve sığınmacıların diğer kriterleri karşılamaları durumunda, azınlık olarak kabul edilmeleri mümkündür (Özgün, 2013: 1).

Azınlık kavramı, sosyolojik bakımından, “Bir toplulukta, sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan grup” diye tanımlanabilir. Her durumda şart değil ama pek çoğu durumda “ezilmişlik” kavramını içeren bu tanıma göre eşcinseller, Krişnaya tapanlar, hatta kadınlar bile azınlıktır (Oran, 2001: 67). Hukuksal bakımdan ise, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu Raportörü Francesco Capotorti’nin 1978 yılında hazırladığı “Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities” (Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Çalışma) başlıklı Raporunda yaptığı azınlık tanımında;

- Bir devletin nüfusunun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özellikler taşıyan bir grubun varlığı,
- Bu grubun nüfusunun bütünü içinde sayıca az olması,
- Sayısal azlığı nitelendiren grubun egemen olmayan konumu ve grup üyelerinin devletle vatandaşlık bağı azınlık tanımının objektif ölçütleri;
- Bu objektif ölçütlere uyan grup mensuplarının kendilerine özgü (ayırıcı) özelliklerini/kimliklerini koruma isteği subjektif ölçüt olarak belirlenmiştir (Çavuşoğlu, 1999).

Azınlık kavramı, ilk Ulusal Devlet’in çıkışıyla, yani 16. Yüzyıl’la aynı tarihlidir. Aslında bu zamana kadar azınlık fiilen vardı ama öyle sayılmıyordu. Klasik Çağlarda (Eski Yunan ve Roma’da) yaşayanların arasında çoğu “köle” ya da “Yabancı” idi. Ortaçağ’da ise tutunum ideolojisi din olduğu için Kilise topluma tamamen egemen idi. Bundan dolayı o zamanlarda toplum, din açısından bir bütünlük gösteriyordu. Bunun ardından ilk azınlık kavramı olan “Dinsel Azınlıklar” Reformasyonlar” la doğdu (Oran, 2001: 66). Katolik ve Protestan devletler, 1562’de başlayıp 1598’e dek süren ve tam olarak Vestefalya Antlaşmasıyla ancak 1648’de biten kanlı "din savaşları"yla azınlıklarını koruyacak yöntemler düşündüler. Böylece Avrupa ülkeleri Avrupa’daki dinsel azınlık çatışmalarını bitirdiler. Daha sonra 19.yüzyıla baktığımızda azınlıklar konusunda iki önemli gelişme görmekteyiz. Bunun ilki Fransız devrimi sonrasında "dinsel" azınlıkları korumaktan "ulusal" azınlıkları korumaya geçiş. İkincisi ise Milliyetçilik ilkeleri sonucu ulus-devletin (yani, milleti inşa edebilmek için alt-kimlikleri asimile etmeye girişen devlet türünün) doğuşuna geçiş.

Azınlık grupları ulusal, etnik, dini ve dilsel azınlık olarak tasnif edilmektedirler. Ulusal azınlıklar, bir devlet ülkesinde yaşayan ve orada çoğunluğu oluşturan bir ulusun üyelerinden bazılarının, bir başka devlet ülkesinde azınlık durumunda olmasını, ifade eder. Bir başka deyişle ulusal azınlık, kendisini devletleşmiş bir başka ulusun parçası olarak gören azınlık grubudur. Örneğin Almanya'daki Danimarkalılar” (Tunç: 9). Etnik azınlıklar, Yunanca “ethnos” kelimesinden türetilmiş olup belirli bir grubun ortak kültürünü, geleneğini, dilini, tarihini, dinini veya milliyetini ifade etmektedir. Diğer anlamıyla, etnik azınlıklar ortak bir kökeni paylaşan, çeşitli kültürel, tarihsel ve topraksal bağlardan oluşan kimliklerin özelliklerine sahip, fakat belirli bir siyasal niteliği bulunmayan gruplardır. Aynı zamanda dil, din ve kültürel farklılaşmanın bir yansıması anlamındadır (Pazarcı, 1990: 182). Daha önce bahsettiğim gibi, ilk azınlık kavramı dinsel azınlık idi.

Yeni ve farklı inanç sistemleri doğdukça inananlar önce küçük topluluklar olmuş daha sonra ise bu inançların resmi din olması sonucunda bu defada eski inançtakiler azınlık olmuş ve baskılara maruz kalmışlar. Avrupa’da, azınlık düzenlemeleri öncelikle farklı mezheplere inanan Hristiyanları korumayı amaçlamış daha sonraları Müslümanları ve Yahudileri korumaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır (Arsava, 1993: 56).

Dilsel azınlık ise yaşadığı ülkede toplumun geri kalanının konuştuğu dilden farklı bir dil konuşan grubu ifade etmektedir. Milliyetçilik hareketleriyle birlikte ulusal kimliğin belirlenmesinde ana dili konuşamayanlar azınlık olarak kabul edilmişlerdir. Böylece dilsel azınlıklar ortaya çıkmıştır.

Bir grubun hangi azınlığa dâhil olduğunun tespiti o grubun yararlanacağı azınlık haklarının belirlenmesi açısından önemlidir. Örneğin dilsel azınlıklar sadece dillerin kullanılması ve korunmasına ilişkin haklardan faydalanırken, ulusal azınlıklar dil, din, kültür vb. özelliklerinin yanı sıra ulusal kimliklerin korunması hakkına da sahiptir (Tunç: 9-10).

Baskın Oran (2001: 70) kitabı, azınlıkların oluşmasını, üç olguyla açıklamaktadır. . Birincisi işgal sonrası, bunun örneği Amerika’daki Yerliler, ikincisi evrim sonucu, örneğin Katalanlar, Basklar, hatta Kürtler de, üçüncüsü ise göç sonucu, bu da zorunlu ya da gönüllü olmak üzeredir Azınlık haklarına bakıldığında, azınlıklara verilen negatif hakların (herkese tanınan genel hakların) dışındaki pozitif hakları (dezavantajlı gruba tanınan özel haklar) görülür. Azınlıklara ilişkin uluslararası belgelerde bir azınlık için üç temel hakkın olduğu görülmektedir. Bunun birincisi azınlık grubu olarak var olma hakkıdır.

Bu hak doğal olarak zaten kabul edilmesi gereken bir insan hakkı olup, azınlıkların fiziksel varlıklarının korunması, yani soykırıma, etnik temizliğe uğratılmamaları gibi varlığın ortadan kalkmasına yol açacak herhangi bir eyleme karşı korunmalarını içermektedir. İkincisi, eşitlik ve ayırım gözetilmemesi hakkıdır. Bu hak da esasen insan hakları belgelerinde yer almaktadır. Üçüncüsü, azınlık kimliğinin tanınması ve kimlik unsurlarının yaşatılması, geliştirilmesi hakkıdır (Tunç: 10).

İlk zamanlarda azınlıkların korunması tek taraflı kral fermanları ile düzenlenmekteydi. Daha sonra 17 yüzyıldan itibaren ikili anlaşmalar yolu ile korunmaya alınmış; 19 yüzyıldan sonra da 1815 Viyana Kongresi veya 1856 Paris Antlaşmasında Islahat Fermanı gibi diğer devletlerin onaylandığı ve büyük devletlerin şemsiyesi altında bir koruma şekli gerçekleştirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Milliyetler Cemiyeti'nin ortaya çıkmasıyla uluslararası azınlıkların korunması güvence altına alınmış. Bunun ardından ikinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası'nın ırkçı politikaları ve yaşanan trajedilerden sonra azınlıkların korunması kapsamı daha da genişletilerek sadece ikili antlaşmalar yoluyla koruma yerine tüm ülkeleri kapsayacak şekilde Millet Cemiyetinin çatısı altında ve insan hakları çizgisinde değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonraları azınlıkların korunması Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Avrupa Birliği (AB) gibi ulusla arası örgütler aracılığı ile evrensel olarak denetlenmeye başlanmıştır (Ulugöl, 2009: 28-29).

Günümüzde Ahıska Türkleri hem azınlık grubu olarak hem de bireysel olarak haklara sahiptir. Azınlık grubu kapsamında Ahıskalılar iki hakka sahiptir. Bunun birincisi “var olma hakkı”dır. Bu hak, azınlık olarak yaşayan Ahıskalıların haklarının temelini oluşturmaktadır. Nitekim daha önce de sözü geçen 1948 tarihli “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinde bir “ulusal, dinsel, dilsel ve etnik” açıdan azınlık olarak tanımlanan bir grubun fiziki olarak yok edilmesine yönelik faaliyetler uluslararası suç olarak kabul edilmektedir. Ahıskalıların ikinci hakkı ise “azınlık kimliğinin tanınması ve asimilasyona uğramama hakkı”dır. Bu hakkın korunması, BM'nin Bildirisi'nde yer almaktadır. Bildiri'nin 1. maddesinin 1. fıkrasına göre, “devletlerin, ülkesinde yaşayan azınlıkların varlığını ve ulusal ya da etnik, dilsel ve dinsel kimliklerini koruyacağı ve bu kimliklerin geliştirilmeleri için gerekli şartların oluşmasını teşvik edeceği” belirtilmektedir. Azınlık olarak yaşamak zorunda kalan Ahıska Türkü, ilk önce bireysel olarak ana dilini kullanma, kültüründen yararlanma, özgür ve barışçı ilişkiler kurma ve sürdürme, kendi dinini açıklama ve uygulama haklarına sahiptir (Üren, 2016: 278-282).

Diaspora

Diaspora denildiğinde dünya kamuoyunda ilk akla Yahudi, Ermeni ve Afrikalı göçmenler gelmektedir. Hâlbuki onlardan daha dramatik olaylara maruz kalan ve hala vatan özlemine çeken ve ülkelerine dönememiş olan sürülmüş topluluklar vardır. Bu topluluklar farklı ülkelerde azınlık olarak hayat sürdürmektedirler. Azınlık açısından ise diaspora önemli bir kavramdır. Fırat Yıldız (2014: 394) yazdığı makalesinde diaspora kavramının, azınlık kavramıyla çok benzer anlama sahip olduğunu ve hatta bazen eş anlamlı olarak kullanıldığını söylemektedir. Fakat buradaki azınlık kavramı, diaspora ne kadar da daha eski ve köklü bir kelime olsa da, daha hızlı ilerlemiş bulunmakla yasal ve sosyal tartışmaların, düzenlemelerin, akademik araştırmaların konusu haline gelmektedir..

Diaspora, Türk Dil Kurumu'nun (2011: 655) sözlüğünde: “Herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer; herhangi bir ulusun yurdundan ayrılmış kolu, kopuntu” olarak geçmektedir. Diaspora kelimesi Yunanca “dia” (için, dolayı) ve “sporos” (tohum) kelimelerinden türeyip sağa sola dağılmış/saçılmış tohumlar anlamlarına gelmektedir (Yıldız, 2013: 290). İlk defa bu terim, Babillilerin İ.Ö 586'da, Yahudileri Babil'e sürmeleri sonucu ortaya çıktı. Sonradan ise bu terim anavatanlarından dağılıp gittiği yerde azınlık durumuna düşmüş olan gruplar için kullanıldı (Oran, 2001: 72). Böylece, günümüzde diaspora kelimesi, artık “göçmen”, “vatansız”, “mülteci”, “misafir işçi”, “sürgün topluluğu”, “yurt dışı topluluğu”, “etnik topluluk” gibi terimleri kapsayan daha geniş bir anlambilimsel alana” karşılık gelmeye başladı (Tölölyan, 1991: 4).

Alev Sınar Çılın'a (2004: 2) göre, diaspora kelimesi eskiden göç ve kolonileştirme anlamında kullanılmaktaydı, fakat Yahudilerin ilk sürgünlerinden sonra bu terim olumsuz anlamda kullanılmaya başlandı. Ve böylece günümüzde diaspora, kolektif bir travma, kolektif bir sürgün, sürgünde yaşanan vatan ve yuva hasretine atıfta bulunan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Yukarıda verilen örneklerden anlaşılıyor ki insanın dünya üzerindeki yolculuğu bitmedikçe diaspora olgusu da yaşamaya ve tartışılmaya devam edecektir.

Sosyal bilimciler bir toplumun veya grubun diaspora olarak ifade edilmesi için bazı ölçütleri ileri sürmüşlerdir:

1. “İki ya da fazla yere dağılım
2. Ortak bir anavatan duygusu veya mitolojisi
3. Göç edilen ülkede dışlanma veya yabancılaşma
4. Anavatana dönme isteği
5. Anavatanla devam eden ilişkiler” (Butler, 2008: 191).

Diasporalar, dağıldıkları topraklarda kimliklerini kaybederek asimile olabilirler. Ancak belirtmemiz gerekir ki, yeni dönemle birlikte diaspora milletleri, teknolojik gelişmelerin verdiği avantajla yeni yaşamaya başladıkları ülkelerde kimliklerini kaybedip asimile olma tehdidine karşı daha dirençlidirler (Özocak, 2015). Diğer bir deyişle diaspora, kimliğinden vazgeçmeden isteyerek entegre olmuş bir azınlıktır (Oran, 2001: 72).

Yukarıda bir grubun diaspora olarak ifade edilmesi için örnek olarak verilen bazı ölçütleri gördüğümüz zaman anlaşıyor ki Ahıska Türklerinin toplumu bir diasporadır. Ahıska Türkleri bugün on farklı ülkelerde dağınık olarak hayat sürdürmektedirler. Ne kadar da bu durum vatanlarına dönmeyi engelliyorsa da Ahıska Türklerinin ortak bir anavatan duygusu hiçbir zaman eksilmez. Sürgünden bu yana vatan hasretiyle yaşayan Ahıska Türkleri, vatana dönmek için farklı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ve bu mücadele günümüzde de devam etmektedir.

3.2. Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Ülkeler

1944 yılında sürgüne maruz kalan Ahıska Türkleri Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan’da yaşamaya başlamışlardır. Daha sonra, geri dönüş mücadelesiyle Ahıska’ya yakın olmak için başta, Azerbaycan olmak üzere Kafkasya bölgesine göç sonucu Ahıskalıların daha geniş alana yayıldıkları görülmektedir. Günümüzde Ahıska Türklerinin sayıları ile ilgili verilen rakamlar tamamen tahminidir. Örneğin, bu konuda alan çalışmasını yapan AASM (ECMI) Ahıska nüfusunun 425.000 olduğunu savunmaktadır. Bu iddiaya göre, 137.000’i Kazakistan’da, 100.000’i Azerbaycan’da, 75.000’i Rusya Federasyonu’nda, 35.000’i Türkiye’de, 33.000’i Kırgızistan’da, 22.500’i Özbekistan’da, 11.500’i ABD’de, 10.000’i Ukrayna’da ve 1.000’ise Gürcistan’da yaşamaktadır. DATÜB’e göre, Ahıska Türklerinin toplam sayısı yaklaşık 500.000’dir (Üren, 2016: 165-167). Görüldüğü gibi sayıları 300.000 ile 500.000 arasında tahmin edilen Ahıska Türkleri, yoğun olarak Kazakistan, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Türkiye, Kırgızistan, Özbekistan, Gürcistan, Ukrayna ve

ABD’de yaşamaktadır. DATÜB bu listeye Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni de ekleyerek toplam ülkelerin sayısını 10 olarak vermektedir (Üren, 2016: 167).

Kıyas Aslan (1995: 18-19) 1995 yılında yayınlanan kitabında, Ahıska Türklerinin Rusya ve eski BDT ülkelerinde nüfus dağılımını şu şekilde vermiştir:

Rusya Federasyonu: Varonij Vilayeti 2.343, Arlof Vilayeti 3.780, Kursk Vilayeti 2.478, Kalinin Vilayeti 150, Kaluşkaya Vilayeti 170, Arınburg Vilayeti 208, Piscop 150, Astrahan 450, Stavropol 2.500, Smalininsk 2.113, Volgograd 4.405, Bastof 4.300, Lipetisks 72, Belogaro 4.532, Nolgorot 150, Saratov 350, Krasnodar 10.000, Riyazan 323, Tula 104, Ulenof 163.

Ukrayna: Herson 315, Halkof 108, Nikolayev 217, Donetsk 94.

Azerbaycan: 150.000

Kazakistan: 52.000

Kırgızistan: 31.000

Özbekistan: 20.000

Çeçen İnguş Özerk Cumhuriyeti: 4.200

Karabey Balkar Cumhuriyeti: 5.147

Kuzey Osetya: 523

Kalmuya: 311

Dağıstan: 207

Başkurdistan: 63

Mari: 211

Karabağ Özerk Vilayeti: 133

Moldovya Cumhuriyeti: 106

Gürcistan: 86

Kıyas Aslan’a (1995) göre, Ahıska Türklerinden, sadece 208 bin kişinin pasaportlarında, Türk yazılmıştır. Pasaportlarında farklı millet yazıldığı için gerçek rakam ise 254.319’dur.

Türkiye: Türkiye’ye Ahıska Türklerinin gelişini, üç ana grupta toplamak mümkündür. Birincisi, Ahıska’nın Rus idaresine girmesinden sürgüne kadar değişik vesilelerle göç edenler, ikincisi Sovyetlerin dağılmasından sonra farklı ülkelere göç edenler ve üçüncüsü Ukrayna’da meydana gelen çatışma sonucu Türkiye’ye getirilen Ahıska Türkleridir. Ahıska Rus idaresine girdikten sonra Türkiye’ye göç eden Ahıskalılar, Hatay, Ağrı, Muş ve Iğdır bölgelerine yerleştirilmiştir. Gelenler buradaki toplumla tamamen kaynaşmış olup genelde Ahıskalı olarak tanınmamaktadırlar (Üren, 2016: 193). Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra 1992 yılında TBMM tarafından çıkarılan Ahıska Türklerinin Kabulü ve İskânına Dair

Kanun'la 1993 ve 1994 yıllarında yaklaşık 150 aile Iğdır'a getirilerek burada iskân edildi. Fakat daha sonra 1994 yılından itibaren serbest göç şeklinde Türkiye'deki Ahıska Türklerinin sayısı hızla artmıştır. Günümüzde Türkiye'de yaşayan Ahıska Türklerinin sayısı 40.000 ile 60.000 arasında tahmin edilmektedir (Demiray, 2012: 881). Türkiye'ye gelenler, başta Bursa olmak üzere İstanbul, Kocaeli, İzmir, Antalya, Aydın ve Çanakkale illerinde yaşamaktadırlar. 2014 yılında Rusya'nın Kırım ihlali sonrasında Ukrayna'nın doğusunda meydana gelen Rus ve Ukrayna kökenliler arasında yaşanan ayrılıkçı çatışmalar ve buna Rusya'nın müdahalesi, bölgede yaşayan Ahıska Türklerini yeni bir facianın eşiğine getirmiştir. Dışişleri Bakanlığının teklif ile Ukrayna'nın Rusya sınırında olup yoğun çatışmaların devam ettiği Donetsk vilâyetinde yaşayan Ahıska Türklerinden 677 ailenin 2015 yılı içinde Türkiye'ye getirileceğine dair bir karar çıkmıştır (Zeyrek, 2015: 11). Daha önce 1992 yılında kabul edilen 3835 Sayılı Ahıska Türklerinin Kabulü ve İskânına Dair Kanun'a dayalı olarak alınan karar, Resmi Gazetenin 17 Mayıs 2015 tarihli sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Akpınar, 2016: 336). Bunun ardından ilk göçmen grubu 25 Aralık 2015 tarihinde 439 kişilik 116 aileden oluşan ilk katile Türkiye'ye gelmiş, Erzincan'ın Üzümlü ilçesine yerleştirilmiştir. Belirli periyotlarla devam eden göçler sonucu toplam dört katile olarak 1735 Ahıska Türkü Ukrayna'dan Türkiye'ye getirildi. Son dördüncü katilede getirilen 529 kişiden ancak 40 Ahıskalı, Bitlis'in Ahlat ilçesine yerleştirildi (Anadolu Ajansı, 2016). Göçün ve iskânın plânlaması ve organizasyonundan tamamen Türkiye Cumhuriyeti Devleti sorumludur.

Kazakistan: Günümüzde en çok Ahıska Türkü'nü barındıran ülke konumunda bulunmaktadır. 1944 yılında Ahıska Türklerinin % 32'sine karşılık gelen yaklaşık 30.000'i Kazakistan'a yerleştirilmiştir (Bugay, 1994: 17-18). Stalin'in ölümünden sonra, 1957 yılında sıkıyönetim kalkması, Ahıska Türklerine serbest dolaşın hakkının verilmesi, bir kısmının Azerbaycan tarafından kabul edilmesi ve Kazakistan'da Ahıska Türklerinin sayısı azalmış olsa dahi, Fergana olayları sırasında, Özbekistan'dan yeniden göç ettirilen Ahıska Türklerinin, yaklaşık 20.000'inin daha Kazakistan'a gelmesiyle, bu ülkedeki Türk nüfusu daha da artmıştır (Demiray, 2012: 881). Günümüzde Ahıska Türklerinin büyük bir kısmı Güney Kazakistan'da başta olmak üzere, Almatı, Canbul, Kızıl Ordu ve Çimkent vilayetlerindeki köylerde yaşamaktadırlar. Kazakistan'da resmi kayıtlara göre Ahıska Türklerinin sayısı 90 bine yakın, fakat gerçekte 200 binin üzerindedir (Bayniyazov, 2014: 298). Kazakistan'da, Ahıskalıların çoğunluğu tarım, ticaret ve hizmet sektörlerinde çalışmaktadır. Burada yaşayan yerli halk, Ahıskalıları çok çalışkan ve üretken bir grup

olarak görmektedir. Ekonomik açısından diğer ülkelerde yaşayanlara göre Kazakistan'da yaşayan Ahıskalılar refah seviyelerinin daha iyi durumda olduğu görülmektedir (Üren, 2016: 180).

Azerbaycan: 1957 yılında Sovyetler Birliği döneminde çıkarılan seyahat ve iskân serbestliğine dair kararnamenin ardından yaklaşık 25-30.000 Ahıska Türkü, Orta Asya Cumhuriyetlerinden Azerbaycan'a göç etmişlerdir. Göç edenler özellikle, Mugan bölgesinde Ahıska'daki köy isimleriyle yeni yerleşim birimleri kurmuşlardır. Daha sonra 1989 yılında Fergana olayları sırasında 48-52.000 arasında Ahıskalı Özbekistan'dan Azerbaycan'a yerleşmiştir (Üren, 2016:177) Bunlar da daha çok Arran bölgesindeki Saatlı, Sabirabad ve Salyan idarî bölgelerine yerleştirilmiştir. Özbekistan'dan göç edenlerin bir kısmı, Dağlık Karabağ bölgesine yerleştirilmiş ve bunların arasında 1992 yılındaki Ermeni-Azerbaycan çatışmalarında, özellikle Ermenilerin Hocalı'daki katliamlarında hayatını kaybedenler olmuştur (Üren, 2016: 177). Ahıskalıların yerleştikleri bölgelerle birlikte günümüzde Bakü, Gence, Haçmaz, Deveçi, Oğuz, Gebele, İsmayılı, Şamahı, Beylegan gibi yerleşim birimlerinde de Ahıska Türkleri bulunmaktadır (Demiray, 2012: 882). Azerbaycan'da yaşayan Ahıskalıların toplam nüfusu ise 100-130.000 arasında tahmin edilmektedir.

Rusya Federasyonu: 1957 yılında sıkıyönetimi uygulaması kaldırıldıktan sonra Ahıskalılar vatanlarına daha yakın olmak için Sovyetler Birliğine ait Kuzey Kafkasya bölgesine yerleşmeye başlamışlardır. Bu kapsamda 1969'lı yıllarda Ahıskalıların ilk yerleştikleri yer, Kabardey Balkar Özerk Cumhuriyeti olmuştur. Daha sonra, özellikle 1980'li yıllarında Orta Asya'dan gelen Ahıskalılar Krasnodar ve Stavropol eyaletlerinde yerleşmiştir (Üren, 2016: 173). Genel olarak, Rusya'nın 30'a yakın idari yerleşim biriminde Ahıska Türkleri yaşamaktadır. En fazla bulundukları yerleşkeler ise Krasnodar, Stavropol, Rostov, Nalçik, Belgorad, Tula, Kursk, Smolensk ve Moskova'dır. Böylece RF'da yaşayan Ahıskalıların toplam nüfusu yaklaşık 85.000'dir (Seferov, Akış, 2008: 403). Fergana olaylarından sonra Rusya'ya gelen ve özellikle Krasnodar bölgesinde yaşayan Ahıskalılar Rusya vatandaşlığına kabul edilmediğinden kimliksiz ve vatansız halde, yerel yönetimlerin ve halkın baskı ve tacizleri ile karşı karşıya kaldıkları için, ABD'ye göç etmek zorunda kalmışlardır (Demiray, 2012: 881-882).

Kırgızistan: Günümüzde Kırgızistan'da Ahıska Türklerinin toplam kişi sayısı 50.000 civarındadır. Bölgelere göre dağılımı ise şu şekildedir: Oş ilinde 1.200 insan, Celalabad

ilinde 2.500 insan, Talas ilinde 2.500 insan, Issık Göl ilinde 800 insan, Batken ilinde 500 insan, Bişkek şehri ve Çüy ilinde 32.000 insan yaşamaktadır (Reşad Şamilov, 2014: 263). Kırgızistan'da yaşayan Ahıskalılar iki farklı bölgeden gelerek yerleşmiştir. İlk gelen grup, 1944 yılında Ahıska'dan sürgün edilen grup, diğeri ise Fergana olaylarını sonucunda Özbekistan ve Kırgızistan'ın değişik bölgelerine yerleşen gruplardır (Pentikainen, Trier, 2004: 25).

Özbekistan: Fergana olaylarından önce Özbekistan en yoğun Ahıska Türklerinin yaşadığı bir ülke konumundaydı. Ahıska Türklerinin nüfusun büyük çoğunluğu, sürgün sırasında bu ülkede iskân ettirilmiştir. Sürgün edilenler başta Fergana ve Taşkent olmak üzere Namangan, Andican, Sırderya, Buhara ve Semerkant gibi şehirler çevresine yerleştirilmiştir (Demiray, 2012: 882). 1957 yılında Ahıska Türkleri üzerinden kaldırılan sıkıyönetim uygulamasından sonra Özbekistan'daki Ahıska Türklerinin bir bölümü Azerbaycan'a ve Rusya'nın Kafkasya bölgesine göç etmiştir. Fergana olaylarından önce bu ülkede toplam 140 bine yakın Ahıska Türkü yaşamaktaydı, fakat Fergana olaylarından sonra bu rakam 25.000 düşmüştür (Seferov, Akış, 2008: 404). Diğer ülkelere göre Özbekistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin büyük çoğunluğu şehirlidir. Bu nüfusun da büyük bir kısmı Taşkent şehri ve çevresinde yaşamaktadır. Şehirlerde yaşayanlar genel olarak ticaretle uğraşmaktadır (Üren, 2016: 183).

Ukrayna: Ahıska Türklerinin nüfusu, bu ülkeyi diğer ülkelerle kıyasladığımız zaman daha azdır. Ukrayna'ya, ancak Fergana olaylarından sonra Ahıska Türkleri tarafından göç olmuştur. Böylece, bu ülkede Ahıskalıların nüfusu 10-12.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir (Seferov, Akış, 2008: 404). 1989-1991 yılları arasında Ukrayna'ya göç eden Ahıskalılara "Ukrayna Vatandaşlık Kanunu"nun 1991 yılında yürürlüğe girmesiyle bu tarihten itibaren doğrudan vatandaşlık hakkını elde etmişlerdir (Ünal, 2016: 189). Ahıskalılar çoğu Kırım'da olmak üzere Donetsk, Harkov, Kherson şehirleri ve çevresinde hayat sürdürmektedirler (Demiray, 2012: 882). Ukrayna'ya ilk geldiklerinde tarım işçisi olarak çalışan Ahıskalıların, günümüzde de geçim kaynakları tarımcılıktır.

Amerika Birleşik Devletleri: Fergana olaylarından sonra Rusya Federasyonu içindeki Krasnodar bölgesine getirilen Ahıska Türkleri, vatandaşlığa alınmadan ve her türlü haktan mahrum olarak zor şartlar altında yaşadıkları sonradan, 2004 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri tarafından kabul edilmeye başlamıştır. Göç sonrası ABD'de yaklaşık 11.500 Ahıska Türkü yerleştirilmiştir (Üren, 2016: 191). Hatta göç edenlerin sayısı ile ilgili "Bizim

Ahıska” (2011: 11) dergisinin, şimdi Arizona Eyaleti’nde yaşamakta olan Mürseloğlu Server Işıkgil ile yapılan mülakatta, 2004-2006 yılları itibarıyla Amerika’ya 12,421 kişi geldiğini, bu sayının 2007 yılında 14,667’ye çıktığını ifade etmiştir. Amerika’daki Ahıska Türkleri 33 eyalette ve Columbia bölgesinde dağınık olarak yaşamaktadır. Burada ağırlıklı olarak Pennsilyvania, Washington, Illionois ve Kentucky’de yaşayıp teknisyen, bahçıvan, şoför, kapıcı, hademe ve işçi olarak hizmet sektöründe çalışmaktadır (A. Aydıngün ve İ. Aydıngün, 2014: 133).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC): Ahıska Türkleri 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ardından önce Anadolu’ya sonra ise 1974’ten sonra Kıbrıs’a göç etmişlerdir. Günümüzde Kıbrıs’ta 500 Ahıska Türkü yaşamaktadır (Üren, 2016: 192).

Gürcistan: Gürcistan’da çok az sayıda Ahıska Türkü yaşamaktadır. Ahıskalılar, ancak 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren sürgün edildiği yerlere gelerek Gürcistan’a yerleşmeye başlamışlardır. Gürcistan’da yaşayan Ahıska Türklerinin sayısı konusunda kesin bir rakama ulaşmak mümkün değildir. Mustafa Üren (2016: 171) kitabında başka yazarların örneklerini vererek şöyle açıklama yapmaktadır:

2005 yılı verilerine göre, toplam rakamın 755’e ulaştığı görülmektedir. Tiflis’teki Uluslararası Vatan Cemiyeti Başkanı İsmail Moridze, 2009 yılı itibarıyla rakamın 1.500 olduğunu belirtmektedir. Ahıska Türkleri konusunu da kapsayan bir proje için bölgede alan çalışmasını yapan Aydıngün ve Asker, Gürcistan’da resmi rakamlara göre 1.500, gayri resmî rakamlara göre ise 3.000 civarında Ahıskalıların yaşadığını iddia etmektedir (Üren, 2016: 171).

3.3. Ahıska Türklerin Kurdukları Dernekler ve DATÜB

Sovyetler Birliği dağılmadan önce Ahıska Türklerinin vatana dönüş hareketinin tek örgütü Vatan Cemiyeti idi. Fakat 1990’lardan itibaren Ahıska Türklerinin yaşadığı Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Ukrayna ve Rusya’da değişik adlarla dernekler kurulmuştur. Bu derneklerin çoğu Yusuf Serverov’un Gürcistan’a dönme fikrine karşı çıkmaktaydılar.

1990 ve 1995 yılları arasında Kırgızistan ve Kazakistan’da başta olmak üzere RF, Ukrayna ve Azerbaycan’da Türkiye’ye göçü destekleyen dernekler kurulmuştur. Kırgızistan’daki “Osmanlı Türkleri”, Kazakistan’da “Türkiye”, Ukrayna’da “Anadolu”, RF’de “Ümit” ve

Azerbaycan’da “Ahıska Türkleri Kültür Merkezi” gibi dernekler, bunlardan bazılarıdır. Fakat bu derneklerin ömürleri kısa olmuş ve bir süre sonra faaliyetlerine son vermiştir.

Kırgızistan’da Maksut İzzet başkanlığında kurulan As-Türk Cemiyeti büyük destek alarak 2 Kasım 1996’da Bişkek’te ve 15 Kasım 1996’da Ankara’da 1. Uluslararası Ahıska Türkleri Kurultayı’nı düzenledi. Yapılan kurultay sonucunda Maksut İzzet başkanlığında Uluslararası Ahıska Türkleri Federasyonu’nun kurulması ilan edilmiştir. Fakat bu federasyon ekonomik nedenlerden dolayı faaliyetlerini sürdürememiştir (Buntürk, 2007: 258). Günümüzde Kırgızistan’da, Ahıska Türkleri arasında dayanışmayı sağlamak için iki dernek mevcuttur. 1989 yukarıda adı geçen Maksut İzzet (aynı zamanda derneğin ilk başkanı olmuştur), Muhiddin Şamilov, Omer Hmaladze ve Emil Gamidov tarafından “Kırgızistan’da Ahıska Türkleri Derneği” kurulmuştur. Derneğin şubeleri Celal Abad, Oş ve Talas’ta mevcuttur. Derneğe bağlı olarak teşkil edilen kadın ve gençlik kolları ile folklor grubu faaliyetlerine devam etmektedir. Derneğin илпәтлә başkanı ise 25 Aralık 2012 tarihinde seçilen Raşad Şamilov’dur (Kırgızistan’da Ahıska Türkleri: 12). Kırgızistan’da bulunan diğer dernek ise “BDT Ülkelerinin Uluslararası Ahıska Türkleri Federasyonu”dur. Adı geçen iki derneğin de asıl amacı Ahıska Türklerinin Kırgızistan’dan göç ederek Türkiye’ye yerleşmelerini sağlamaktır (Pentikainen ve Trier, 2004: 29).

Özbekistan’da, Ahıska Türkleri arasında iş birliği sağlamak amacıyla 1991 yılında Buhara’da daha sonra 1992 yılında ise Taşkent’e “Türk Kültür Merkezi” kurulmuştur. 1997 yılında bu iki kurum birleşip “Türk Ulusal Kültür Merkezi” adıyla devam etmiştir. Merkezin başta Semerkant olmak üzere Buhara, Sır Derya ve Namangan’da şubeleri mevcuttur. Adı geçen merkezinde tiyatro topluluğu ve müzik grupları faaliyette bulunmaktadır. Aynı zamanda Türkçe dil eğitimi de verilmektedir (Üren, 2016: 185)

21 Haziran 2009 tarihinde Ahıska’da, DATÜB girişimi ve desteği ile Gürcistan’daki Ahıska Türkleri Derneği (Vatan Cemiyeti) tarafından, bölgede yaşayan Ahıskalılara öncelikle hukuk, sağlık gibi alanlarda destek vermeyi amaçlayan yeni dernek şubesi açılmıştır (İbrahimoglu, 2009). Gürcistan’da Gürcü tezini savunan Hısna Cemiyeti 1999 yılına kadar faaliyetlerini devam ettirmiştir. Bunun asıl nedeni ise Hısna Cemiyeti içindeki bölünme ve ayrılmalardır. Ekişmeler sonucu, Marat ve Klara Barataşvili kardeşler ayrılarak, 1996-1997 yıllarında “Gürcü Muhacirler Birliği”ni ve “Letifşah Barataşvili Fond”nu kurdular. Aynı zamanda 1997 yılında Klara Barataşvili tarafından diğer bir “Ana Vatan Birliği” faaliyete

geçirilmiştir (Buntürk, 2013: 257). Günümüzde ise Gürcistan'da üç dernek faaliyetlerini sürdürmektedir. Bunlar: Gürcü Muhacirler Birliği, Ana Vatan Birliği ve 2010 yılında kurulan Sürgün Edilmiş Genç Mesketler Birliği (Üren, 2016: 172)

Rusya'da esas bir örgüt ise Uluslararası Vatan Cemiyeti'dir. Fakat kurucu başkanı Yusuf Serverov'un 2003 yılında ölümünden sonra cemiyet ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Uluslararası Vatan Cemiyetin şubeleri Voronej vilayeti, Krasnodar ve Stavropol eyaletinde bulunmaktadır. Bununla birlikte Tataristan'ın başkenti Kazan'da 2004 yılında Ahıska Türkleri Derneği kurularak Tataristan Özerk Cumhuriyeti Millî Kültür Dernekler Birliği bünyesinde faaliyetlerine başlamıştır (Üren, 2016: 176)

Kazakistan'da 1991 yılında Doç. Dr. Tefik Aşimoğlu Kurdaev tarafından Ahıska Türkleri Türkiye Kültür Merkezi kurulmuştur. Bu merkezin asıl amacı ise Türk-Kazak dostluğunu güçlendirmek ve aynı zamanda Ahıska Türklerinin problemlerine çare bulmak ve gelenek, göreneklerini korumaktır. Ahıska Türkleri Türkiye Kültür Merkezi'nin merkezi ise Almatı'dadır. Şubeleri Çimkent, Cambul, Türkistan ve Merke şehirlerinde faaliyetler sürdürmektedir (Buntürk, 2016: 416). 1996 yılında adı geçen merkezin, alınan bir kararla, Ahıska Türk Milli Kültür Merkezi olarak adı değiştirilmiştir. 1997 yılında adı geçen merkezin sorumluluğu altında Ahıska isimli haftalık bir gazete çıkarılmaktadır. Bu gazete Ahıska Türklerini ilgilendiren konuları ve bunu dışında Kazakistan'ın güncel siyasi konularını ele alarak, Türkçe, Rusça ve Kazakça yayın yapmaktadır. Kazakistan'da bunun dışında Vatan Cemiyeti adında bir dernek faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu dernek ise, vatan Ahıska'ya geri dönüşü koordine etmektedir (Üren, 2016: 182).

Ukrayna'da 1993 yılında Ahıska Türklerinin Vatan Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin amacı ise Ukrayna'daki Ahıska Türklerinin gelenek, göreneklerini korumaktır (Seyfeddin Buntürk, 2016: 420). Aynı zamanda bu amaçların diğer hedefi ise Ukrayna'da yaşayan Ahıska Türklerinin sesini, hem Türkiye'ye hem de dünyaya duyurmaktır. Vatan Cemiyeti'n başkanı, Ukrayna cumhurbaşkanına doğrudan bağlı olan Ulusal Azınlıklar Konseyi'nin üyesidir (Üren, 2016: 190).

Vatana dönüş mücadelesini sürdürmek amacıyla sürgünlerin yıl dönümü olan 14 Kasım 2011'de KKTC Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği resmi faaliyetlerine

başlamıştır. Dernek 2011 yılında üyelik için DATÜB'e başvurup üye olmuştur. Bu tarihten itibaren DATÜB ve dernek yakın temas içinde faaliyetlerini sürdürmekteler (Beyoğlu, 2012)

Krasnodar olaylarından sonra Amerika'ya göç eden Ahıska Türkleri arasında dayanışmayı sağlamak için Şikago'da Türk Kültür Merkezi açılarak faaliyete başlamıştır. 2005 yılında Pensilvanya'nın Lanchaster şehrinde Amerikalı Türkler Vakfı hizmete girmiştir. 30 Kasım 2012 tarihinde Deyton şehrinde Ahıska Türk Kültür Merkezi resmen açılmıştır. ABD'de yaşayan Ahıska Türklerini tek yönetim altında toplayacak cemiyet, tek tüzük, tek isim ve birlik halinde faaliyette bulunmak amacıyla Vatan Ak ve Hak Cemiyeti kurulmuştur. DATÜB'e üye olan bu cemiyet, faaliyetlerini devam ettirmektedir (Üren, 2016: 192). Amerika'nın hemen hemen tüm eyaletlerinde dağınık olarak yaşayan Ahıska Türklerini, örgütlü bir toplum haline getirmek, kurulmuş ve kurulacak dernekleri bir çatı altında birleştirmek, aidiyet duygularını pekiştirerek bir takım sivil gruplarca istismar edilmelerine engel olmak, millet değerlerine bağlı ve inançlı nesiller yetiştirmek amacıyla Ahıska Türkleri Amerikan Konseyi 20 Ocak 2015 tarihinde kurulmuştur. 20 Haziran 2015'e kadar Konsey Geçici Başkanı İslam Shakbandarov yönetiminde çalışmış, bu tarihten itibaren Konseyin başkanı Aydın Mamedov'dır. Aydın Mamedov'a göre:

Konsey kurulmadan önce Ahıska Türklerine ait ve yönetimi Ahıska Türklerince yürütülen iki derneğimiz vardı. Bu derneklerimiz finansmanı Diyanet Vakfınca sağlanan Ohio Dayton'daki Ahıska Türkleri Derneği ve Finansmanı Ahıska Türklerince sağlanan Kentucky Louisville'deki Ahıska Türkleri Derneğidir. Özellikle vurgulamak isterim ki; bu iki derneğimiz Ahıska Türklerinin uç gruplarca tahakküm altında bırakılmasına ve sömürülmesine karşı kurulmuştur (Doğruak, 2015).

Azerbaycan'da 1993 yılından itibaren Vatan Cemiyeti resmi bir sivil toplum örgütü olarak faaliyetler göstermektedir. Cemiyet'in şubeleri Gence, Saaatli ve Sabirabad başta olmak üzere Ahıska Türklerinin yaşadığı bütün ilçelerde vardır. Cemiyet'in asıl amacı, vatan Ahıska'ya geri dönmektir. 19 Şubat 2011 tarihinde itibaren Ahıska Türkleri Vatan Cemiyeti DATÜB'e üye olmuştur (Üren, 2016: 179).

Türkiye'de yaşayan Ahıskalıların dayanışmasını sağlamak ve yeni gelen Ahıska Türklerine yardım etmek amacıyla çok sayıda Ahıska Türkü Derneği kurulmuştur. Böylece 1997 yılında İstanbul'da "Ahıskalılar Vakfı" kurulmuştur. Vakıf faaliyetlerini günümüzde de sürdürmektedir. Vâkıfın amacı ise dünya genelinde bulunan bütün Ahıska Türklerini kucaklamak, dertlerine çareler aramak, maddi ve manevi yönden destek olmaktır.

“Ahıskalılar Vakfı” tarafından yayınlanan “Ahıskalılar” dergisi yayınlanmaktadır (Özfatura, 2006). Türkiye’ye okumak için gelen lisans ve yüksek lisans öğrenciler tarafından 29 Eylül 2000 tarihinde, Ahıska Türklerinin sosyal, kültürel ve eğitim sorunlarıyla ilgilenmek amacıyla “Ahıska Türkleri Eğitim ve Sosyal Yardımlaşma Derneği” kurulmuştur. Adı geçen dernek tarafından “Ahıska” adlı dergi yayınlanmaktadır. Türkiye’de en büyük derneklerden biri Bursa’da faaliyetlerini sürdüren “Ahıskalı Göçmen Türkleri, Kültür ve Yardımlaşma Derneğidir. 2001 yılında kurulan dernek faaliyetlerine halen burada devam etmektedir (Üren, 2016: 195).

Mart 2015 tarihinde “Akdeniz Ahıskalı Türkler Birliği Derneği” (AKATÜB) kurulmuştur. AKATÜB’ün merkezi Antalya’da bulunmaktadır. AKATÜB, Türkiye’ye ve özellikle Akdeniz Bölgesi’ne iskânlı veya iskânsız göç etmiş, eden ve göç edecek olan, Türkiye’ye göçmen (muhacir) statüsünde kabul edilmiş ve edilecek olan Ahıskalı Türklerin (Ahıska Türklerinin; Ahıskalıların) her türlü sosyo-ekonomik, hukuki, maddi, manevi, insani, sağlık, barınma, yerleşme, iş bulma, eğitim, bilgisel, kültürel ve diğer sorunlarıyla ve ihtiyaçlarıyla ilgilenmek, bu konuda çalışmalar yapmak ve yardımcı olmak ve toplum içindeki yardımlaşmayı, dayanışmayı, birliği ve beraberliği sağlamak ve geliştirmek amacı ile kurulmuştur (AKATÜB). Bursa’da çeşitli adlar altında kurulan derneklerin üçü "Bursa Birleşik Ahıska Türkleri Derneği" altında birleşme kararı almıştır. Dağınık halde bulunan Bursalı Ahıska Türklerini birleştirmeye hedefleyen dernek 21 Ağustos 2016 tarihinden itibaren faaliyetlerine başlamışlardır (İHA, 2017).

Ahıskalı Türkleri tarafından Türkiye’de faaliyetlerini sürdüren dernekler iki federasyon çatısı altında toplanmıştır. İlk olarak Aralık 2003 tarihinde Ankara’da Uluslararası Ahıska Türk Dernekleri Federasyonu kurulmuştur. Fakat adı geçen federasyonun ömrü uzun olmamış ve 2007 yılında faaliyetlerine son vermiştir. İkinci federasyon ise Ahıskalı Türklerinin yoğun yaşadığı Bursa şehrinde Ahıska Türk Dernekler Federasyonu adıyla Ağustos 2003’te kurulmuştur. Adı geçen federasyon kapanmadan önce “Bizim Ahıska” dergisi yayınlamaktaydı. Günümüzde ise bu dergi bağımsız olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (Üren, 2016: 195-196).

Türkiye’de Ahıska Türklerine ait en önemli dernek, hiç şüphesiz DATÜB’dür. “Dünya Ahıska Türkleri Birliği Genel Merkezi İstanbul’da olmak ve Uluslararası faaliyette bulunmak üzere, Dışişleri Bakanlığının görüşüne dayanan İçişleri Bakanlığının 12.05.2015

Tarihli ve 1974 Sayılı yazısı üzerine, 3335 Sayılı Uluslararası nitelikteki teşekküllerin kurulması hakkında kanunun 1. Maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 24.05.2010 Tarihinde Kurulmasına karar verilmiştir”. Kuruluş amacı ise dağınık bir şekilde farklı ülkelerde hayat sürdüren Ahıska Türklerinin kurdukları sivil toplum örgütlerini koordine etmek ve birlikte hareket etmelerini sağlamak. Aynı zamanda vatanlarına dönmesi için gerekli projeler oluşturmak üzere yurt içinde ve yurt dışındaki dernek, cemiyet, vakıf, federasyon ve konfederasyonlarla teknik işbirliği, bilgi alışverişi ve geri dönüşü engelleyen faktörleri gidermek için bir sivil toplum kuruluşu olarak dostane girişimlerde bulunmak. Ahıska Türklerinin yaşadıkları ülkelerde ekonomi, sanat, edebiyat, kültür ve insan hakları alanlarında daha etkin olmalarını sağlamaya dönük bilgi alışverişi ve işbirliğine imkân hazırlamak, teşvik etmek, çıkarlarını belirlemek ve korumak. Ahıska Türklerinin, 1944 yılında uğradığı sürgünü dünyaya duyurmak için gerekli faaliyetlerde bulunmak (DATÜB). Dünya Ahıska Türkleri Birliği Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Gürcistan, ABD, KKTC ve Türkiye olmak üzere 10 ayrı ülkedeki liderlerin vardıkları uzlaşma sonucu kurulmuş küresel bir STK’dır. 72 yıllık vatana dönüş mücadelesi DATÜB öncülüğünde devam etmektedir” (Özkoşar, 2014).

DATÜB Başkanı Ziyatdin Kassanov kurulan birliğin üç önemli ve temel stratejilerinden bahsetmektedir:

1. Ahıska Türklerine Gürcistan’daki topraklarına dönüş yollarını açmak. Dönmek isteyenlerin, dönüşünü gerçekleştirmek, dönmek istemeyenlerin ise Gürcistan’daki haklarını alabilmek.
2. Günümüzde farklı ülkelerde yaşayan Ahıska Türklerinin hayali, Türkiye’de yaşamaktır. Bu insanlar Türkiye’ye gelirken DATÜB bunu planlı ve programlı yapmaya çalışmak.
3. Yaşadığı ülkede kalıp dönmek istemeyen Ahıska Türklerine her konuda yardımda bulunmak. İster iş konusunda, ister o ülkedeki sosyal hakları konusunda her türlü sıkıntılarında yanında olmak (Ajans Ahıska, 2017)

Aynı zamanda Türkiye’de lisans, yüksek lisans ve doktora gören öğrenciler Ahıskalı Gençler Birliği’ni kurmuştur. Ahıskalı Gençler Birliği’nin iki gayesi vardır. Birincisi, kutsal davaları olan Ahıska’ya sahip çıkma, ikincisi ise, Ahıskalı Gençler’ in sorunlarıyla ilgilenmektir.

3.4. Vatan Kavramı Ve Günümüzde Vatana Dönüş Mücadelesi

Arapça kökenli olan vatan kelimesi sözlükte: “Bir kimsenin doğduğu ve yaşadığı, siyasal ve duygusal yönden bağlı olduğu toprak parçasını; ruhun özlemini duyduğu asıl ve gerçek âlemi ifade eden sosyoloji, siyaset ve tasavvuf terimi”, manasına gelir (TDK, 563). Türk kaynaklarında vatan yerine yurt, toprak, mülk, memalik-i mahrusa, memalik-i şahane kullanılmaktadır. Batı dillerinde ise home, homeland, country, fatherland, motherland kelimeleri vatan karşılığı olarak kullanılmaktadır (Keskin, 443).

Kırım Türklerinin bağımsız bir millet olarak anavatanlarında yaşamaları için mücadele etmiş bir şair olan Şakir Selim’in şiirlerinde vatanla ilgili şu açıklama görülmektedir: “Vatan karnın doyduğu yer değildir. Vatan verdikleriyle, vermedikleriyle, hüznüyle, sevinciyle her yönüyle vatandır. Bir yere güzel olduğu için, bereketli olduğu için vatan denilmez, denilemez. Vatan her yönüyle benimsenir, kalp her ne olursa olsun onun için atar” (Baydar, 2012: 82). Yuzun Zeyrek’in (2011: 4) Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu ile yapılan müracaatta:

Ahıska Türkleriyle tanıştınız mı? Aynı acı kaderi yaşamış kardeş topluluklar olarak Ahıskalılarla ilgili gözlemleriniz nelerdir”? Sorusuna: “Evet, çok iyi biliyorum; Sovyet zamanında Ahıskalılarla sıkı bağlarımız vardı. Fakat ne yazık ki onların millî hareketi bizim kadar kuvvetli olamadı. Belki yanılıyorum ama benim görebildiğim kadarıyla onlar vatana dönmekten ziyade Türkiye’ye yöneldiler. Tabii ki, bu onların tercihi. Türkiye iyi ama bize göre herkesin kendi vatanı her şeyden önce gelir, şöyle bir cevap görülmektedir (Zeyrek, 2011: 4).

Yukarıda verilen açıklamalardan anlaşılıyor ki Kırım Tatarları için vatan her zaman Kırım idi. Aydınğün’ün (2014: 143) kitabında Ahıska Türkleri için en azından üç farklı vatan olduğu iddia edilmektedir. Bunlardan birincisi tabi ki de, bazı Ahıska Türkleri için doğdukları yer, bazıları için ise ata dede toprakları olan Ahıska; ikincisi, çoğunun doğup büyüdüğü eski Sovyet cumhuriyetleri; üçüncüsü ise Türkiye’dir. Yazara göre, Ahıska Türkleri bunlardan sadece birini vatan olarak benimsiyor demek zordur, çünkü her üçü de Ahıskalılar için farklı önem taşımaktadır. Örneğin, Ahıska tarihsel ana vatandır ve buradaki vatan kavramının Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçası olan Ahıska’daki köyleri ifade eder.

Ahıskalıların bir kısmı için vatan, doğdukları arkadaşlarının, komşularının bulunduğu, eğitim aldıkları, çalıştıkları, düzenini, sistemini bildikleri ülkelerdir. Bu kategoriye giren

kişiler özellikle iyi eğitim almış ve meslek sahibi olanlardır. Bu ülkeler içinde ilk sırada Kazakistan yer almaktadır, çünkü Ahıska Türkleri için bu ülke göreceli olarak en rahat yaşadıkları ülkedir. Sovyet dönemi boyunca Türk kimliğinin resmen tanınmaması Ahıska Türklerinde kimliklerinin güçlenmesine neden olmuştur. Kendilerinin Türk ve Osmanlı'nın bir parçası olarak gören Ahıskalılar için vatan Türkiye'dir.

Ana vatandan sürgünün, yani ana vatan kaybının yarattığı güvensizlik duygusu, Ahıska Türkleri örneğinde uzun süreli olmuş, gelecekte de sürüldükleri vatanlarına dönebilme ihtimallerinin düşüklüğü, onları, topluluğun yaşadığı veya en azından ailelerin olduğu yeri bir tür vatan olarak kabul etmeye sevk etmiştir. Dolayısıyla, vatan kaybı, onu takip eden zorunlu göçler ve ayrımcılıklar, ailenin güvenilebilecek yegâne kurum olarak benimsenmesine neden olmuştur (A. Aydıngün, İ. Aydıngün, 2014: 145).

Rasim Bayraktar'ın (2014: 101-102) "Ahıska'ya Geri Dönüş Tercihleri" araştırmasına göre genç kuşağın Türkiye'de yaşadığı olumlu koşulların ve ortak Türk varlığı özellikle hayatlarının baharında bulunan ve yaşadığı topluma uyumlu katılım etkisine bağlı olarak 18-30 yaş grubunda daha farklı bir oluşum yaratabilmektedir. Fakat sürgünü tüm yönleriyle yaşamış ve asıl ülkesinin hasretiyle bir ömür geçirmiş 51 yaş üzerindeki yaş grubu vatan özlemini ve umudunu daha samimi ve güçlü olarak hissetmektedirler. Ahıska'ya dönme mücadelesini yaşadıkları ülkeleri cesaretle savunmuş ve özlemle yanan 31-50 yaş grubu da, genç kuşağa (18-30 yaş grubu) göre daha güçlü Ahıska özlemini duymaktadır. İki yaş grubu arasında garantörlük şartı ile dönebilirim söylemi ağırlıklıdır. Bu yaş grubu Sovyet döneminde geri dönmek için mücadele eden kuşaktır. Sovyet dönemindeki filli mücadelelerinde Moskova ve Tiflis makamlarının olumlu yaklaşımını görmediklerinden dolayı her iki yaş kuşağında garantörlük şartıyla dönerim düşüncesi artmaktadır.

Günümüzde Vatana Dönüş Mücadelesi

Dünya kamuoyu, Ahıska Türklerinin sorunu ile Fergana olaylarından sonra tanışmıştır. Fakat o döneme denk gelen tarihi olaylardan dolayı 1996 yılında kadar Ahıska sorunu uluslararası kamuoyundan yeterli ilgi görmemiştir. O dönemde Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'da yaşanan şiddetli çatışmalar gündemi meşgul etmekteyken, Ahıska sorunu gündem dışı kalmıştır (Üren, 2016: 296). 1996 Mayıs'ında "Bağımsız Devletler Topluluğu ve Alakalı Komşu Devletlerdeki Mülteciler, Yerinden Edilmiş Kişiler, Diğer Gönülsüz

Yerinden Edilme Şekilleri ve Geri Dönenlerin Problemleri Hususundaki Bölgesel Konferans” Bağımsız Devletler Topluluğundaki istekleri dışında yerinden edilen insanlar, mülteciler ve geri dönenlerin problemlerinden bahsedildikten sonra Ahıska Türklerinin sorunu dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir (Pentikainen ve Trier, 2004: 30). Burada, uluslararası topluluk Ahıska Türklerinin yeniden yerleştirilme konusunu resmen tanımıştır. Konferansta çok az somut sonuçlar elde edilmesine rağmen, sorunun uluslararası boyut kazanmasında önemli bir adım olmuştur.

1999 yılında Gürcistan Avrupa Konseyi’ne (Council of Europe) üyelik başvurusu sonucunda Konsey’in bir şartıyla karşı karşıya geldi. Konsey’in sunduğu şartına göre, Gürcistan 12 yıl içerisinde Ahıskalıların geri dönüşü için gerekli kanunî düzenlemeleri yapıp dönüş mücadelesini çözmüş olması gerekiyordu (Özkoşar, 2014). Gürcistan 11 Temmuz 2007 tarihinde, o dönemin Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili imzası ile bir kanun çıkardı. Kanuna göre:

Eski Sovyetler Birliği Tarafından 20. Yüzyılın 40’lı Yıllarında Gürcistan’dan Zorla Göçe Tabi Tutulan Şahısların Geri Dönüşü Hakkında Gürcistan Cumhuriyeti’nin 5261-PC Sayılı Kanunu’na göre Ahıskalılar, 2008 yılı sonuna kadar sıralanan birtakım belgelerle birlikte Gürcistan temsilciliklerine müracaat edeceklerdir. Gürcü makamları, 2009 yılı içinde bu müracaatları değerlendirip uygun görülenleri 2010 yılında peyderpey kabule başlayacaktır (Zeyrek, 2008: 21).

Gürcistan’ın bu kanun çıkartılmış olmasına rağmen başvuru şartları ve getirdiği kriterler Ahıska Türkleri için yeni zorluklara yol açmıştır. Örneğin, 10 ülkede dağınık olarak yaşayan ve sayıları 300-500 bin civarında olan Ahıskalılardan sadece 5.841 başvuru alınmıştır. Hatta Rusya’da yapılan 2.000 başvuru Rusça olduğu için kabul edilmemiştir. 6 Aralık 2013 tarihinden itibaren 1.174 kişiye “Yurda Dönüş Statüsü” ve 7 kişiye Gürcistan vatandaşlığı verilmişse de kitlesel bir geri dönüş sağlanmamıştır (Özkoşar, 2014). Aynı zamanda Gürcistan yasalarında yer alan vatandaşlık alabilmek için gerekli tutulan Gürcü dilini bilme maddesi Ahıska Türkleri için en başta gelen engellerden birisidir. Nitekim onlarca yıl sürgün hayatında yaşayan Ahıskalıların hiçbirisi yerel dilleri konuşmıyor. Bununla birlikte Ahıska Türkleri konut veya arsa alma konusunda, ana dillerinde eğitim görme ve diğer birçok hususta zorluklar yaşamaya devam ediyorlardır (Kerimoğlu, 2016).

Gürcistan’ın çıkarttığı zorluklara rağmen bulundukları hemen her yerde Ahıskalar kendi birliklerini ve vatana dönebilme mücadelesine olan sadakatlerini hâlâ koruyor. Bugün

Ahıskalar, kendi aralarında iyi organize olup düzenli şekilde STK'lar kurarak aktif çalışmalarına devam ediyor. 2004-2005 yıllarında ABD, 10 binden fazla Ahıska Türkünün göç talebini kabul etmiş ve birkaç eyalette yerleşmelerini sağlamıştı. Bugün, Amerika'daki Ahıska Türkleri Derneği (ATACC) Rusya'daki soydaşları ile ilgilenerak onlara yardımlar götürüp medyada onların sorunlarını dillendirerek Ahıska davasını yürütmeye çalışıyor. Dünya kamuoyunun dikkatini bu konuya çekmek için başta Rusya ve ABD'de olmak üzere birçok yerde yerel STK'larla çeşitli etkinlikler düzenliyorlar. Örneğin 2013-2014 yıllarında Washington ve diğer bazı Batı şehirlerinde, Ahıskaların yaşadığı trajedi konusunda fotoğraf sergileri organize edilmiş ve Rusya'daki yaşamları ile ilgili bir belgesel yayınlanmıştı. Filmin ABD Kongresi'nde sunumundan sonra Rusya Adalet Bakanlığı ATACC gibi kurumları Rusya içinde istenmeyen STK ilan etmiş ve bu kurum ile iş birliği içinde bulunan diğer STK'lara ve aktivistlere baskı uygulamıştı (Kerimoğlu, 2016).

Ukrayna'da meydana gelen siyasi ve askeri krizinden sonra Türkiye devletinin oradan Ahıska asıllı 3.000 kişinin Anadolu'ya getirilmesi programını başlatması oldukça olumlu bir gelişmeydi. Zira Ukrayna'nın doğusunda bulunan Ahıskaların aileleri, bu bölgede süren çatışmaların tam ortasında can güvenliklerinin tehlikede olduğu bir ortamda bulunuyorlardı. Bunun neticesinde, Ankara yoğun çaba göstererek orada bulunan Ahıskalılara sahip çıktı. Böylece, Türkiye'ye getirilen yüzlerce Ahıskalılara devlet tarafından Erzincan'ın Üzümlü ilçesinde eşyalı TOKİ konutlarına yerleştirilmeleri ve vatandaşlığa alınmaları çalışmaları başlatıldı. Bu durum Ahıskalar için büyük bir moral oldu (Kerimoğlu, 2016).

SONUÇ

Ülkesinden, sosyal yaşantısından, ailesinden ve ait olduğu toplumdan rızasını alınmadan koparılan, yaşadıkları bölgelerden kısa ya da uzun süreliğine göç etmek zorunda kalan insanlar, sürgünde yaşayan insanlardır. Bu eylem, aynı ülke sınırları içerisinde olabildiği gibi, ülke sınırları dışında da gerçekleşebilir. İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler tarafından sürgün edilen halklar, SSCB'nin kendi sınırları içerisinde sürgün edilmiştir.

Bütün bu toplulukların sürgün edilmesinin nedeni neredeyse aynıdır: İkinci Dünya Savaşın'nda Almanlarla işbirliği yapmak veya onlara karşı gerektiği gibi karşı koymamak. Oysa Alman işgaline hiç maruz kalmayan ve onlarla herhangi bir teması bulunmayan Çeçen-İnguşlar, Stalin döneminin bu acı siyasetinden nasibini aldılar. Bu uygulama sonucu 23 Şubat 1943'te başlayan bir operasyonla Çeçen-İnguş halkları vatanlarından zorla çıkarılarak Kazakistan ve Kırgızistan'ın çeşitli bölgelerine sürüldüler.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlarla işbirliği yaptığından suçlanan halklar arasında tek istisna olan ve savaş cephesiyle en ufak bir irtibatı olmayan Ahıska Türkleri ise, Nazilerle işbirliği ile suçlanamayacakları için, Türk İstihbaratı ile işbirliği yapmakta suçlandılar. Oysa bu suçlamanın aslı bulunmamaktadır.

Stalin tarafından sürgüne gönderilen halklar toplumsal ve ruhsal travmaya maruz kalmışlardır. Bunun nedeni ise ruhsal travmaya maruz kalan insanların beklenmedik bir şekilde gelişen, kendisinin ya da başkasının yaşamsal bütünlüğüne karşı tehdit oluşturan bir olaya maruz kalması veya tanık olması, ya da olay karşısında aşırı korku, çaresizlik ya da dehşete düşme tepkileri vermiş olması gerekir. Bu gibi olaylara maruz kalan insanlar yine sürgün edilen halklardır.

Ahıskalıların başlattığı vatana dönüş mücadelesi, ilk zamanlarda hak mücadelesi olarak başlatılmıştır. Çünkü o dönemde Ahıska Türklerinin asıl amacı vatanlarına dönmek olmuştur. Sovyetler Birliği'ne karşı yaptıkları mücadeleleri de her zaman mevcut yasalara bağlı idi. Fakat Sovyetlerin Ahıska Türklerine karşı kullandıkları baskıcı politika, mücadeleyi yürüten liderlerin tutuklanması ve bu milleti bir daha sürgüne gönderen Fergana olayları, vatana dönüş mücadelesini hep aksatmıştır. Yaşanan olaylardan ziyade, o dönem Gürcistan, Ahıska Türklerinin gerçekte Türk olmadıklarının, Türk İslam etkisinde kalarak Gürcü kimliklerini unuttuklarının propagandasını yapmaktaydı. Bu propaganda sonucunda bazı Ahıska Türkleri, Gürcistan'a dönebilmek için kendilerinin "Mesketyalı Müslümanlar"

ya da “Müslüman Gürcüler” gibi tanımladılar. Bu durum Ahıska Türklerinin, aralarında, fikir ayrılıkları oluşmasına yol açtı.

İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra 1941 senesinde Sovyet ordusunda askere alınan Enver Odabaşı, diğer Ahıskalı askerler gibi savaş bitene kadar kahramanca savaştı. Kendisi 23 Şubat 1945 tarihinde SSCB Yüksek Şurası’nın kararıyla kendisine “Za oboronu Kavkaza” (Kafkasya Savunması İçin) madalyası, 9 Aralık 1946’da da 11. dereceli ve 537591 no’lu Büyük Vatan Savaş madalyası ile ödüllendirildi. Savaş bittikten sonra, 15 Ocak 1947 tarihinde evine döndüğü zaman sürgünü öğrenince ailesini bulmak için Orta Asya’ya gitti. Ailesini Kırgızistan’da bulan Odabaşı, burada 1947-1966 yılları arasında liselerde tarih öğretmenliği yaptı. Sovyet hükümeti 1956 yılında Ahıska ve Kırım Türkleri dışında diğer sürgün edilen halklara vatanlarına geri dönüş izni verdikten sonra Enver Odabaşı başta olmak üzere diğer Ahıskalı aydınlar mevcut duruma itirazlarını bildirdiler. Böylece Özbekistan’da Mevlüt Bayraktarov, Kırgızistan’da ise Enver Odabaşı tarafından milli mücadelenin temelleri atılmış oldu. Bu tarihten itibaren Enver Odabaşı KGB tarafından takip edilmeye ve tutuklanmaya başlamıştır. Bu olumsuz olaylara rağmen, Enver Odabaşı’nın başlattığı vatana dönüş mücadelesi başarısız sayılmaz. Çünkü toplum içinde oluşan bölünme ve dağınık yerleşmeye rağmen Ahıskalılara karşı yapılan haksızlık, onların vatana dönüş mücadelesine engel olamamıştır.

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden ve Stalin’in ölümünden sonra Kırım Türklerinin Millî hareketi ilerlemeye başladı. Fakat asıl kararlı hareket tabii ki Gorbaçov döneminde Perestroyka dönemiyle başladı. Vatana dönüş elbette kolay olmadı. Ama bütün zorluklara rağmen Kırım Türkleri vatana dönme yolunu tercih etti. Kırım Türkleri için vatan her zaman Kırım idi. Fakat Ahıska Türkleri için en azından üç farklı vatanın olduğu iddia edilmektedir. Bunlardan birincisi tabi ki de, Ahıska Türkleri için doğdukları yer, bazıları için ise ata dede toprakları olan Ahıska; ikincisi, çoğunun doğup büyüdüğü eski Sovyet Cumhuriyetleri; üçüncüsü ise Türkiye’dir.

Bugün Ahıska Türkleri vatana dönüş mücadelelerini hala sürdürmektedirler. 73 senelik uzun yolculukta en büyük başarı, yaşanan acı olayların uluslararası arenaya taşınmasıdır. 1999 yılında Gürcistan, Avrupa Konseyi’ne üyelik başvurusu sonucunda, Konsey’in bir şartıyla karşı karşıya geldi. Konsey’in sunduğu şartına göre, Gürcistan’ın 12 yıl içerisinde Ahıskalıların geri dönüşü için gerekli kanunî düzenlemeleri yapıp, dönüş mücadelesini çözmüş olması gerekiyordu. Gürcistan ise 11 Temmuz 2007 tarihinde bir kanun çıkardı.

Fakat Gürcistan'ın, bu kanun çıkartılmış olmasına rağmen başvuru şartları ve getirdiği kriterler Ahıska Türkleri için yeni zorluklara yol açmıştı. Gürcistan'ın çıkarttığı zorluklara rağmen bulundukları hemen her yerde Ahıskalar kendi birliklerini ve vatana dönebilme mücadelesine olan sadakatlerini hâlâ koruyorlar. Bugün Ahıskalıların bu süre zarfında kurmuş oldukları dernekler oldukça önemlidir. Vatana dönüş davası konusunda kendi aralarında iyi organize olup düzenli şekilde faaliyetlerini birlikte tek çatı altında sürdürmelidir. Kırım Türklerinin vatana dönüş konusunda başarılı olmasının bir nedeni dernekçilikten vazgeçip geniş tabanlı Kırım Tatar Milli Meclisi kurmalarıyla ilişkilidir. Aynı şekilde birçok devlete dağıtılmış Ahıska Türkleri için de çok sayıda kurulan derneklerin tek çatı altında olması oldukça önemlidir.

KAYNAKLAR

- Alekseeva, L. (2012). *İstoriya İnakomıslıya*. Moskova: SSSR: Noveyshiy Period, s. 101, 110, 120.
- Aslan, K. (1995). *Ahıska Türkler* (Birinci Baskı). Ankara: Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, 2, 13, 23.
- Avşar, Z. ve Tunçalp, Z. (1994). *Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri* (Birinci Baskı). TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No : 73, 22, 32,37.
- Avşar, Z. (2014). 3835 İskan Kanununun İşlemeyen Maddeleri., R. Bayraktar. (Editör). *Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu. Birinci Baskı*. Ankara. Astana Yayınları, 37.
- Aydınğün, A. ve Aydınğün, İ. (2015). Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk Ulusötesi Aileler. Murat Yılmaz (Editör). Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 35-38, 40-42, 51-71, 103-110, 180.
- Bayraktar, R. (1999). *21. Yüzyılda İnsanlık Dramı* (Birinci Baskı). İzmir: İhlas Matbaacılık. 48, 54-56.
- Bayraktar, R. (2014). Eski Sovyetlerde Türk Kimliği. Ankara: Berikan Yayınevi. 39-40, 47-58.
- Beşiroğlu, G. (2009). Halkımızın Kahraman Evlatları. Ahıska Dosyası Dergisi, 3.
- Bugay, N.F. (1992). İosif Stalin Lavrentiyu Berii: İh Nado Deportirovat. Moskova: Drujba Narodov, 155-156.
- Buntürk, S. (2007). *Rus Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri* (Birinci Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi, 14-15, 66-67, 196-254.
- Buntürk, S. (2014). Sovyet Belgeleriyle 1944 Ahıska Sürgünü., R. Bayraktar. (Editör). *Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu. Birinci Baskı*. Ankara. Astana Yayınları, 87.
- Caparova, G. (2001). “Stalin’in Gizli Dosyası”. Ahıska Dergisi, 1. Sayı, 32-33.
- Dadayev, A. (2013). *Osmanlı Devleti-Çarlık Rusya Sınırında ve Sovyetlerin Sürgün Politikasında Ahıskalı Türkler* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013). 73.
- Dyaçenko, L. N. (2013). *Deportirovannıe Narodı na Territorii Kırgızstana* (Doktora Tezi, Kırgız-Rus Slavyan Üniversitesi, 2013). 005061550, 117
- Edirneli, M. (2016). *Balkanlar ve....* (Birinci Baskı). Ankara: Özdoğan Matbaa Yayın San. Ve Tic. Ltd. Şti., 18
- Engin, M.F. (2014). *Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu (Cemiloğlu): Hayatı ve Fikirleri* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014). 20

- Erten, H. (2014). *Diasporada Dini Yaşamak, Azerbaycan'da Ahıska Türkleri Örneği*. Konya: Palet Yayınları. 5
- Fisher, A. (2009). *Kırım Tatarları* (Çev. Eşref B. Özbilen, 1978). İstanbul: Selenge Yayınlar. (Eserin orijinali 1978'de yayımlandı), 245, 255-259, 277.
- Gazigil, İ. (2016). *Karasevdam Türkiye Ahıska Türklerinin Yeniden Doğuşu 1829-1992* (Birinci Baskı). İstanbul: Profil Yayıncılık, 156.
- Hablemitoğlu, N. (2002). *Kırım'da Türk Soykırımı* (Birinci Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 65-72, 97-115, 140-159.
- İntenet: Sabançiev, H.-M. (Mart, 2014). "Stalinskie Deportazii Narodov Severnogo Kavkaza v 1943-1944 gg". *Literaturny Kavkaz*. Sayı 4. Web: http://pisateli-kavkaza.ru/files/file/LK4_28.pdf adresinden 5 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Sağır, A. (2011). "Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Van-Ulupamir Kırgız Türkleri İle Oş-Karadenizli Türkler Üzerine Uygulamalı ve Kıyaslamalı Bir Çözümleme". *Turkish Studies*. Web: http://turkishstudies.net/Makaleler/1711814839_1_sa%C4%9F%C4%B1radem_t.pdf, 263-286 adresinden 19 Haziran 2017'de alınmıştır.
- İnternet: "Krasnodarskiy Kray Rossiyskoy Federazii: Turki-Meshetinzi- Faktičeskie Apatridi". (2006). *Zentralnaya Aziya i Kavkaz*, No: 5 (47). Web: <https://cyberleninka.ru/article/v/krasnodarskiy-kray-rossiyskoy-federatsii-turki-meshetintsy-fakticheskie-apatridy> adresinden 7 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: "Türkiye ve Göç Yönetimi". (Aralık, 2013). *T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları*, Yayın No: 4. Web: http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman19.pdf adresinden 5 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Adiloğlu, A. (2010). "Karaçay-Malkar Türkleri". *Turkistan Library*. Web: [http://www.Qarachay_balkar-adilxan-adiloghlu\(2.427KB\)%20\(4\).pdf](http://www.Qarachay_balkar-adilxan-adiloghlu(2.427KB)%20(4).pdf) adresinden 19 Haziran 2017'de alınmıştır.
- İnternet: AJANS AHISKA. (2017). "DATÜB Başkanı Kassanov: Mücadelemiz Ahıska Türkleri İçin". Web: <http://www.ajansahiska.com/haber/datub-baskani-kassanov-mucadelemiz-ahiska-turkleri-icin-h678.html> adresinden 3 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Akdeniz Ahıskalı Türkler Birliği Derneği (AKATÜB). (2017). Web: <http://akatub.com/hakkimizda/> adresinden 3 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Aksakal, H. (Bahar, 2009). "Stalin ve II. Dünya Savaşı Bağlamında Milliyetler Politikası". *Karadeniz Araştırmaları*. Cilt: 6, Sayı: 21. Web: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423906824.pdf> adresinden 5 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Akyüz, J. (Yaz, 2008). "Göç Yollarında; Kafkaslardan Anadolu'ya Göç Hareketleri". *Bilig*. Sayı 46. Web:

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873230.pdf> adresinden 5 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: Alım, M., Doğanay, S., Şimşek, O. (2015). “Ülkemize Yönelik Göçlere Bir Örnek: Ahıska Türkleri”. *Doğu Coğrafya Dergisi*. Web: <http://acikerisim.giresun.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/123456789/197/Serkan%20Do%C4%9Fanay13.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden 21 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Aydıngün, İ. (2004). “Kırım Tatarlarının Vatana Dönüşü: Kimlik ve Kültürel Canlanma”. Web: https://www.researchgate.net/publication/303769505_Kirim_Tatarlarinin_Vatana_Donusu_Kimlik_ve_Kulturel_Canlanma adresinden 21 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Azarkan, E. (2003). “Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar”. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/281/2556.pdf> adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Bahtadze, M., Vaçnadze, M., Guruli, B. (1993). “İstoriya Gruzii (S drevneyshih Vremen i do Naşih Dney). *Biblioteka Gumer*. Web: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Vachn/index.php adresinden 5 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: Beyoğlu, Y. (2012). “Mücadele İçin Dernek Kurdular”. Web: <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=132424> adresinden 3 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: Bizim Ahıska. (2011). “Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu ile Mülakat”. Web: http://www.ahıska.org.tr/wp_pdf/sayi21/parcali/04_sayi21.pdf adresinden 21 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Bolat, G. (2013). “Kavram Tartışmaları Etrafında 21 Mayıs 1864 Çerkes Sürgünü”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. Web: <http://yusbed.yalova.edu.tr/article/view/5000000773/5000001465> adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Buhari-Gülmez, D. (Haziran, 2015). “Sürgünden Rus İlhakına: Kırım Tatarları Meselesi ve Kadim Düşmanların Geri Dönüşü”. *Research Turkey*. Web: <http://researchturkey.org/tr/from-surgun-to-russian-annexation-the-crimean-tatar-question-and-the-return-of-the-old-demons/> adresinden 7 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: Çavuşoğlu, N. (1999). “Azınlık Nedir”. *İnsan Hakları Yıllığı*. Web: http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/8c4608d37246c7b_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi adresinden 3 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: Çopur, S., Gencer, D. (2015). “Toplumsal Travma”. *PDB Kişisel Gelişim Yazıları*. Web: http://www.bilgi.edu.tr/site_media/uploads/files/2015/12/10/psikoegitimyazilar-toplumsal-travma-10ara15.pdf adresinden 20 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Daniş, D. (2004). “Göçler”. Web: http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/4161/mod_resource/content/1/TUBA13.pdf adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Demiray, E. (Summer, 2012). “Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk; Ahıska Türkleri”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 7/3. Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1522246473_49Demiray%20Erdin%C3%A7_S-877-885.pdf adresinden 6 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: Doğru, N. (Nisan, 1992). “Ahıska Türkleri”. *Milliyet*, 5. Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=ah%C4%B1ska%20t%C3%BCrkleri&isAdv=false> adresinden 7 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: Doğruak, B. (2015). “Tek Bir Çatı Kuruluşumuz Var O da Ahıska Türkleri Amerika Konseyi’dir”. Web: <http://www.turkishny.com/interviews/40-interviews/188124-tek-bir-cati-kurulusumuz-var-o-da-ahıska-turkleri-amerika-konseyyidir> adresinden 3 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: Dokuyan, S. (2013). “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den İstekleri”. *CTAD*, Yıl 9, Sayı 18 , 119-135. Web: http://www.ctad.hacettepe.edu.tr/9_18/6.pdf, adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Dünya Ahıska Türkler Birliği (DATÜB). “DATÜB’ün Tarihi”. Web: <http://www.datub.eu/kurumsal.html#tarihce>, adresinden 20 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Ertane Baydar, A.S. (2012). “Şakir Selim’in Edebî İlahsiyetine Dair Notlar”. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)* 47, Erzurum, 57-74. Web: http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1380322611_Arzu%20Sema%20ERTANE%20BAYDAR.pdf adresinden 3 Mayıs 2017’de alınmıştır.

İnternet: Güçlü, Y. (2014). “Yahudi Holokostu ile Ermeni Tehcirinin Mukayesesi”. *Yeni Türkiye*, Web: <http://haypedia.com/makale/Osman%C4%B1%20Tarihi/c4f29267-21a3-4cb0-8752-a1f48d6ed268.pdf> adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Hasanoğlu, İ. (2016). Ahıska Türkleri: Bitmeyen Bir Göç Hikâyesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16/1 Yaz, <http://tdid.ege.edu.tr/files/5-ibrahimHasanoglu.pdf>, adresinden 20 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: *Hronika Tekushih Sobitiy*, Vıpusk 40. Web: <http://old.memo.ru/history/DISS/chr/XTC40-4.HTM> adresinden 21 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: İhlas Haber Ajansı (İHA). (2017). “Ahıska Türkleri Tek Bir Çatı Altında Birleşiyorlar”. Web: <http://www.ihb.com.tr/bursa-haberleri/ahıska-turkleri-tek-bir-cati-altinda-toplanıyor-bursa-1672330/> adresinden 3 Temmuz 2017’de alınmıştır.

İnternet: İsmail, R. (2013). “Babamın Sürgün Hatıraları”. *Bizim Ahıska Dergisi*. Web: <http://www.ahıska.org.tr/wp-content/uploads/33-36.pdf> adresinden 15 Haziran 2017’de alınmıştır.

- İnternet: İstanbul Bilgi Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık Birimi. “Travma”. Web: http://www.bilgi.edu.tr/site_media/uploads/files/2011/08/17/brosur-travma.pdf adresinden 21 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Kaffed. (2014). “Tarihte Bugün - 23 Şubat 1944 Çeçen-İnguş Halklarının Sürgünü”. *Kafkas Dernekleri Federasyonu* Web: <http://www.kaffed.org/haberler/federasyondan/item/1456-tarihte-bugun-23-subat1944-cecen-ingus-halklarinin-surgunu.html> adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Karataş, Ö. (2015). “Kafkasya’dan Anadolu’ya bir Karaçay Köyü: Konya-Başhüyük”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt:8, Sayı:16, 425-440. Web: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/288327> adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Karatay, Z. (2013). “Mustafa Kırımoğlu: En Büyük Soykırım Stalin Döneminde Yapıldı”. *Ekovitrin Dergisi*, Sayı:159. Web: http://www.ekovitrin.com/dergi2013/mart/kirim_.pdf adresinden 21 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Kerimoğlu, Y. (2016). “Ahıska Türklerinin Devam Eden Sürgünü”. *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmala Merkezi*. Web: http://insamer.com/tr/ahiska-turklerinin-devam-eden-surgunu_451.html adresinden 3 Temmuz 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Keskin, M. “Ziya Gökalp’te Vatan Kavramı”. Web: http://sbedergi.erciyes.edu.tr/sayi_4/Ziya%20Gokalp'te%20Vatan%20Kavrami%20=%20Yrd.Doç.Dr.%20Mustafa%20KESKİN.pdf adresinden 3 Temmuz 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Kireççi, M.A., Tezcan, S. (2015). “Kırım’ın Kısa Tarihi”. *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi*. Web: http://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/kirimin_kisa_tarihi.pdf adresinden 20 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Krinko, E.F. (2013). “Deportaciya Narodov i Administrativno-Territorialnie Preobrazovaniya na Severnom Kavkaze v 1943-1944 g”. *Vestnik Kalmıskogo İnstituta Gumanitarnih İssledovaniy RAN*. Web: http://kigiran.com/sites/default/files/vestnik_3_2013.pdf adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Milokostova, İ. (1999). “General Pyotr Grigorenko Provel v Spesialnih Psihiatricheskih Bolnisah SSSR Shest Let”. *Fakty i Kommentarii*. Web: <http://fakty.ua/116376-general-petr-grigorenko-provel-v-specialnyh-psihiatricheskih-bolnicah-sssr-shest-let>, adresinden 21 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Osipov, A. (2004). “Krasnodarskiy Kray Kak Vitrina Rossiyskoy Nasionalnoy Politiki”. *Diaspori*, No:4, 6-37, http://cizr.ru/files/publ/Osipov/Osipov_KrasnodarKrai_Diaspory_2004.pdf adresinden 21 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Özbay, R.D. (1998). “Kafkasya Ülkeleri ve Kırım’ın Sosyo-Ekonomik-Siyasi Statüleri ve Kısa Tarihleri”. *Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri*

- Ekonomik Araştırma Merkezi.* Web: <http://mimoza.marmara.edu.tr/~rahmideniz/eserler/kafkasya.pdf> adresinden 19 Haziran 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Özbekistan'daki Etnik Kavga Bir Grup Türkü Ortaya Çıkardı. (Haziran, 1989). *Milliyet.* Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=ah%C4%B1ska%20t%C3%BCrkleri&isAdv=false> adresinden 7 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Özcan, K. (2002). "Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi (1944-1990)". *Vatan Kırım*. Web: <http://www.surgun.org/pdf/surgun.pdf> adresinden 05 Mart 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Özçelik, M. (2010). "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 29, 253-269. Web: http://sbedergi.erciyes.edu.tr/sayi_29/14.pdf adresinden 19 Haziran 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Özdeş, A. (2017). "Ahmet Özdeş ile Çeçenler ve 23 Şubat 1944 Sürgünü Üzerine". *Dünya Bizim*. Web: <http://www.dunyabizim.com/soylesi/25961/ahmet-ozdes-ile-cecenler-ve-23-subat-1944-surgunu-uzerine> adresinden 19 Haziran 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Özfatura, M.N. (2006). "Ahıskalılar Vakfı'nın Kuruluşu". *Türkiye*. Web: <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/m-necati-ozfatura/308576.aspx> adresinden 3 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Özgün, E. (2013). "Avrupa Birliği'nde Azınlıklar: İspanya Bask Örneği". *Akademik Perspektif*. Web: <http://akademikperspektif.com/2013/08/28/avrupa-birliginde-azinliklar-ispanya-bask-ornegi/> adresinden 3 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Özkoşar, B. (2014). "Ahıska Türkleri ve Vatana Dönüş Mücadelesi". *Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi'nde bildiri olarak sunulmuştur*. Web: <http://www.bilgelerzirvesi.org/bildiri/stk/3.pdf> adresinden 20 Haziran 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Özocak, Ö. (2015). "Diaspora Kavramı ve Ermeni Diasporası". *Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*. Web: http://www.evreninsirlari.net/dosyalar/s07_02-Diaspora_Kavrami.pdf adresinden 3 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Pentikäinen, O., Trier, T. (2004). "Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks". *European Center for Minority Issues*. Web: http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/6313/ssoar-2004-pentikainen_et_al-between_integration_and_resettlement.pdf?sequence=1 adresinden 8 Temmuz 2017'de alınmıştır.
- İnternet: Pepinov, F.İ. and Osipov, A.G. (2004). "Yusuf Sarvarov İ Dvijiye Meshetinskih Turok Za Vozvrashenie Na Rodinu". Web: http://cizr.ru/files/publ/Osipov/Osipov_YusufSarvarov_2003.pdf adresinden 13 Şubat 2017'de alınmıştır.

- İnternet: Rahaev, Y. (2014). “Vtoraya Mirovaya Voyna i Deportasiya v Kulturnoy Pamyati Karaçayevsev i Balkarsev”. *Caucasus Survey*, Vol.1, 49-61. Web: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/23761199.2014.11417289?needAccess=true> adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Seferov, R., Akış, A. (2008). “Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Web: <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/420/410> adresinden 03 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Stepanov, M.G. (2009). “Deportaziya Kalmıkov i Severokavkazskih Narodov SSSR v Perod Velikoy Oteçestvennoy Voynı (1941-1945 Godı): Kratie İstografiçeskie Otmeki”. *Vestnik Çelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta*. Sayı 38. Web: <http://www.lib.csu.ru/vch/176/025.pdf> adresinden 5 Temmuz 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Şahin, C. (2015). “Rus Yayılmacılığına Bir Örnek: 1944 Kırım Türklerinin Sürgünü”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*,. Web: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt8/sayi39_pdf/2tarih_siyaset_uluslararasiliskiler/sahin_cemile.pdf adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Şamanov, İ.M., Tambiyeva, B.A., Abrekova, L.O. (1999). “Nakazanı Po Nasionalnomu Priznaku”. *Çerkessk*. <http://www.elbrusoid.org/upload/iblock/2e3/2e3aaaf21c99e59adea636ddfa415ad7.pdf> adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Tavkul, U. (2004). “Modern Karaçay-Malkar Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi”. *Kırım Dergisi*, 47-54. Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/ufuk_tavkul_modern_karacay-balkar_edebiyati_gelisimi.pdf adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: TİKA. (2016). “TİKA Destegiyle 72 Yıl Sonra Giderilen Vatan Hasreti”. Web: http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_destegiyle_72_yil_sonra_giderilen_vatan_hasreti-29821 adresinden 3 Temmuz 2017’de alınmıştır.
- İnternet: TRT Avaz. (2013). “Kırımoğlu: Bir Halkın Mücadelesi”. Belgesel, 1.Bölüm. Web: <https://www.youtube.com/watch?v=zregpwz0GO4> adresinden 21 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Tunç, H. “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu Ve Türkiye”. Web: http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/8_11.pdf adresinden 3 Temmuz 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Türcan, T. (2014). “Sürgün”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Web: <http://www.diyanetislamansiklopedisi.com/surgun/> adresinden 18 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Umar, Ö. “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk-Sovyet İlişkileri”. Web: <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Ömer-Osman-UMAR-İkinci-Dünya-Savaşında-Türk-Sovyet-İlişkileri.pdf> adresinden 13 Mayıs 2017’de alınmıştır.

- İnternet: Yıldız, F. (2014). “Uluslararası Göç ve Diaspora ile İlişkili Kavramlar”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. Web: <http://www.itobiad.com/download/article-file/92791> adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İnternet: Yılmaz, H.R. (2014). “Savaşlara, Göçlere, Sürgünlere Rağmen Kırım Tatarları”. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*. Web: http://www.tepav.org.tr/upload/files/13947305544.Savaslara_Goclere__Surgunlere_Ragmen_Kirim_Tatarlari.pdf adresinden 21 Haziran 2017’de alınmıştır.
- İzzetov, E. ve Niyazov, A. (2008). “Milli Mücadele ve Ellez İzzetov”. *Ahıska Dosyası Dergisi*, Sayı: 2.
- Kadirov, Y. (2008). “Herşey Enver Odabaşov ile Başladı. Enver Odabaşov Muşuoğlu”. *Ahıska Dosyası Dergisi*, Sayı: 2.
- Küçüközkan, Y. (2015). “Liderlik ve Motivasyon Teorileri: Kuramsal Bir Çerçeve”. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2).
- Nuhajiev, N., Umhaev, H. (2009). *Deportaziya Narodov: Nostalgiya po Totalitarizmu*. Grozny: Biblioteka Upolnomoçennogo po Pravam Çeloveka v Çeçenskoy Respublike, 128.
- Sabançiyev, H.M. (2007). *Deportasiya, Jizn v Ssilke i Reabilitasiya Balkarskogo Naroda*. Doktora Tezi, 2
- Saray, M. (2011). II. Dünya Savaşı Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri., İ. Kamalov, İ. Svistunova. (Çev. ve Yay. Hazırlayanlar). *Atatürk’ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri*. Birinci Çalıştay Bildirileri. Ankara. AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, s. 251.
- Sarıkay G. (2014). *Ukrayna Jeopolitiği Bağlamında Kırım ve Kırım Türkleri Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 142.
- Şahne, S., Şar, B.S. (2015). “Liderlik kavramının tarihçesi ve Türkiye’de ilaç endüstrisinde liderliğin önemi”. *Marmara Pharmaceutical Journal*, 19, 109-115.
- Şamilov, R. (2014). Kırgızistan’daki Ahıskalıların Yerleşim Yerleri, Nüfusları ve Hukuki Durumları., R. Bayraktar. (Editör). *Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu. Birinci Baskı*. Ankara. Astana Yayınları, 261.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük (Genişletilmiş Baskı)*. Ankara: TDK.
- Üren, M. (2016). *Kimlik, Çıkar ve Jeopolitik Ekseninde Ahıska Türkleri Sorunu* (Birinci Baskı). İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler, 59-60, 143-160, 201-202.
- Yunusov, A. (2000). *Mesketian Turks: Twice Deported People*. Baku: Institute of Peace and Democracy, 31, 34-35,42.
- Zeyrek, Y. (2001). *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri* (Birinci Baskı). Ankara: Uyum Ajans, 6-9, 58-60, 17, 113, 164.

EK-1. Ahıska'nın Haritası

(Bizim Ahıska Dergisi. Web: http://www.ahıska.org.tr/?page_id=1842 adresinden 1 Tezmmuz 2017’de alınmıştır)

EK-2. Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu ve Enver Odabaşı

(Web: <http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=News&file=print&sid=93> adresinden 1 Temmuz 2017’de alınmıştır)

EK-2. Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu ve Enver Odabaşı (devam)

(Web: <http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=News&file=print&sid=93>
adresinden 1 Temmuz 2017’de alınmıştır)

Herşey Enver Odabaşov ile başladı...

ENVER ODABAŞOV

MUŞUROĞLU

Enver Odabaşov 1961 yılının başlarında sürgündeki Ahıska Türklerin Birlik Harekâtının Örgütlenmesini başlatmış ve ilk defa Özbekistan'ın Taşken Şehrinin Buka Rayonun'da Vatana Dönüş Kongresi'ni yapmıştır. Bu kongreye Valilik-Kaymakamlık-KGB Makamlarıyla beraber 600 delegeyle Makamları da iştirak etmişlerdir.

Yaşar KADİROV
Moskova Uluslararası Ahıska Türkleri Cemiyeti Genel Sekreteri

İLK defa, 1970'lerin başlarında Üniversite yıllarındayken E. Odabaşov'un adını duydum. 1970-71'li yıllarında Ahıska Türk gençlerine Üniversite Eğitiminde kolaylık sağlanmıştı. 500'e yakın öğrenci toplanmışken E. Odabaşov'un adı geçti. Ve bu tarihten itibaren Odabaşov'la ilgili ne kadar bilgi öğrendiysem bir o kadarda kendisine hayranlığım günden güne artı-
tı-coştı. Enver Odabaşov'un hayat mücadelesi bir romana sığmayacak kadar çilelerle doludur. Hayat hikâyesinde her türlü çile-cefa-baskı ve zulmü görmek mümkündür. E.Odabaşov'un vatana dönüş mücadelesini en kısa şekliyle anlatmaya çalışalım:

İlk örgütlenmeyi başlatıyor

Enver Odabaşov 1961 yılının başlarında sürgündeki Ahıska Türklerin Birlik Harekâtının Örgütlenmesini başlatmış ve ilk defa Özbekistan'ın Taşken Şehrinin Buka Rayonun'da Vatana Dönüş Kongresi'ni yapmıştır. Bu kongreye Valilik -Kaymakamlık- KGB Makamlarıyla beraber 600 delegeyle Makamları da iştirak etmişlerdir. Kongrede, Vatana Dönüş Komitesi resmen kurulmuş ve Başkanlığına E.Odabaşov seçilmiştir. Kongrede alınan Kararlar Merkezi Moskova Hükümetine yazılı olarak mektupla bildirilmiştir. Karar mektubunda;

1. Halkımızın tam rehabilitesi
2. Ülkeden ülkeye göç yasaklarının kaldırılması
3. Eve dönecek halkın iskânli olarak dönüşünün sağlanması belirtilmiştir.

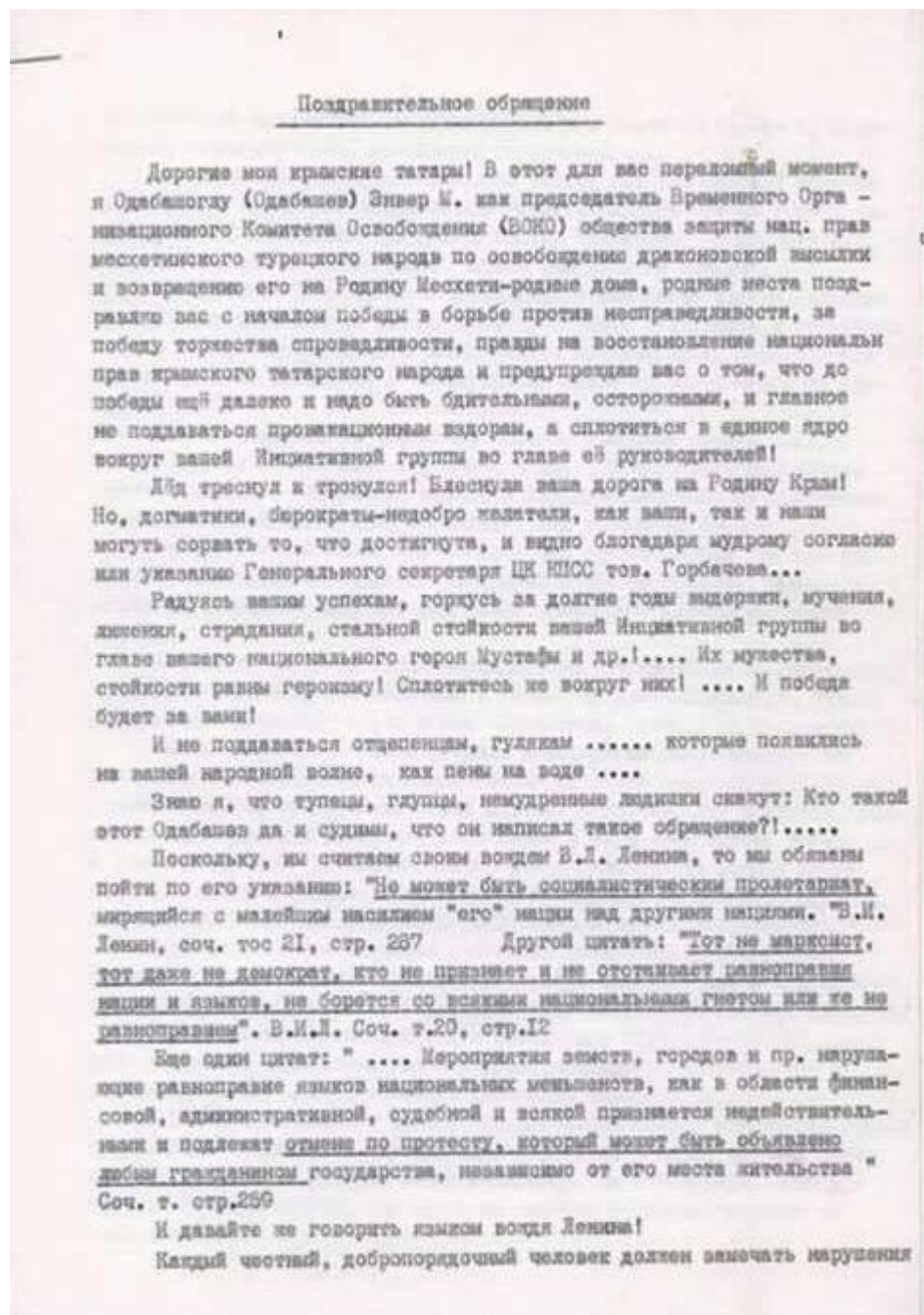
Ardından Ahıska Komitesinin İkinci Kongresi 1963 yılında Özbekistan'ın Taşkent Vilayetine; Üçüncü Kongresi 1965 yılında yine Taşkent Vilayetine; Dördün-

Saatli Vilayetine; Beşinci Kongresi 1968 Taşkent Vilayetine yapılmıştır. Beşinci Kongre ardından Ahıska Komitesinden bir grup delegasyon, Merkezi Moskova Hükümetinin Komünist Merkez Komitesinin İkinci Mavini Yakavlev'le görüşmüştür. Yakavlev Ahıska delegasyonuna şifahen: " Gürcistan'a gidebilirsiniz" talimatını vermiştir. Ve ardından 1968'in ilkbaharında 450 Ahıska Aile Gürcistan'ın batısında Maharedze, Zugdudi ve Gali bölgelerine yerleştirilmiştir. İlk zamanlarda yerel yönetimler tarafından ailelerimiz hoş karşılanmış olsa da çok geçmeden tavır ve davranışlar sertleşmeye başlamıştır.

Sürgünlerde geçen hayat

1968'in Temmuz'unda 200 Ahıska Aile Maharedze ve Zugdudi bölgelerinden geldikleri ülkelere tekrar sürgün edilmişlerdir. Bu olayın ardından 24 Temmuz 1968 tarihinde Gürcü Makamlarıyla görüşmek için Tiflis'e giden Ahıska Komitesi Yönetimi Gürcü Polisi tarafından dağıtılmıştır. Tiflis'te toplananların sayısı 7.000 kişi olmuştur. Bir yıl sonra 1969 yılında Gali'de kalan ailelerimizde geldikleri ülkelere tek-

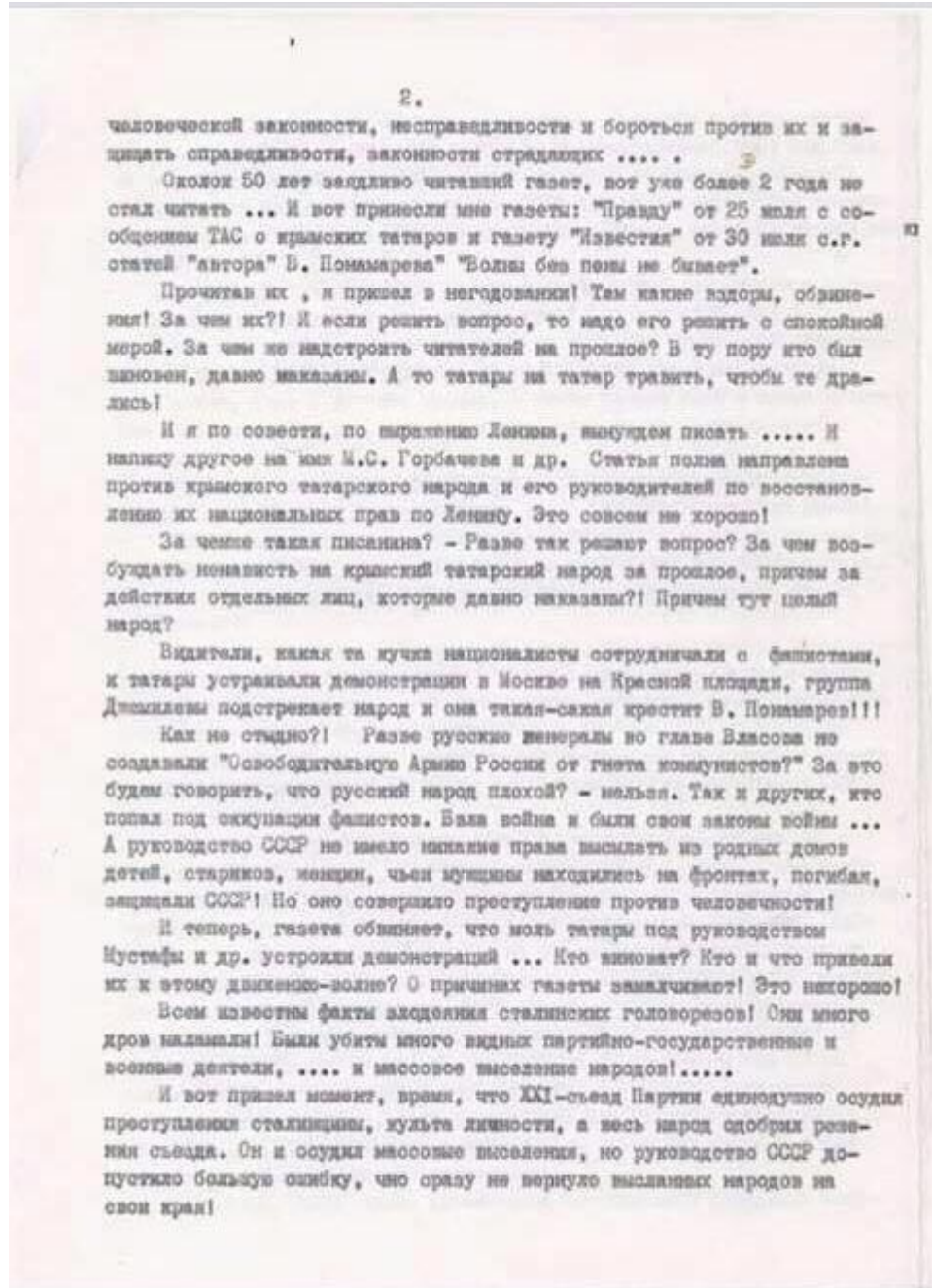
EK-5. Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Rusça)

(Web:

https://www.facebook.com/bayram.arif.77?ref=ts&fref=ts&sw_fnr_id=804921663&fnr_t=0 adresinden 13 Mart 2017'de alınmıştır)

EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Rusça)

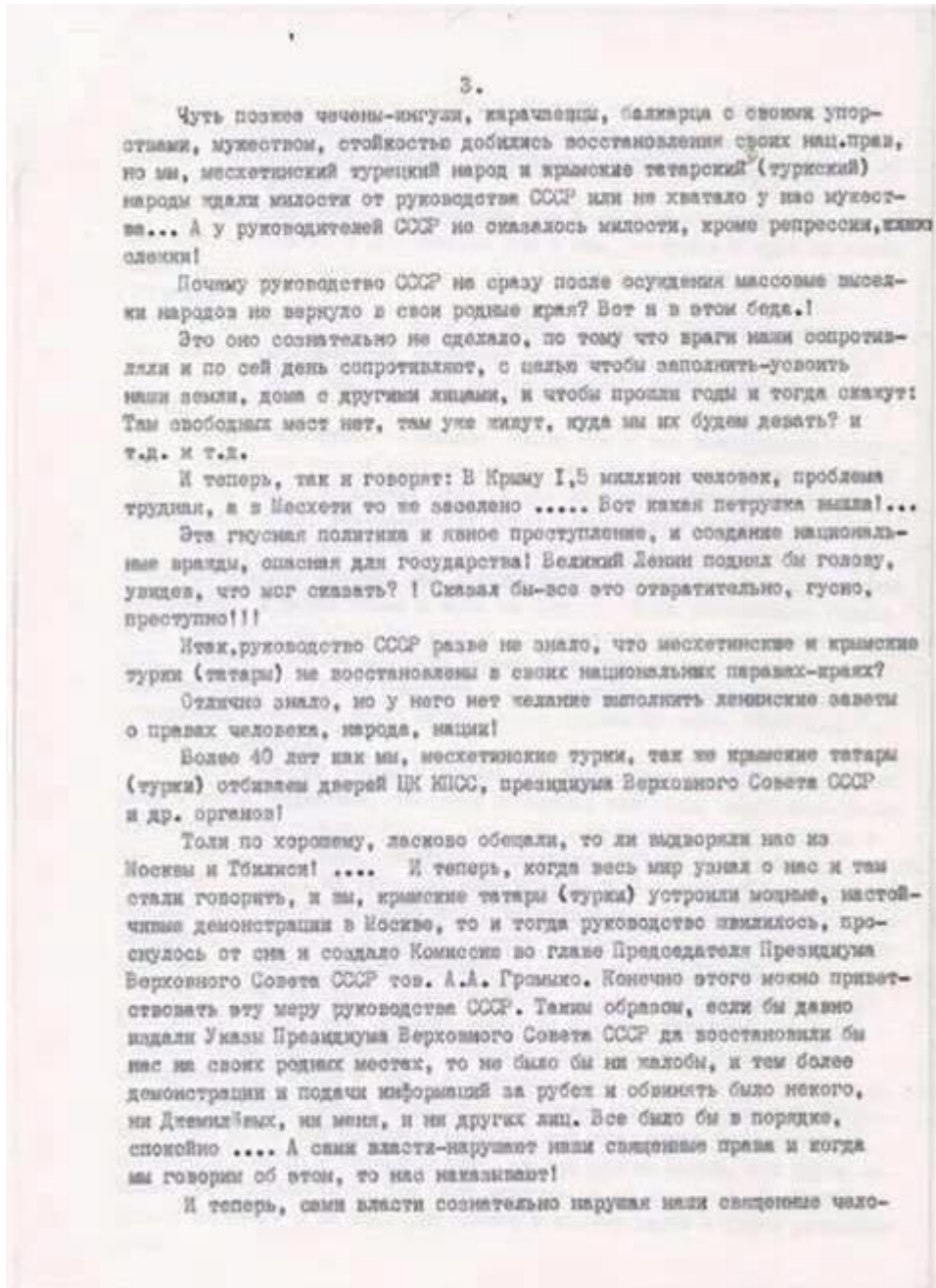

(Web:

[https://www.facebook.com/bayram.arif.77?ref=ts&fref=ts&sw_fnr_id=804921663&fnr_t=](https://www.facebook.com/bayram.arif.77?ref=ts&fref=ts&sw_fnr_id=804921663&fnr_t=0)

0 adresinden 13 Mart 2017'de alınmıştır)

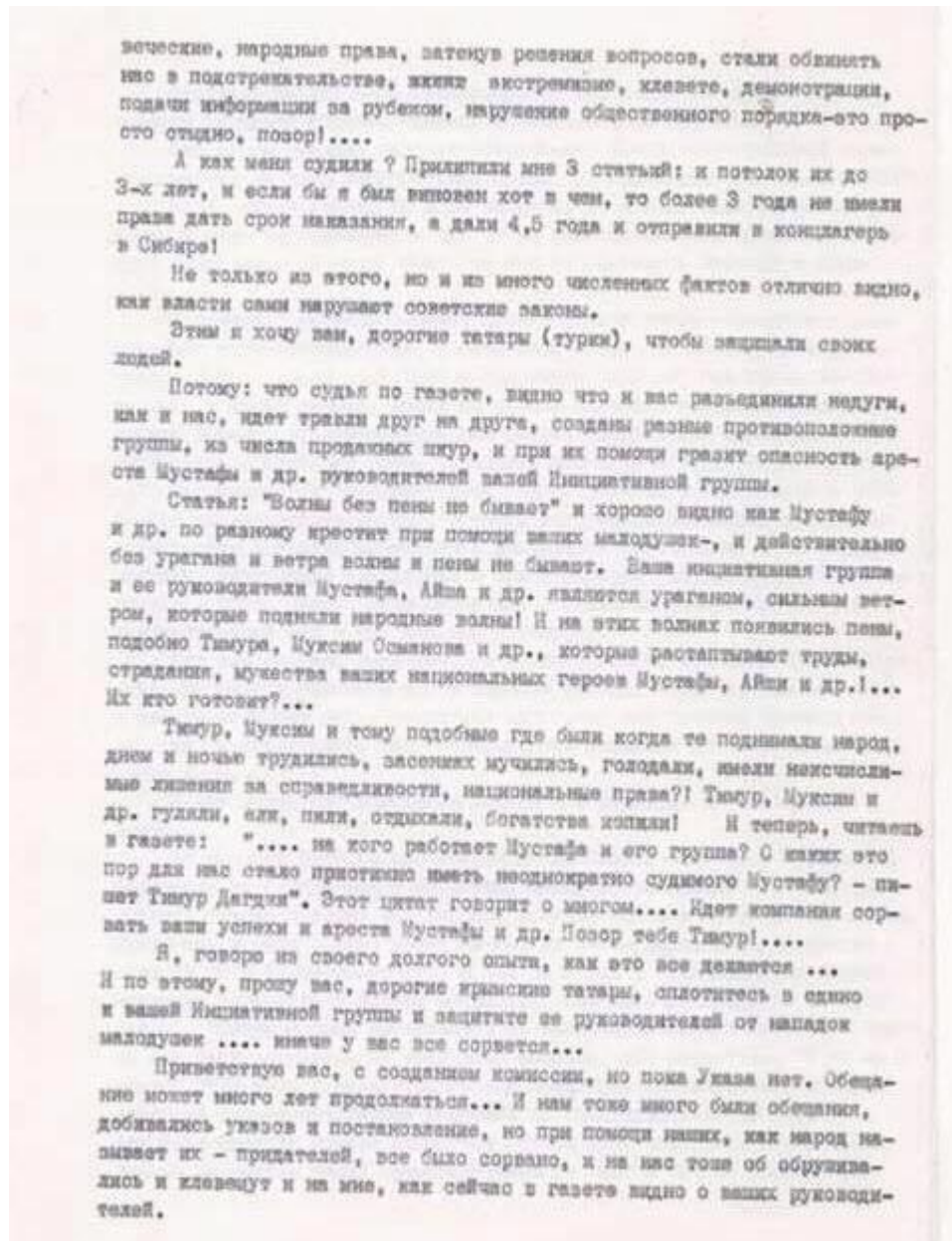
EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Rusça)

(Web:

[https://www.facebook.com/bayram.arif.77?ref=ts&fref=ts&sw_fnr_id=804921663&fnr_t=](https://www.facebook.com/bayram.arif.77?ref=ts&fref=ts&sw_fnr_id=804921663&fnr_t=0)
0 adresinden 13 Mart 2017'de alınmıştır)

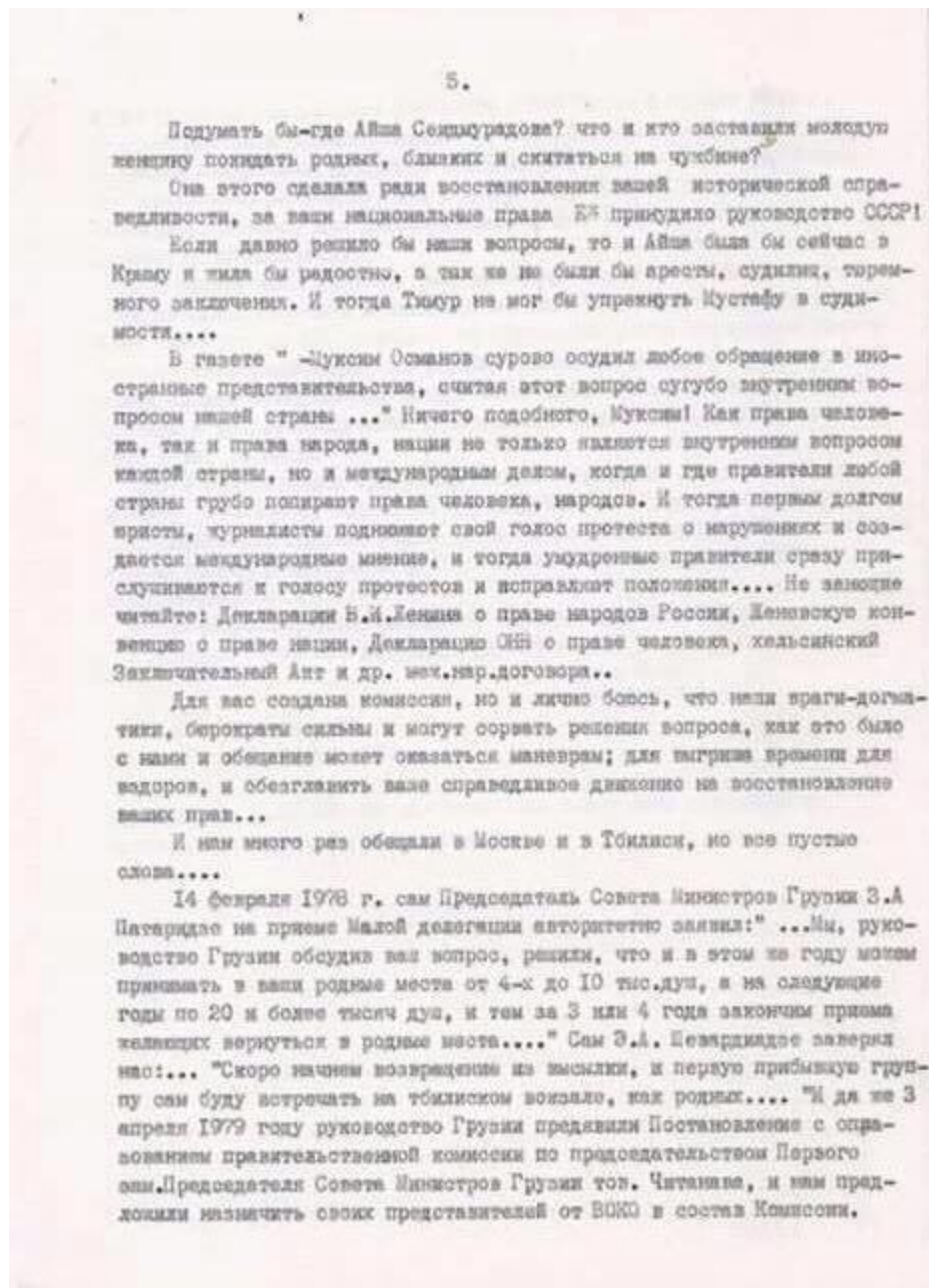
EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Rusça)

(Web:

[https://www.facebook.com/bayram.arif.77?ref=ts&fref=ts&sw_fnr_id=804921663&fnr_t=](https://www.facebook.com/bayram.arif.77?ref=ts&fref=ts&sw_fnr_id=804921663&fnr_t=0)
0 adresinden 13 Mart 2017'de alınmıştır)

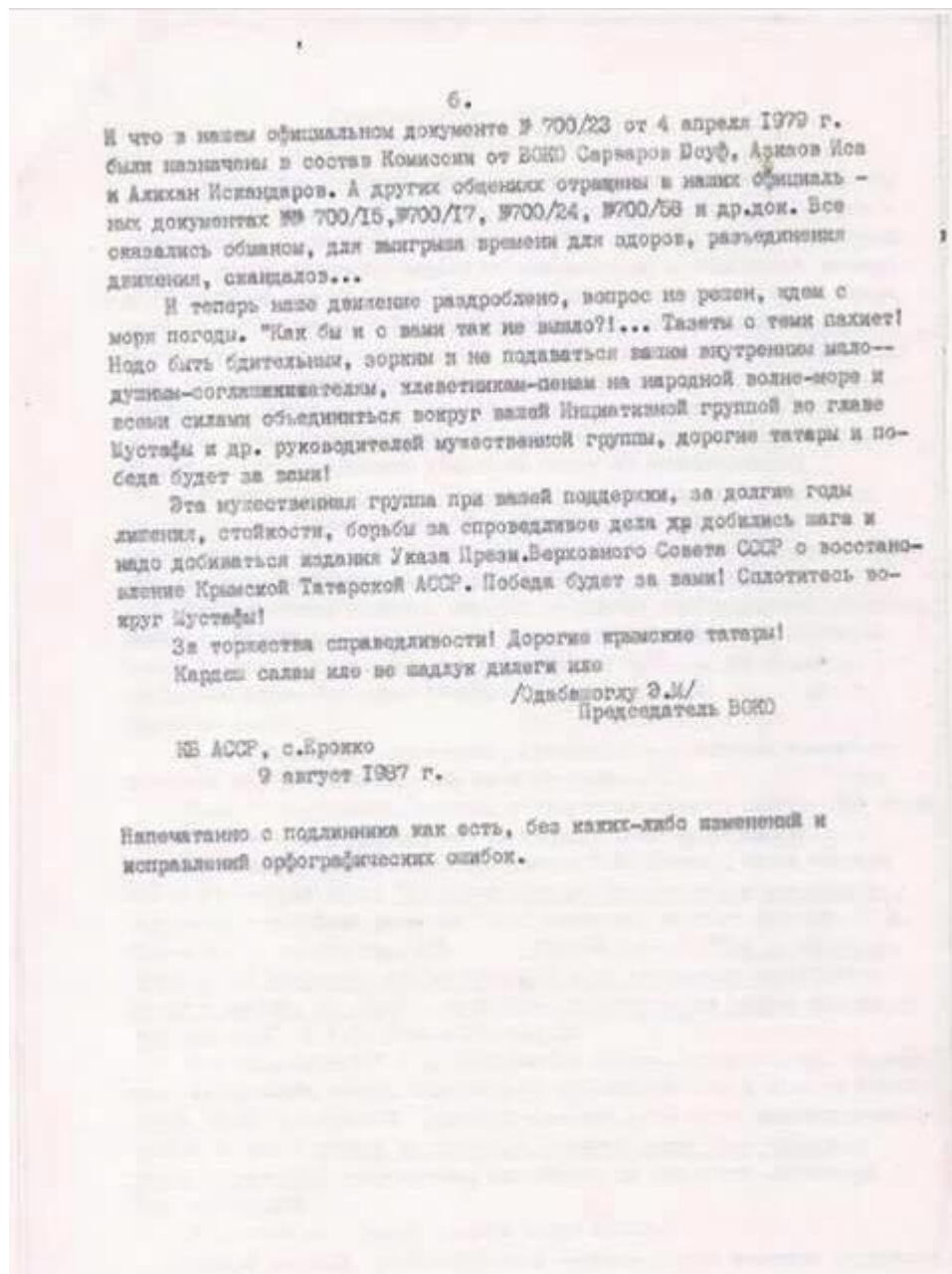
EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Rusça)

(Web:

[https://www.facebook.com/bayram.arif.77?ref=ts&fref=ts&sw_fnr_id=804921663&fnr_t=](https://www.facebook.com/bayram.arif.77?ref=ts&fref=ts&sw_fnr_id=804921663&fnr_t=0)
0 adresinden 13 Mart 2017'de alınmıştır)

EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Rusça)

(Web:

https://www.facebook.com/bayram.arif.77?ref=ts&fref=ts&sw_fnr_id=804921663&fnr_t=0
 0 adresinden 13 Mart 2017'de alınmıştır)

EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Türkçe)

Değerli benim Kırım Tatarlarım! Sizin için dönüm noktası olan bugünde, ben, Odabaşoğlu Enver, Ejderha sürgününde bulunan Ahıska Türklerinin atayurduna, Meshetiya'ya dönüşü davasını üstlenen Geçici Kurtuluş Organizasyonu Komitesi Başkanı olarak sizin adaletsizliğe karşı kazandığınız ilk zaferinizi, adaletin saltanatı, Kırım Tatarlarının milli haklarına kavışması ile kutlar, sizi zafere daha uzun süreç olduğunu, çok dikkatli, uyanık ve en önemlisi provokatörlerin kışkırtmalarına kapılmamanızı, girişimci grubun başkanlarının yönetimi altında etrafında tek hücre şeklinde birleşmenizi dilerim.

Buz kırıldı ve hareket etti! Atayurdunuz Kırım'a olan yol açıldı! Ancak, SBKP Genel Sekreteri bilge Gorbaçev'un oluru ve talimatı ile bugün ulaşmış olduklarınızı, sizin olduğu gibi bizim de olan inakçı, kötü niyetli bürokratlar başarısızlığa uğratabilirler.

Sizin başarılarınıza sevinirken, milli kahramanınız Mustafa başında olan Girişimci grubun uzun yıllar süren eziyete, baskıya karşı dayanıklılığı ve çelik gibi metaneti ile gurur duyarım!... Onların cesareti, metaneti kahramanlığa denktir! Onların etrafında birleşin!... Ve o zaman zafer sizin tarafta olur!

Sizin milli dalgalarınızın üstünde köpük gibi oluşan bölücülere, sefihlere ...yem olmayın...

Bilirim ki, aptallar, akılsızlar, bilgisizler : kim bu mahkumiyeti de bulunan Odabaşov, neden böyle bir bildiri gönderme ihtiyacı duymuştur? diye soracaklardır!...

Her ne kadar biz V.İ.Lenin'i kendi önderimiz olarak kabul ettiğimize göre, onun *"Başka halkların kendi halkı üzerindeki baskısı ile barışık olan sosyalist proleterler olamaz"* talimatına uymak zorundayız. 'V.İ. Lenin, Notlar. 21. Cilt. 287.sayfa Diğer bir alıntı *"Halkların ve dillerin eşitliği, milleti üzerinde yapılan her türlü zulüm ve eşitsizliğe karşı savaşımayan kşmse Marksıst, hele demokrat olamaz"*. V.İ. Lenin Notlar. 20. Cilt. Sayfa 12

Daha bir alıntı " ... milli azınlıkların dillerinin haklarının eşitliğini, finans, idari, adalet ve ... alanında bozan yerleşim yerleri, şehirlerin hareketleri, devletin herhangi bir vatandaşının, onun oturma yerine bakmaksızın protesto ile geçersiz sayılır" Notlar. C. 259. Sayfa

EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Türkçe)

Neyse, Lenin'in diliyle konuşmayalım! Her namuslu, dürüst adam, insan hukukunun çiğnendiğini, haksızlığı görebilmeli ve ona karşı adaletin, yasallığı koruyarak savaşmalıdır...

Yaklaşık 50 yıldır tiryakice sigara içen kimse son 2 seneden fazla süredir hiç okumuyor... Ve sonra ona 25 Temmuz tarihli TAS'ın Kırım Tatarları hakkında yazısı bulunan "*Pravda*" gazetesini ve V. Ponomarev isimli yazarın "*Köpüksüz dalgalar olmaz*" isimli makalesi yayınlanmış aynı yılın 30 Temmuz tarihli "*İzvestiya*" gazetesini getirdiler.

Onları okudum ve içimi öfke sardı! Orada ne biçim saçmalıklar, suçlamalar var? Neden? Eğer bir sorun varsa, onu soğuk kafayla çözmek gerek. Neden geçmiş sorunları okuyucuların önünde büyötmeye gerek var? Zamanında suçlu ise cezalandırılmıştır. Tatarları birbiri ile kavga etmesi için onları kışkırtıyorlar!

Ben, vicdanım gereği, Lenin'in deyimiyle yazma gereği duydum...! Ve başka birisini de M.S. Gorbaçov'un adına v.b. yazacağım. Gazetede ki makaleler, Lenin'e göre milli haklarını savunmakta olan Kırım Tatarlarının ve onun önderlerine karşıdır. Bu hiç de iyi değildir!

Neden böyle karalamalar? Sorunlar böyle mi çözölür? Neden geçmişteki olaylara, çoktan cezasını almış kimselerin davranışlarına dikkatleri çekerek Kırım Tatarı halkına karşı nefret uyandırılıyor?! Koca halk mıdır bunların suçlusı?

Gördüğünüz gibi, birkaç milliyetçiden oluşan gruplar faşistlerle işbirliğine varmış, Tatarlar Moskova'da Kırmızı Meydan'da yürüyüşe çıkmışlar, Cemilev'in grubu halkı kışkırtmakta ve daha başka suçlamalarda bulunmuştur V. Ponomarev!!!

Ayıp değil mi? Vlasov yönetiminde olan Rus generalleri 'Rusya'yı komünistlerin baskısından kurtarmak için Rus Kurtuluş Ordusunu' kurmamışlar mıydı? Bunun için Rus halkını kötü mü diyeceğiz?- olmaz. Faşistlerin işgaline uğramış kimseyi kötülemeyiz. Savaş olmuştur, savaşın kendi yasaları vardır... SSCB yönetimi de erkek nüfusu savaşta ölümüne SSCB'yi korumakta olan çocukları, yaşlıları, kadınları öz evlerinden zorla sürgüne gönderme hakkı yoktu! Ancak, o insanlığa karşı suç işlemiştir!

EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Türkçe)

Şimdi de gazeteler, Tatarları Mustafa ve diğerlerinin önderliği altında yürüyüş düzenlemekle suçluyor... Kim suçlu? Onların bu hareketleri düzenlenmesine kimler ve neler sebep olmuştur? Sebepler hakkında gazeteler susuyor! Bu iyi değildir!

Stalin'in haydutlarının acımasızlıkları herkese malumdur! Onlar az odun kırmadılar! Birçok parti ve devlet adamları, asker komutanları öldürülmüş ... ve halkları topluca sürgün edildiler!...

Ve şimdi, Partinin XXI. Kurultayında Stalinizmin işlediği suçlar, kişilerin putlaştırılması, sert dille eleştirilmiş, kurultayın kararı halk tarafından da onaylanmıştır. Orada toplu sürgünler de eleştirilmiş, ancak, SSCB yönetimi sürgün edilmiş halkları vatanına geri göndermeyip büyük hata yapmıştır!

Çok geçmeden Çeçen-İnguşlar, Karaçaylar, Balkarlar iradeleri, cesaretleri, dayanıklılığıyla kendi milli haklarının geri kazanmışlardır, bizler, Ahıska Türkleri ve Kırım Tatar (Türk) halkları SSCB yönetiminin merhametini bekledik veya cesaretimiz yetmedi... SSCB yöneticilerinin ise tutuklama, izleme hariç merhameti olmamıştır!

Neden SSCB yönetimi halkları toplu sürgün yargılamasından hemen sonra onları öz topraklarına geri getirmemiştir? Bütün sorun burada yatmaktadır.!

Bu bilerek yapılmıştır, çünkü bizim düşmanlarımız, bizim topraklarımızın, evlerimizin başkalar tarafından işgal edilmesi, sahiplenmesi yıllar geçince de 'Orada boş yerler yoktur, insanlar yaşıyor, sizi nereye yerleştirelim? 'demek amacıyla için bize engeller kurdular, hala da kurmaktadır, v.s. v.s..

Şimdi ise aynen şöyle demekteler: Kırımda 1.5 milyon insan yaşamaktadır, sorunlar çok, Ahıskada ise yerleşenler az... İşte böyle maydanoz!...

Bu çürük siyaset ve alenen suç, milletler arası düşmanlığın yaratılması devlet için çok tehlikelidir! Büyük Lenin kafasını kaldırıp da görmüş olsaydı, ne diyebilirdi? Bütün bunların berbat ve suç olduğunu söylerdi!!!

Böylece, SSCB yönetimi Ahıskalılarla Kırım Türklerinin (Tatarların) kendi anavatanlarına olan hakları restore edilmediğinden haberi yok muydu?

EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Türkçe)

Çok iyi biliyordu, ancak, Lenin'in insan, millet hakları hakkındaki vasiyetlerini yerine getirme niyetleri yoktur!

40 yıldan uzun süredir biz, Ahıska Türkleri ve Kırım Tatarları (Türkleri) SBKP MK, SSCB Yüksek Komitesi Prezidyumu ve başka kurumların kapılarını vurmaktayız!

Bazen sevgiyle okşayarak, bazen de sert olarak Moskova'dan veya Tiflis'ten kapı dışarı edildik!... Ve şimdi bütün dünya bizden haberdar olup, hakkımızda konuşmaya başlayınca, biz, Kırım Türkleri Moskova'da büyük, ısrarlı gösteriler düzenledik, ancak o zaman, yönetim uykusundan uyanmış, SSCB Yüksek Kurulunun Prezidyum başkanı A.A. Gromiko'nun başkanlığında komisyon kurmuştur. Elbette, SSCB yönetiminin bu çaresini doğru karşılamak lazım. Böylece, eğer ki, SSCB Yüksek Kurulunun Prezidyumu'nun bizim ana topraklarımıza olan haklarımızı geri kazandıran kararnamesini çıkarmış olsalardı, o zaman şikayetler, hele de gösteriler ve yurt dışına bilgi aktarımı olmayacaktı, ne Cemilev'i ne de beni, kimseyi suçlanmayacaklardı. Herşey yerinde, sakın olacaktı... İktidardakiler ise, kendileri bizim kutsal olan hakkımızı çiğniyorlar ve biz de bunları dile getirdiğimizde, bizi cezalıyorlar!

Şimdi ise, iktidarın kendisi bizim kutsal insani, milli haklarımızı ihlal ederek, karakların yerine getirilmesini geciktirerek, bizi kışkırtıcılıkla, radikalizmle, dedikoculukla, gösteri düzenlemekle, yurt dışına bilgi aktarmakla, toplum düzenini bozmakla suçlaması utanç verici, ayıptır!...

Beni nasıl yargıladılar? Bana 3 maddeyi yapıştırdılar: onların cezas da en fazla 3 yıldır, eğer ki, ben suçluysam ve bana en fazla 3 yıl verebilirlerdi, ancak 4.5 sene verdiler ve Sibiry'a gönderdiler!

Sadece bununla sınırlı kalmayıp, daha başka delillerle iktidarın kendisinin sovyet yasalarını nasıl ihlal ettiğini net olarak görebiliriz.

Bununla birlikte, sayın Tatarlar (Türkler), size söylemek istediğim, yakınlarınızı koruyun.

EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Türkçe)

Dolayısıyla, gazetelerden gördüğümüz gibi sizi de bizi olduğu gibi bazı illetler ayırtırmış, birbiriniz karşı kışkırtmalar, Mustafa ve girişim grubunun diğer üyelerinin tutuklanmasına yardım edecek hainlerden oluşan değişik zıt gruplar kuruldu.

'Köpüksüz dalga olmaz' makalesinde Mustafa ve diğerlerini bizim korkakların yardımıyla her yönüyle karaladığı açıkça görünmektedir, gerçekten de kasırğa ve rüzgarsız dalga ve köpükler olmaz. Sizin girişimci grup ve başkanları olan Mustafa, Ayşa, dalgayı kaldıran kasırğa, güçlü rüzgarlardır! Ve bu dalgalarda sizin milli kahramanlarınız Mustafa, Ayşa vs. emeklerini, acılarını, cesaretini ayakları altına alan, Timur, Muksim Osmanov gibi köpükler oluşmaktadır!... Onları kim hazırlamaktadır?...

Onlar halık ayaklandırıp, gece ve gündüz çalışıp aç kalırken, adalet, milli haklar uğruna çok kere hapis boylarken Timur, Muksim ve benzerleri neredeydiler?! Timur, Muksim ve diğerleri gezip, yiyip, içip, dinlenip, zenginlik biriktiriyorlardı! Şimdi de gazetelerde ' ... Mustafa ve grubu kime çalışıyor? Birçok kere mahkumiyeti bulunan Mustafa'yı takip etmek ne zamandır bize faydalıdır? diye yazmıştır Timur Dağcı'. Bu alıntı birçok şeyden haber verir... Sizin başarılarınızı ve Mustafa vb. tutuklanmasını koparmak istiyorlar. Yazıklar olsun sana, Timur!...

Ben bunun nasıl yapılacağını büyük tecrübemden dolayı anlatmaktayım... Bundan dolayı, sizden, sayın Kırım Tatarlarından istediğim, girişim grubunuzun etrafında yoğunlaşın ve grubun başkanlarını korkakların saldırılarından koruyun... aksi takdirde herşeyiniz suya düşer...

Sizi, komisyonun oluşmasından dolayı kutlarım, ancak şimdilik kararname yok. Vaatler uzun yıllar boyu sürebilirler... Bize de çok kere vaatlerde bulunmuşlardı, karar ve kararnamelerle elde ettik, ancak, halkın deyişiyle hainlerin yardımıyla bütün herşey kesintiye uğramıştır, şu an sizin önderlerinize yapılmakta olan saldırı ve dedikodular bize de yapılmıştı.

Ayşa Seyidmuradova'nın nerede olduğu düşünülebilir? Genç kadını akrabalarını, yakınlarını bırakıp yaban ellerde gezmesine ne sebep olabilir ki?

EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Türkçe)

O, bunları sizin tarihi adaletinizin yerini bulması, sizin milli haklarınız uğruna, SSCB yönetiminin zorlaması sonucu yapmıştır!

Eğer ki sorunu zamanında çözselerdi, Ayşa da mutlu yaşam sürüyor olurdu, tutuklamalar, mahkemeler, hapisler olmayacaktı. İşte o zaman Timur Mustafa'yı mahkûmlükle suçlamayamazdı...

Gazetede 'Muksim Osmanov, sorunun memleketin iç meselesi olduğunu savunarak, yabancı temsilciliklere , sert biçimde eleştirmiştir...' Hiç de öyle değil, Muksim! İnsan hakları gibi halkın, milletin hakları da devletin insan ve millet haklarını çiğnemesi durumunda sadece bir ülkenin iç sorunu olmaktan çıkıp uluslararası meseleye dönüşüyor. Ve o anda, hukukçular, gazeteciler hukukun ihlalini karşı protesto seslerini yükseltince uluslararası görüş fayda olur, ve o zaman bilge hükümdarlar hemen dinlerler ve durumu düzeltirler... Bilmeyenler okuyun: V.İ. Lenin'in Rusya halklarının hakları hakkında bildirisi, halkların hakları hakkında Cenevre sözleşmesi, Birleşmiş Milletlerin insan hakları hakkında bildirisi, Helsinki son kararnamesi vs. Uluslararası sözleşmeler...

Sizin için komisyon oluşturulmuştur, ancak bizim düşmanımız inakçılar, bürokratlar güçlüdürler ve daha önce de olduğu gibi meselenin kararını askıya alıp, verilen vaatler manevraya dönüşüp, saçmalıklara, sizin haklarınızı savunan adil hareket önderlerini yoketmek için zaman kazanmak için kullanabileceklerinden kendi adıma korkuyorum...

Bize de Moskova ve Tiflis'te çok kere vaatlerde bulunmuşlardı, ancak hepsi de boş sözlerdi...

1978 yılının 14 Şubat'ında Gürcistan Başbakanı Z. A. Pataridze Küçük delegeyi kabulünde yetkili olarak öşyle demiştir: 'Biz, Gürcistan yönetimi sizin meselenizi görüştüğten sonra, bu sene sizin topraklara 4-10 bin kişiyi, sonraki sene ise 20 bin ve daha fazla kişiyi, böylece, 3 veya 4 sene içinde anavatanına dönmek isteyen herkesi kabul edebileceğiz...' E. A. Şevarnadze ise 'yakında sürgündekileri kabul etmeye başlayacağız, ilk gelen grubu da kendim, akrabam gibi karşılayacağım' diye bize güvence vermişti. Hatta, 1979 yılının 3 Nisanında Gürcistan yönetimi Gürcistan Başbakanı Birinci Yardımcısı Çitanava başkanlığında devlet komisyonu oluşturulması hakkında kararname yayınlamış, bize de VOKO temsilcilerinden komisyona üyeleri tayin etmelerimizi istemişlerdi.

EK-5. (devam). Enver Odabaşı'nın Kırım Türklerine Yazdığı Kutlama Mesajı (Türkçe)

4 Nisan 1979 Tarihli ve 700/23 sayılı resmi evrakla VOKO 'dan Komisyon üyeliğine Sarvarov Dauf, Azizov İsa ve İskandarov Alihan görevlendirilmiştir. Diğer görüşmeler

bizim 700/15, 700/17, 700/24, 700/58 sayılı evraklarımıza yansımıştır. Herşey yalan çıktı, zaman kazanmak, hareketi parçalamak, skandallar uğrunaymış...

Şimdi ise bizim hareket parçalanmış, sorun çözülmemiş, denizden hava durumunu değiştirmesini bekliyoruz. ‘Neden sizin işler de kötüye gitti?!.. Gazeteler onunla kokuyor! Açıkgozlü, ilerigörüşlü olmalı, içerdeki korkak,anlaşmacıların, dedikoducu köpüklerin kışkırtmalarına karşı direnmeli ve Girişimci grubun etrafında, Mustafa’nın önderliğinde toplanmalısınız sayın Tatarlar, işte o zaman sizinle görüşmeler yapılacaktır!

Sizin desteklediğiniz cesur grup, uzun zamandır devam eden tutuklamalar, dayanıklılık, adil iş için olan savaşta adım atabilmişlerdir ve SSCB Yüksek Kurulunun Prezidyumu’nun Kırım Tatar Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin yeniden kurulması hakkında kararnamenin ilan edilmesini sağlamaktır. Zafer bizden yana olacaktır. Mustafanın etrafında birleşin!

Adaletin saltanatı için! Sayın Kırım Tatarları!

Kardeş salvı ilo ve şadluk dilegi ile.

Odabaşoğlu E.M.

VOKO Başkanı

Kabardin Balkar SSC. Erokko köyü

9 Ağustos 1987

Herhangi bir değişiklik ve orfografik düzeltme yapılmaksızın orijinalinden aynen yazılmıştır.

EK-6. Enver Odabaşı ile İlgili Makale

Halkımızın kahraman evlatları!..

...Bugün kim ne söylerse söylesin

başta Abuzer TEYFUROV olmak üzere Maksut İZZETOV ikilisi halkımızın Türkiye'ye göç yolun açtılar... Enver ODABAŞOV, Yusuf SARVAROV, Maksut İZZETOV Allah sizlere rahmet eylesin mekanınız cennet olsun, bugün Ankara'da ikamet eden Abuzer TEYFUROV size büyük teşekkür ediyoruz....

Son 25-30 sene içerisinde yaşanan olaylar Ahıska Türklerinin vatana dönüş mücadelesinin seyrini değiştirmiştir. Çünkü Sovyet hükümetinin dağılma sürecine girmesi eski yasakların gevşemesine yol açmıştır. Bu gevşemede yıllardır sürgündeki Ahıskalıların tarihine hareketlilik kazandırmıştır. Bu hareketli yıllara bugün 35 yaşın üzerindeki nesil şahittir. Halkımızın ondan gelen Kahraman aydınları 1985 yılından itibaren "Gorbaçov'un Perestrojka-Yeniden Yapılanma" politikasının ardından Vatan Ahıska'ya dönüş mücadelesini ağıktan ilanı etmişlerdir. Bu kahraman aydınlarımızdan birisi de Maksut İZZETOĞLU idi. Biz buraya büyüklerimize saygı da kusur etmemek için M. İZZETOĞLUDAN önceki aydınlarımızı saymaktayız.

min katı kanunları yürürlükte ve bu rejimin yöneticileri içerisinde şoven ruhlu Gürcüler de vardı. Stalin'in yarattığı makine durmadan acımasızca çalışıyordu. Bu katı rejime rağmen E. ODABAŞOV halkımızın problemlerini devlete unutturmadı. Kendisi düşüncelerini nasıl devlet makamlarına anlattıysa, aynı şekilde de, düşüncelerini biz gençlere saatlerce anlatırdı. Ben yaşlandım diye siz devam edin derdi. Kesin Vatanı dönün çünkü "yersiz millet hiç kime lazım değil ve her zaman ezilmeye mahkumdur" derdi. Kendisinin değerini bilemedik... Allah'tan rahmet diliyoruz....

E. ODABAŞOVDAN sonra Mücadele Bayrağını Yusuf SARVAROV üstlendi. Kendisine Yusuf Melim derlerdi. Savaş zamanının

Garib BEŞİROĞLU

Kırgızistan Osmanlı Türkleri Derneği Başkanı / Kırgızistan Ahıskalı Türkler Uluslararası Kurultayı Sekreteri

(Ahıska Dosyası Dergisi, Sayı 3, Aralık 2009)

EK-7. 01.08.1964 Moskova-Kızılmeydan, SSCB Meclis Başkanlığına Giden Delegeler

(Web: <http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=News&file=print&sid=93>
adresinden 1 Temmuz 2017'de alınmıştır)

EK-8. 28. 06.1964 Moskova Kızılmeydan

(Web: <http://www.ahiskalilar.org/portal/modules.php?name=News&file=print&sid=93>
adresinden 1 Temmuz 2017'de alınmıştır)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : İzmira Odobasheva
Uyruğu :Kırgızistan
Doğum tarihi ve yeri :17.03.1990 Kırgızistan
Medeni hali : Bekâr
e-mail :iodobasheva@mail.ru

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	devam ediyor
Lisans	Bişkek Sosyal Bilimler Üniversitesi	2012
Lise	Novopavlovskaya Shkola No: 1	2007

Yabancı Dil

İngilizce, Rusça

Hobiler

Yüzme, Seyahat, Yemek yapma, Fotoğraf

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...

